

GYŰJTŐ: KOCSISNÉ SZIRMAI FŐRIS MARIÁ

GYŰJTÉS IDEJE: 1967-68

TART.: KOPPÁNYVÖLGYI KENDERTUNNYA ÉS VISELET

184 lap 10 pte

FŐLONCAJZI MUTATÓ: KOPPÁNYVÖLGYE

STRAKUMUTATÓ: XIV

XV

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁROZÁS

ÁTVEZETVE AZ EGYSÉGES LTK. 1172.-ES TETELE ALÓL

1172

Kocsisné Szirmai Főris Mária

KÖNYV-TÁRSASÁG MÚZEUM KAPCSVÁR

"Koppányvölgyi kendermunka és viselete"

/1700-1968-ig/

SZOROSAD

1968.

Ábrák, fotók Török-koppány-
nál

Koppányvölgyi kendermunka és viselete

/1700-1900-ig/

ANTAL MÁTYÁS MŰVELŐI KÖZÖSSÉG

Koppányvölgyéhez tartozó falvakat bejártam és az alábbi feljegyzéseket készítettem. Ehhez a munkához kilenc község tartozik. Törökkoppány, Szorosad, Somogydöröcske, Gerédpuszt, Somogyecse, Bonnyapuszta, Bonnya, és Miklóséi valamint Bedegkér.

Ezekben a falvakban több takácsmester is volt és a ma élő hozzátartozóktól jegyeztem fel az alábbi adatokat.

A kendermunka minden faluban több százados, mert sok helyen még ma is maga fonta, szőtte tenérnetűben járnak, ágyruhában, alusznak, különösen az öregek. Minden háznál száz-százötven, sőt volt olyan hely, ahol még ma is háromszáz m.-nél több vászon áll a káoszliban és szekrényben.

Ezekben a falvakban, amint felsoroltam, nagyon sok szép ágyruhák /cuhák/ és takarók vászonból készültek és meg vannak ma is.

A párna és dunna szövésnél négygyűstös vászonban készült, hogy a tollat át ne eresseze. Sajnos ezeket a tisztántartása nagyon sok munkát és gondot igényelt, mert belső tok nem volt hozzá.

A kendermunkát a családok egyedül végezték, nem mint más vidéken, ahol a kendernek minden munkája "kalákába" vagyis közöbe ment.

Kenderföld minden faluban táblás volt, úgy mérték ki családonként a kívánt területet, csupán Somogydöröcskén és Miklósiban volt egyéni kenderföld. A kenderföldök vagyis rétben temető melletti legjobb földben volt. Ebből kapot t minden család 50-100-200 esetleg 300 n.ö.-et kender vetéshez. Ezt a földet jól megtrágyázták, felpuhították és május első hetében vetették el a kendermagot, opróbuzatörökkel beszórták, lapáttal leverték vagy lehengerelték, hogy ne legyen leza a föld és a fiatal kender le ne fagyjon. Ekkor a nagyobb gkerekeket kiültették "keraplóval" a föld szélére és azok ott egészen hajtották a madarat a vetésről.

Közben játszottak s mindaddig kijárt az a 18-20 gyerek ,míg a kender ki nem vált, a rébén. Ezt legidősebb Czigler Ferencné Főri Irszébet 84 éves asszony mesélte el Főrtök községében. Ugyanígy mondta el a többi falvainak is legöregebb asszonya, férfija.

Mikor kikelt a kender, akkor az asszonyok "olvasztókat" csináltak hosszú kerékre mindenféle ócska ruhából és azt tűzték a kender földben, hogy a madarak ne fürdjék ki a kendert. Ezek az olvasztók ott maradtak egész addig, amíg a kender térdig nem ért. Akkor kiszétték, elégették és hamuját rászórták a kenderre, hogy ettől is nőjön. Mivel a kenderföldet a község tartotta nyilván, kinek-kinek területéhez mérten adták a kenderföldet. Magából a kenderből a kerülő kapott minden asszonytól egy-két kéve kendert, amikor kinyitták ezt a gazdasszonyok.

A kender, amikor megérte vagyis "porzott" kétféle nyitják ki.

A "virágos" kendert hamarabb ki kellett nyitni, mint a "magvas".

Akkor sárga volt a kender szára és a virágos kender porzott akkor nyitják ki a virágost szinte szálszálként szedve ki a földből, rakják és kötötték kővébe, amit majd az alábbi kőp mutat-mert ebből lesz a fűzőszősz, amiből ággyuhákat, fűzőneműket, abroszokat készítenek az asszonyok. A magvas kenderet még bent hagyják a földben, hogy

a mag megérjen és csak majd akkor nyitják ki, kötötték kővébe. Száradni hagyják kitergetve a kővéket, hogy könnyebb legyen a kendermagot kicsélni.

A magból a jövővi vetőmagot szétválasztják, a többit kiültetik olajnak, amit úgy használtak fel. A magvas kender szárából készáltak

a durvább vászonhalmik, zsákok, ponyvák, és kötelek, amik egy háztartásban kellett. Mindenki csak annyi kender munkált, amennyi saját szükségletére

kellett. Igaz, hogy kendertermelés is régóta folyik a dunántúlon, hiszen uradalomban 100 holdjával vetették és vetik ma is a kendert. Régebben

Hirdenbírton is végezték ²⁰⁰⁴ a gyár.

A kender kinyívása után-természetesen a virágos kenderé-jött az eláz-
tatás. A kővéket két karó közé fogták-smit az a képen is látezik-
-jól összekötötték a két "tövel-hegyél" berakták a "cserépcsik"-ba
/a két karó közé/ jól szorosan összekötötték a ruha végét és mind a két
végén meg a közepén a karót egy-egy hosszú karóval a víz talajába
leszorították,leszögelték.Utánna földdel vagy kavicsal az u.
"bálát"leter helték,hogy a víz egészen el epje a kendert. Az előbbi
kép mutatja a kenderk "asztatást"

A kenderasztató vagy ^{egy} árok,vagy egy kiszáradt tó,emibe felgyült az
esővíz,mert folyóvízben nem igen szerették áztatni a kendert az asszonyok
nehogy esőzésekör a megáradt folyó elvigye a kendert.Öt-hat nap után
a kenderből "látót" vettek:kihuztak egy marék kenderet azt megszáritották
"tilolóban" eltörték és megszáritták,hogy tisztul kis szősz. Ha már elégsok
meg volt ázva a kender,akkor másnap kimosták,letisztították róla a sok
zöld levelet,erat,kiálogatták,kitergetták, megszáritották és különféle
törővel,tilolóval vagy "vályuban" /Somogydöröcske, Szorcsad/megtörték
a kendert, hogy a pozdorja kihulljon belőle. Az előbbi kép mutatja a ti-
lolót és a szárításhoz felállított kendert.

Negyedik a csepü. Ebből készítik sodorva "kelepcével" a vastag spárga-szerű fonalat amiből lópokrócokat szőnek. A gerebenezés vagy tisztítás igen gondos munkát kíván, amit a gazdasszony leginkább maga szeretett elvégezni. A kendermunka nagyon aprólékos, igen munkaigényes, de nagyon hasznos dolog volt. Sajnos most, hogy megyét járom, egyedül Nagyberki községben találtam egy öregasszonyt, aki valami meredék szöszből kerekas rokkán fonta a jó fonalat-amit mondta szülő kötözésre, -mert a "ráffia" igen drága. Gerebenezés közben az asszonyok nagyon vigyáznak arra, hogy a szösz jól válogassák össze. Osztályozás után csomókba kötik és kiszámítják kb. mennyi vásznat tudnak szőni. Koppányvölgyi asszonyok maguk már nem szőttek, mert annyi takácsmester volt/minden faluban kettő, három/ akik nagyon szép munkát készítettek elég olcsón. Ezek szőtték a szép himes szötteket is később. Ezeket vásárookra és falvakban háton hordták eladni. Így mondta el nekem Törökkoppányban Tabak Ignác takácsmester felesége, aztán Sebestyén Józsefné szintén Törökkoppányi lakos és takácsmester felesége. Szorosadon Vágneréknál még ma is van szövőszék és ha hozzá tudnak jutni pamutfonáshoz, a 82 éves öregasszony megszöví egy-egy szép darabot. A szövőválogatás után csomókba kötve föl volt akasztva a kamrában vagy a padlásra és mivel a fonást minden asszony maga és a lánya végezte, elég sokáig eltartott ez a munka. Szinte egész őszől tavaszig. "Fonóházak" itt Somogyban nemigen voltak és bizony sokszor kis olaj "pipics"nél /mécsesnél/ fontak. Kerekas rokkán font már ez a korosztály, akikkel beszélni tudtam a talpas rokkát nem is ismerte. Csak Bedegkén az öreg Farkasné 89 éves, az ismerte még a talpasrokkát és a kéai orsót. A fonás sorrendje a következő volt: legelőször fonták meg a fejeszöszöt, amiből a fehérnemű készült, aztán jött atöve, legutoljára jött az aprószösz, amit zsákok készítésére használtak. Fonáshoz az alábbi képen látható két rokkát használták, és amint a képen látható "mottolára" mottolálták fel a fonalat, azt "igékbe" kötötték - egy ige három szál-és ötven ige egypászma. Azért kellett így mottolálni, hogy szövésnél -felvetéskor a gazdasszony meg tudja a számítászt csinálni. Fonás után, ami tavaszra lett kész, jött a fonal mosása /szapulás/ amit az asszonyok úgy végeztek, hogy a föl-mottolált jól megkötözött fonalatvizbe beáztatják, megrostált fahamuval beszórták és az úgy állt reggelig, reggeli szapuló dézsába rakták és 10-12 üst vizet melegítettek rá, amit folytonos öntözéssel töltögettek a fonálra. Másnap reggel kivitték az árokba, kimosták és mosófával jól megverték, mikor a hamutól teljesen megtisztult, otthon kitergették,

Láncfonal készítés mindig olyan helységben történt, ahol a vetőkarót ki tudták kötni, illetve, szögezni a mestergerendához vagy másik gerendához, az alsó részében egy közepén lyukas keményfát tettek, azt jól megsirozták, hogy könnyen forogjon a vetőkaró, ami négyleveles részből állt, szétnyílván úgy nézett ki, mint a 15 sz. rajz. A vetőlapockát jobb kézben tartotta a felvető, a szálakat a csévéállványról annak a csonttal bélelt lyukába fűzték, az összes szálakat egy görccsel összekötötték és úgy tették fel a vetőkaró fogára, hogy keresztbe essen, ami majd adja a "csinnyát" ami szövés közben a nyílást adja. Mikor gondolta a felvető, hogy megvan egy pászma, az egyik oldalon ott a keresztelésnél akkor azt ő is kötötte. Ez ismétlődött a felvetés végéig. Mikor a felvetés készen volt a szálakat újból összekötötték, mint az elején - azután még az alsó fogon megcsinálták még a keresztelés összekötését, hogyha véletlenül "felhuzás" közben kiszakadt a pászma anyag akkor az alsó csinnyát használták fel a szövőszálakat rendezésére. Amikor a vetés teljesen kész volt "láncba" szedték le a fonalat, vagy pamutot. Ezt összekötötték és feltették a rufra, hogy egy két nap muljon. Utána bekészítették a szövőszéket amit az alábbi rajz mutat. Ugyancsak odaerősítjük a gerendához a szövőszéket, hogy az ne mozogjon munkaközben, mert akkor a vászon ferde lesz. Mikor a szövőszéket pontosan beállították, akkor jött a láncfonal feltekerése. Egy erős munku ember ahogy mesélte Eöri Erzsébet Czigner Ferncné - rendszeren az ura fogta a láncfonalat és egyik kézből a másikba átadva engedte a tekerést. A feltekeréshez fontos eszköz volt a "szálirányító", amint az alábbi kép mutat. Mikor feltekerték a fonalat megkeresték, illetve kidolgozták a pászmát, "csépfát" tettek közé a keresztelésnek, amit alul a fonal alatt átöltöttek egy hosszú spárgával, hogy ki ne essen a láncfonalból egészen a szövés befejezéséig. Mikor ezzel készen voltak, akkor "nyüstbe" szedték - rendszerint két nyüsttel szőtték - a szálakat a keresztelésnél elválasztották - kettével - és egyik szál az első, másik szál a második nyüstbe lett behuzva. Mikor végig behuzták a nyüstbe a fonalakat, akkor szedték be bordasszó tüvel vagy v kony késsel a fonalakat a bordába. Már ekkor a "bordahaj" be volt állítva és a fonalat felkötötték egy "kötővázson"-ra - ami egy 60-70 cm. hosszú vászon egy vesszőbe behuzva, ugyancsak 60-70 cm. spárgákkal ellátva a "mellszövő" fára tekerődött. Utána felkötötték a "lábitékat" a nyüstökhöz és megkezdődött a szövés a képen látható vetővel.

Amiben bent van láncfonal a fonállal. Most megkezdtek a szövést, ha fonalat szedték, már vízben medarált tükmagot egykevés mézlepet

főtek be és megfelelő sűrűségben kavarták tengeri liszttel, vagy ha ez nem volt jó volt a busaliszt is. A kifeszített szálakat egy jó kefével alul tartva a kenőt a markáns-felül kefélték a takács a fonalba a kenőt, hogy a szőszösszűdést megakadályozza. Mivel a kenőnedves volt utána lepátta tőzre perzsezt vet: a takács és vi gázva, hogy el ne

égsze a fonalat, megsáritotta. Utánna hosszakendett a szövéshez. Nemcsak egyféle vásznat szóttak de a takácsok, hanem volt simakender vászon, simapamut vászon, feleakender vászon vagyis ennek a felmenő szála pamut volt, a beverő szála pedig fonál volt. Ezenkívül szótták a "vertosiká" kendőket, abrossokat, "parasztosiká" kendőket, abrossokat, ami csak a szines szálaak csorélásával készült. Semmi különös munkát nem igényelt. Ezután jöttek a "himes szóttások, vagyis felcsodott csikok. Amit nagy esélttel felcsodott a takács és a minta szerint csorélgette a vetülék fonalat és akkor egy-egy mintarészt leszótt, akkor azt vagy vesszőre, vagy spárgára szótták kívül a nyíltsán és úgy ismételték a mintákat.

Itt Somogyban csodálatosan szép és gazdag himes szóttásokat szóttak a takácsok. Törökheppányban Takács Ignác takács és Sebastyán József. Belegyhéren Csuti Károly takács mester, Szorosadon Máyer József takácsmester, Somogyörvösökén Drecker György szintén takács mester, Bonyán és Miklósiiban Tölles István és Tölles Károly voltak a takácsmesterek az utolsó évtizedekben, az elődöktől átvett tudással és mintákkal. Ezek készítették a esebbnél esobb himes szóttásokat. Asszonyok nemigen szóttak ekkor már a Koppányvölgyében. Bár Somogy megyének Georgó környékén asszonyok szótták a legesobb himes szóttásokat. Berzenosán ma is szövik a szép himes szóttásokat. Ugyanigy dolgoznak Lakócsán is, amit itt már Koppányvölgyében sajnos nem lehet látni. Szövés mesterséget tudó takácsok, akiket esalítottan, nagyon sok szép ripas vásznat, macskanyomas, somos mintájú vásznakat is szóttak. Sok szép abrossat láttam ilyet. Ezután "darásfészes" majd "panana" szövést. Nagy kár, hogy ez a nagyon értékes, bár igen munkáigényes népi munka teljesen kiveszett. Most csak gyapjut dolgoznak fel olyan formán, hogy a két három kis juhoscakát megnyitják az asszonyok, kinoszik a gyapjut, fölfonják és ebből kötik a még ma is használatos "kapocákat" /harisnyá/ "tutyikat" /papucsokat/. Mind a két lábba lit dupla vászonnal megtalpalják, vagy régi kalapból vágott darabbal és azt viselik.

A szövés után az asszonyok a vásznat újra megszopulós dőssébe rakják, tetejére "hamvas" ponyvába megrostált fahamut tesznek és 10-12 hét melegvizet öntenek rá. Reggeli pállani hagyják és reggel kiviszik az árokba, vagyis vízre, mosófával dősskán, jól kiverik. Utána jön a fehérítés. Egy mesélte el Árvai Jánosné Törökheppányban, hogy ilyenkor a réten 50-60 vég vászon van kihusva a gyepre és a fiatalasszonyok, vagy nagylányok egésznap öntözik a vásznat, hogy a nap fehérítse. Ha a fehérítés eltart, ha jó idő van 8-10 napig. Míg a vászon szárad addig a nők varrnak, vagy kötnek. Így az idejük ki van használva. Fehérités után újra megszopulósítják a vásznat éppen úgy mossák ki, mint fent leírtuk. Utána kötélre tergetik, hogy el ne piszkoljon, hosszú asszalon meghuzgálják és pontosan kettébe hajtva j- erősen megmángorolják. Utána felgöngyölitik türethe és úgy rakják be a szekrénybe használatig.

F é r f i v i s e l e t:

Férfi "ung" fehér vászonból készült, magas nyakkal, vállfolttal, késenvarrva hosszú ujjal, madzsettával, hincave - az ünnepi -, fehér porcelán gombbal gombolódott, mint ahogy azt Kőri János takácsmester képén látjuk.

As ing hosszú, hogy a gatyába be tudják kötni. Egy ilyen ungre 4,5 - 5 rőf vászon kellett.

Bedegkéről Bogdár Jánosról készült ez a kép 1958-ban. A bácsi akkor 82 éves volt. Télen nyáron "rűdös gatyában" járt amint az alábbi kép mutatja. Egy gatyá il szőlől volt, egy szélre egy méter vászon kellett, mert fent a "koro" duplán és lent a "xolytosás" négyzetesen volt felhajtva. Ugy egy keskeny "suprika" szőllel felcsigve. 8-10 ilyen gatyája is volt egy-egy férfinak, hogy tudja váltani. Hosszá szegett száru csizmát, fekete posztó kiskabátot és mellényt viseltek,

kis kerek kalapot, amint a képen látszik.

Itt egy csoportképet mutatunk, szintén rövids gatyácaikat - fiatal legénykéket - törökföppányból. Ez a viselet 1930-38-ban cserélődött le "német" nadrággal vagyis a mostani férfi viselettel.

A rövids /rácson/ gatyá mellett még ezek gatyák is voltak un. "koniss-gatyá", amit munkára használtak a férfiak. A menyasszonyok valót igen megúnták, leg-s ereje ezeket a viseleti darabokat elkészíteni és tisztán tartani. A gatyákat félmedvegen esették ráncba, mintha lerakták volna apró hajtásokba. Erős kéz kellett hozzá. Voltak asszonyok, akik szinte abból éltek, hogy "szedték le" a rövids gatyákat. Mikor le volt esedve az egész, akkor törökfösz kendőbe csavarták és spárgával jó szorosan megkötötték és úgy szárították meg.

Most már csizmát nem viselnek 1948-50 óta, a rövids gatyát is és a himzett ingöt csak ünnepélyes alkalomra használják. Az ábbi kép ilyen ünnepélyes alkalommal készült.

De azért még ma is van minden háznál egy-egy rövids gatyá, himzett ing, hogyha éppen szükség van rá.

S ő i v i s e l e t

1907-ben még ilyen fejre kötött "pillé"-vel voltak az asszonyok, míg később jött a cifra, gyöngyös, flitteres pille, amit Kocsolán készítették, egy pillét 100 pengőért adtak, de minden menyecskeknél 5-6 db. volt, különböző ruhákhoz. A pillének még tartozéka volt a "konty-csipke" amit aláborítottak a pillének, hogy az majdnem az egész fejet betakarta. Azután tiszták fel a pillét. Minden menyecske az első pillét az esküvője éjszakáján kapta, ha volt, az anyócsától - és mikor letette a komorut - akkor tiszták a fejére.

Most bemutatunk egy régebbi pillés viseletet és egy ujat.

arra veszik a női viseleti darabokat. Az asszonyok már leánykorukban varrták a sok szép hímés tüngett. Rendszerint pirossal varrták keresztessennel, egészen azuk derékka, vállfolttal, vagy franciássa. Még 1896-ban es volt az ünnepi visolet. Leányokna is, asszonyokna is. Hozzá jött egy szoros mellény, szintén hási vászonból és három vászon "péntő" rövidebb és arra öt-hat almószoknya, vagyis péntő, amin már hímzett fodrok voltak. Hogy szélesebbek illetve "fazonabbak" legyenek, "buffántlit" - farpárnát varrtak magukna. Arra a 8-10 péntőre vették föl a ramos selyemszoknyát, ami elől kötődött meg ahol rána naa volt rajta. Erre jött a szépen kihímezett - a szoknya aljáig érő - kötény, ami vagy fehér sifon, vagy csipke volt, hosszú szalaggal megkötve. A leányokna a hejuk két "cicába" volt fonva, amit szines szalagokba kötöttek be és es a szalag majdnem a szoknya aljáig ért. Szobkendőket maguk hímestek, lehetőleg a szalag mintájával. A leányokna szobkendőket hímestek a lányok és amelyik fiu több szobkendőt is mutatott, arra egyenesen rámondták, hogy csapodár. A legény a haragos lány szobkendőjét sokszor csizmába huzta. Magyon sok szép kendőt rajszolt az egyik lány, ki fiatalon halt meg "száras" betegségben /tudósbajban/. Magyon sok szép "kásomér" szoknyát láttam, majdnem földig érő volt és 15-20 cm-el föl volt esegve piros "pipi"-vel hogyna felhajlott a szoknya, az lássák. A taft szoknyák 1890-98-ig voltak divatban. Ehhez nagyon szép "réhliket" varrtak, mit csipkével, szalaggal díszítettek, ahogy a képen is látszik. 1896-ból.

Es egy fiatal párt mutat teljesen Koppányvölgyi viseletben. El tudom képselni, hogy milyen szép volt es az öltöset, mert nagyon sok szekrényt néstünk át amikor a Muzsunnak vásároltunk népviseleti darabokat. Elmonda az egyik Bedegháren lakó magyar: "Egy doloz volt az kérem, hogy minden másra új ruha kellett a láynak, nyáron - ami nagyon sokba került,- ennek meg kellett lenni még akkor is, ha az utolsó malcot adták el, hogy megvegyék a brokátcselymet". Egy-egy ilyen ruhára

legalább 8-10 m. brokát kellett és ugyan olyan színi kasmir kendő, vagy rojtos- vagy télen- színes berliner kendő, vagy seenilla kendő. Itt bemutatunk két ruhát abból az időből, amit ma már csak mint lomot, vagy értéktelen darabokat raknak egyik helyről a másikra.

Minden leánynak 8-10 ilyen pompás ruhája volt - nyári - és külön ezzel a szabással piros, kék, barackvirág szín, - vagy ha éppen gyászolt -, fekete bárcny. Téltre munkára barhett ruha és karton, amihez megfelelő kötényt is hordtak. A lányok és asszonyok maguk fonta és kötötte gyapju tutyiban jártak, amit megfestettek feketére és színes virággal himesték ki. Vagy maguk talpalták meg dupla vászonnal, vagy a cipész-essel talpaltatták meg. A tutyihos 1935-36-ig színes gőbös "kapcát" /harienyát/ viseltek, amit szintén maguk kötöttek. 1940-től kezdve már félcipőt hordtak a Koppányvölgyi lányok és téltre gombos egész cipőt. Fehér patent harienyát viseltek már ehhez. Csak Somogydöröcske a kivétel, ahol még ma is tutyiba járnak az asszonyok, gyapju kapcába a férfiak, de mindenkinek van hozzá "klumpa" /facipő/, hogy ha már van abba lépnek bele és úgy járnak kint az udvaron. Somogydöröcskén, amint Brecherházi elmondta, még nincs 10 éve, hogy a cipő viselés általános lett. Tőle kapunk egy pár klumpát, mert volt vagy 8 pár - ott a kamrában. Most már nem igen viselnek a Koppányvölgyében sem kasmirt, sem brokát ruhát az asszonyok és lányok, épp úgy jártak azok a szép színes ruhák is, mint a rüddögatya, himzett ing, nem viseli senki, csak hája vagy a moly vagy a piszok. Törökhoppányban elmondja Sebestyén Józsefné, akinek az ura szintén híres takácsmester volt, hogy neki is mennyi sok szép ágyiruhája van még ma is, rüddögatya is kettő, de nem akarja ezeket elpusztítani, hogy majd ha a kisunokája elvégzi az egyetemet, lássa meg milyen volt a Nagypapjuk Széppapjuk ruházata és használati tárgyai. Elmondja, hogy most itt a faluban 20-25 év óta a lakodalmakban csak papírral terítették le az asztalt, pedig mindenütt van bő-

ségezen vásson és hines abron. Mikor az ő fia esküdött, 150 vendég elő hines abronszal volt megterítve. Ő maga még ma is bűszoknyába, tutyiba, "rűpikébe" jár, és a házuk háromszobás és már villamosítva van. Van villantűshely, porsszívó, centrifuga és televízió. Nem ellenőre az újitának a Koppányvölgyi nép, csak a viséletet hagyták el. Nagyon érdekes, hogy minden háznál rengeteg a nyíló virág és a kérésünka. Szinte csodálkoztan rajta, hogy hogyan tudják úgy tartani, hogy tele van virággal az ablakuk, mintha üvegházi növények volnának. Kálák, amarillisek, palárgóniák, négy ötféle asparáguss és mikor megkérdeztem, hogy tudják így tartani a virágokat? szinte kinévettek: "hogy hát miért? mert parasztok vagyunk, ne szerecsük a szépet". Templomokat is ők díszítik virággal. Tiszoló van bőven - mondja Németh Vincéné Török-koppányban -. Rendesek az udvarok. Mindenütt meglátszik a gondos szeszony keszenkájja, csak az a szomorú, hogy az "egyke" vagy sok helyen egy se kipusztítja ezt a nagyon életre való, szépet szerető magyarságot.

Fiu gyermeknek visélet 5-6 éves kárdig hosszú üng vássonból meg kiserek fekete kalap. A kisfiuk is seitaában jártak és 7-8 éves korukban, már rűdögatyát kp tak és ahogy nőtt a gyerek, úgy nőtt a ruházata is. Cifra mellényt csak akkor kpott, amikor sorozásra kellett menni. Ekkor már szeretője is volt, aki bokrétát és árvalányhaját is tett a kalapjába, erre a nagy utra. Ekkor kpott két szép seobkendőt a leánytól, amit az Édesanyja tett el, hogy el ne vesszen a katonaságnál. Vőlegény korába kpta azután az új kalapot, új mellényt és a szép szegett esőü esizmát. Menyasszonyától kpta a hinesett üngöt és a subrikált alju rűdögatyát.

A hásszemberek mind olyan egyformán éltek. A vasárnapi mise előtt összejöltek a templom előtt, alig lehetett megkülönböztetni őket egymástól.

Nagyon tisztellettudó még ma is a Koppányvilági nép. Olyan nagy szeretettel mesélnek a régi időről, de nagyon boldogok, hogy ma könnyebb az élet. Csak egy pár öreg dünyögött Szegedén "nem kell már se ló se uster. Nem versenyeznek már, hogy kinek van szebb lova. Ma már a bakter is otomobillal jár a rosszab a derekát". Még is ije dt én a családd, hogy így beszélt az öreg, mert hát ki tudja, miért járok én kőstük. Megnyugtattam többször is őket, én csak a régi viselkedet és a kendermunkát írom fel, hogy megmaradjon az utókornek. Nahát erre is volt egy jó mondása a szegedi öregnek. "Maga is jobban tenné, ha nem est izogatóná, hanem megtanítaná ezeket /és mutatott a családjára/, hogy"hogyan tiszteltük mi hajdan az Öregeket". Minssen megelégedve az öreg Máyer bácsi, hogy az unoka úgy szól hozzá "szia papa". Hát igen ez a változás. Még sok idő kell ahhoz, hogy megéssük a fiatalok könnyed, néha felületos modorát, hogy ne fájjon annyira az Öregek magára hagyása.

Fiatalasszonyok 1910-től hordták a pillót addig csak a kendőt kötötték pilléren. Minden fiatalasszonynak az volt a legnagyobb öröme, ha 10-12 sifonból készült pöntölle volt. Erre jüttek astán a sok szép bársony, kassmir és selyem-essoknyák. Astán maguk elő kerakitették a hímzett csipke lekerekített kitényt. Ezen felül vették fel a réklit,- ami passzelt a testhez. Ez olyan hosszú volt, hogy a essoknyára 25-30 cm. ráborult. Nagyon sok szép ruhát láttunk TörökKoppány, Bedegkér, és Szegeden. Bár ez a legutolsó falu szegényebb volt népviseletben, mivel etek német telepesek. Minden leánynak olyan "staffirja" volt, hogy ma is csodálkonon rajta, hogy tudtak annyit össze fanni-essni, az asszonyok. Mognár Jóssefné Bedegkérrel mondta el, hogy staffirban vltt 20 párnát, 4 dunnát mimi nagyon szépek, mert 16 db. még a Nagy-annyjé volt. Ezek hímes essöttesből vannak. Hat fehér párnát és még két dunnát használatra kapott. Tizenhat vászonlepedőt és két gyolcslepedőt kapott. Ezenkívül 60 db. törölközést, 40 db. essakessőtöruhát,

14 abroszt. Ez mind hálszőttös volt. Még ma is megvan majdnem mind. Ezenkívül kapott 80 m. sima vásznat, hogy tudjon majd az urának is varrni, ha szükség lesz rá. Kapott 30 székot, mivel egyes lány volt, még két ponyvát is kapott, amit csépléskor szoktak használni.

Hogyan érdekes, hogy semmiféle kedvet nem mutatnak a kendemunka újra való kezdésére. Pedig amint mondtam nekik, majd akkor tudják meg, hogy mi is volt az a sok szép kender és pamut-szőttös? Elfelejtettem bediktálni - mondja Rózsika, - hogy még kaptam 12 paszit kendőt meg 6 kemés kőtényt. Ezt fiatal asszonyok gyermekágyas barátnőiknek ebédvívéskor szokták használni. A kőtényt lakodalom, dísznótások, keresztelők, vagy éppen temetés alkalmával használják, mint szokás-asszonyok.

Ugy látszik a somogyi nép mindig szeretett dolgozni és szerettek a szépet. Öregasszonyoknak a viselete majdnem mind egyforma. Sok péntő, pufándli, szüking, fekete klott vagy barhett szoknya. Fekete tutyi, fekete gyapjukapva, testhezálló rékli, a nyakban nagy berliner, vagy fekete selyemkendő. Fejükön van egy csopkából, vagy kihullott hajból csinált konty ezen egy kis fehér szők fejkötő, azon felül a kendő. Mindegyiknek nagy fehér szőbkendő van a kezében, - ha valahova mennék-mibe pirossal van belevarrva a neve. Ha templomba mennek az olvasóhoz rozsmaring ágat és ezt a szőbkendőt fogják. Olyan méltóságteljesen lépkednek, hogy egészen szép látvány ez is. Most itt három viseletet mutatunk be. Három Csiglerné, a három generáció.

De most már semmit nem hordanak belőle, csak a legidősebb asszony jár ilyen ruhában, aki most 86 éves. Minden háznál van halottas lépődő hási szőttökből kihímézve, csálán csipkével és az Urgek igen számon tartják, hogy majd őket azszal takarítsák el.

Fontosnak tartom még, hogy egy családban talált három női viseletet bemutassak. Törökkoppányból ifj. Csigler Ferencné, majd Csigler Ferencné, és id. Csigler Ferencné aki most 86 éves. Ő még ma is a képen

látható eltűnéket viseli. A meny és az unokameny már teljesen modernizálódott.

Most már Szegedőrücskékről jegyezzük fel, hogy csak a magyarok hordták a rüddgatyát, de ilyen nem volt a községben csak négy család. A többi mind német telepes. Ahogy elmondta Ferber Andriáné, ők több mint 200 éve viselnek hosszú visconingot, hozzá vasson pöntököt, bő rüddesszéknyát, de nem eslynét vagy bársonyt, hanem szövetet, klottot és kártont. A bluzuk kívülre kötős. Ebtényük körül esegett, fejükön nincsen konyt, csak szűgletes behajtással kötik be a fejüket. Tutyiban járnak maguk fente, szőtte viszonnal alátalpalva. Ugyanolyan kapcában, amit maguk fentek és kötnek meg gyapjuból. A férfiak szük gatyában járnak. Nagys inggallérral, porcelán gombokkal gombolva és szük német nadrágban. Semmi jellegzetesség a ruhájukon nincsen.

Szorosadról Böszö Csábor igazgató h. tanár segített gyűjtőmunkámban, ki-vel bejártam a falut és ott tudtuk meg, hogy ott is mindenki magának dolgozta fel a kendert és abból varrták a sok hímes férfilinget, rüddgatyát.

Egy kicsit viszatérünk a viseletekre, mert kihagytuk a férfi viseletből a téli "gunyát". Öregemberek hosszú, báránybőrből készült subát viseltek. Amit a faluban egy hosszúértő ember készített el, ha hideg volt belől fordították a szőrét. Ha az eső esett, kívül fordították a bőrt. Ehhez kucsnát is viseltek ugyanilyen bőrből. Most essket a su-bákat iskolás gyerekek Mikulás napján használják. Fiatalabb férfiaknak rövidre nyírt báránybőrből hosszú mellényt varrtak, bőrt barnára pácolták, de ezen sem volt hímes, mint a hajdusági bőrmunkákon. 1886-tól már a fiatalabbak meleg nadrágot is viseltek. Tehát volt a viseletükben téli helmi is.

Most szeretném még a törökkoppányi "leánybuscut" megmutatni 1904-ből. Ezen a képen két menyasszonyt busgustatnak a leányok, legények.

Viselet szempontjából, fontos megmutatni a képet.

A nők is elhagyták a selyem és bársony ruhák viselését a sok "pántó"-ból még ma is felvesznek egyet kettőt, bár ha a faluból kimennek már ezek is, nylon, vagy habcselyem fehérneműt hordanak. Esővel a szép régi viselet teljesen kivéve a Koppányvölgyében, csak az öreg, illetve legöregebb asszonyok viselnek még hosszú ráncosmoknyát, sok vászonpántót és fekete tutyit maguk fonta, kötötte gyapjuharingyával.

Nagyon kár, hogy az a pompás viselet ami még a legarványabb asszonyt is dőlceggé tette, így eltűnt a divat hőbortok miatt.

Voltam Bonnyán olyan családnál /Szabó László/, ahol egy ajtófüggöny legalább 120-130 éves halottas lepedő volt, - hogy eltakarja az öreg kamra ajtaját. Mikor megnéztem és megkérdeztem, hogy nem adná-e oda a múzeumnak? Nagy mérgesen rákiáltott az öregemre, - aki 95 éves volt - "hát hogyan mennyit ad érte az a múzeum? mert azt az én édesanyám maga szítte. Igen hogyha nem tessék a koporsóba vele, - mint ahogyan nem tette oda az anyám sem, hát akkor.... ugye te?" mondta az unokanőnyinek. A leánya ugyanis 14 éve meghalt.

Es az unokájának a felesége volt, hogy megnyugtassa az Öreget, azt mondta: "persze, hogy belegöngyöljük a Bédit, ne féljen" nekem meg azt mondta kint megbeszéljük mit ad érte a múzeum. Persze én semmiképpen nem vondm meg azt a lepedőt, látva a visszázkodást. Itt is nagyon sok szép vásznat szóttak és viseltek-csak, mint mindenütt - itt is maradt az életükből a kendermunka. Mivel ez a vidék török kézen volt nagyon sokáig, nagyon sok érdekes regét hallt itt az ember. Fl. "Az aranykecske", ami nem is látszik mesének. Öregemberek esküsznek rá ma is, hogy a kő kecske "mint boronsterhelő" még az ő idejükben is házról házra lett hordozva a tavasszi busa boronlásakor. Adat kőalóm, Ösv. Csizner Jánosné 86 éve asszony azért szült az aranykecskékről a regé, mert a kőkecske tele volt arannyal és drágakövekkel. Mivel Töröklop-

pány és az egész Koppányvölgye a Budai Pasa alá tartozott, itt Török-koppányban egy Bégség volt és az igen gazdag volt a rablott kincsek-ből. Így került ide a kőkecske is. Mikor a törököket kiűzték 1700 körül, egy turbános török lóháton vágatva kereste a faluban a kőkecskét. Mivel éppen ősz volt, senkinek nem kellett, az ott állt a templom kertben leedobva egy bokor mellé. Mikor meglátta a török a kőkecskét, megfordította egyik oldaláról a másikra és valahánnan a sok lepel közül, "ami a ruhája volt" elővett egy kulcsot és a kőkecske hátuljába dugta és az kétfelé nyílt. Volt abban annyi drágaság, hogy akik látták, "majd elájultak tőle," így mondta az öreg Örsesnéni. Ők évtizedekig semmire sem becsülték. Télen nyáron kint verte az eső, a hó és az a bolond török mennyi tesérdek aranyat, drágakövet borított ki belőle az iszákjába. A kőkecskét otthagya és a szájtatóknak kiszórt egy pár aranypénzt, aztán lóra kapott, elnyargalt a drágasággal. Ennyit mesélt el Sebestyén Jánosné is a kőkecskékről, akinek sokáig ott állt az udvarában az üres kőkecske.

Érdekes regét mesélnek a Római Katolikus lelkész lakról is. Ott lakott az Aga és földalatti folyosón járt fürdőzni a török fürdőbe. Ennek a helye még ma is látható Béke tér 3.sz. alatt Fridrich Győző udvarán. Még nem olyan régen szedték ki a réscsőveket, ami a hegyből vezette a vizet a fürdőbe a török kútból. Ez is megvan ma is. Finom hideg, kristálytisztaság-vízről nevezetes. A faluban még lehet látni a régi török építkezése nyomait. Kis szeg-szeges utcák, magas árkos dombok. Sok helyen még becsakad ma is a föld a régi alagutak miatt.

Nem akarnék tanulmányomat régiséssel megtölteni, de leírom azt még a szokások közül, ami még ma is érvényben van.

Kesződjön ez a leírás a lakodalommal.

A lakodalom, hívogatással kezdődik. Nyolc, tíz nappal az esküvő előtt. A hívogató még eszelőtt 10-12 évvel is népviseletben öltöztet és úgy

járta végig a falut a botjára kötött 3 szép kendővel, amit a menyasszony adott neki. Ha már a kendő helyett csak szebekendőt kap. Így indul el verselve végig 80-100 családot meghívni. Igas, hogy ez két részre oszlik, mert egyik felét a menyasszony, másik felét a vőlegény vőfénye hívogatja. Hívogatás után lakodalom előtt két, három nappal elviszik a sok ajándékot a menyasszonyos háshoz, mert hát ott lesz a lakodalom, ebéd, illetve a vacsora. Így mondta el ifj. Csizler Ferencné sz. Horn Erzsébet. A menyasszonyos háshoz vitték a tyukot, tojást, tojfelét, turót, diót, mákot, lisztet. A menyasszonynak -a módosabbak- egy-egy szép selyem vagy bársonyra valót, vagy edényfélét. Ha már ez is másképpen van. Az élelmiszereken kívül, vagy mosógépet, vagy rádiót, vagy szép villanyosillárt vesznek a fiataloknak.

A lakodalom előtt 2-3 nappal, megkezdtek a sütet, fősét. Bismótlés, borjuvágás, baxofli puolás. A szakácsasszonyok és a bűllérek munkálkodtak. Az esküvő napján a népszép sokszor egy km.-nél is hosszabb sorban ment a templomba, párosával. Ezeket kísérte még a kíváncsiak serege. Akik nem lettek meghíva a lakodalomba "tátintóba" mentek a templomhoz és este a lakodalmass ház kerítéséhez.

Hegynice alatt volt az esküvő és akkor van ma is. A cigány csak a "közig" kísérhette a menetet, ott várta meg a visszatérőket. Hegyon sok érdekes mótát mondott el Őrsze asszony, amiből kettőt fül is jegyeztem. "Ezt a kislányt esküvőre kísérik, a fejére a fátyolát felteszik, a fátyola lehajlik a gyenge vállára, jaj de hamar elmulik a lány-sága". El is falolta Őrszeasszony a dalokat de nem jegyeztem fel a kettőt. A másik egy kicsit confondáros, de följegyeztem. "Elnehetes már kislány a templomba, jó híred van ebben a faluba, beleülhetes a legelső székbe, elhervad a rózsá a keszében." Hegyon sok vicces mondatot kiabálnak menet közben, de nem tartottam fontosnak följegyezni, mert a legtöbb a "rosszebbel" végződik.

Beküvő után van a finom ebéd. Ezt a csinos szakácsasszonyok szolgálják fel. Hisszett fehér köntnyt viselnek és pillékre kötött fejkendőt. Az első fogás becsírált leves, utána rostélyos, fasírozott hús, risseshurka. Hosszú savanyúság és kompót. Kinek mi tetszik. Bor annyi, amennyit a jó ebéd kíván. Bőtes turós, káposztás, diós, mákos jó bőven megszola szőlővel. Utána játék, tánc és később jön a vacsora. Itt már a szakácsasszonyok is felöltöznek, szebb ruhákban, tiszta köntnyvel és úgy hordják fel a finom vacsorát. Husleves, paprikás risszel, krumplival, pacsonya, kirántott hús, szóssal pacsonya. Mindenhez savanyúság, kompót. Kinek mi tetszik. Később jönnek a torták, sütemények. A bor "rogyásig", ahogy ezt Őrzsasszony mondta. Éjfélkor kocsnya, kuglóf, édespálinka és aki kíván feketekávé. Reggelire a maradékokat adják fel és finom káposztalevest, kolbászal, disznófarkával.

Keresztelő.

A fiatal szülők és gyermek mellett főszendélyidősek a keresztanya és keresztapa. Ezek hozzák az ajándékot a többi vendég is, mert több mint 60-80 szendély van egy keresztelőn.- Az evészet éppen olyan mint egy lakodalmában. A régi világban egy keresztelő paplant vittek a kereszt-szülők a gyerekeknek és egy szép tortát az édesanyjának. "Ma már más a szokás kérem, ma a kereszt-szülőknek gyermekkecsit kell venni, a többi vendég pedig értékes porcelán és üvegáruval kedveskedik a fiatal párnak. Igaz, hogy nem sok gyerek születik ma. Éppen úgy mint eselőtt 40 sőt 45 évig, mert akkor az egyke, vagy egy se meggátolta a gyermek-születést, hogy a vagyon ne csúszdójék szét. Igaz, hogy ezt ma nagyon sokan siratják, mert öregeségükre nem maradt mellettük senki. Így a régi köszönetük rájuk illik "micske kire maradjon a kiskörmön".

A disznótör szintén csak ádi ünnep volt. Bár itt nem voltak olyan sokan, de 25-30 embernek itt is enni kellett adni, mert jött a sógorom, ángyikám, meg annak a sógora meg a keresztanyám férjével és fiával, szóval a

rokonságból kitelt a disznótor. Egyszerű ételeket készítettek, egyiket magam is megkóstoltam, mivel éppen disznóölés után való nap ott jártam Czigliereknél. Főstek egy levest tyukhúsból, amiben benne maradt a hús és még a kolbászhúsból gombócokat főstek a levesbe. Nagyon finom volt. Mikor szabadkóstam, hogy nem bírom azt a seires disznótoros ebédet megenni, a fiatalabb gazda két baros üveget fogott a kezében és úgy mutat- ta. "Fessék néni a piros lenyomja a szirt, a fehér meg jókedvet ad." "Fessék már velünk örülni egy kicsit". Csak annyit mondhatok, hogy amit megkóstoltam, igazán ízeg és finom volt. Szép hímes asztaltörzű volt feltéve az asztalra és csodálkoston, hogy nem az én jelenlétémben, mert akkor már adamentem asztalnál ültek, - mindenkinék kendő, kés, villája volt és egy-egy papírcsalvéta. De ezeknek már az egyik kiadványok jelen- sen érettegizott és azt hiszem 5 vitte ezt az ujtást be a családba. Most még leírjuk a temetést.

A temetésen a halottas szobában nemigen tartózkodott senki, csak a szép halottas lepedővel letakart halott. A másik szobában meghívott vendégek ebédelnek éppen úgy, mint egy kisebb lakodalomban, husleves, rizscsusz, pezsénye, vesevelővel, salival, kolbászhussal, pörköltösen megütve. Astán hájaskráfli, krémes és hájaspezsénye. Mikor a temetési szertartás megvolt, visszamennek a halottasházhoz, vacsorát adnak, ahová már meghívják a papot, tanítót -vagy mestert- már fel van terítve az asztal és a szakácsasszonyok szép hosszú hímszett fehér kötényekben szolgálják fel a vacsorát. A vacsora töltöttkáposzta ágadóval, disznópezsénye, kolbász, hozzá savanyúság és téstának feladják a maradék hájas tésztákat. A temetéskor a papnak egy nagyon szép hímes kezdőt kötnek a keresztre.

Még egy ilyen társas összejövetelről tudunk.

A tollfosztás. Ezt már "kalákában" csinálták, mindig más lányos háznál. 25-30 nő jött össze és a nagyasztal közepére kiöntötték a tollat és

sarokra szedve egyik késből a másikba fosztották. Mikor készen voltak a munkával, a háziasszony süteményt "forgácsfánkot" és csokoládés mazsolás kuglófot adott és bort annyit, amennyit éppen kívántak, mint más ünnepségeken is. Itt a tollfosztáson legények is voltak. Mert a végefele az estének nagy eszerényen becsivárogtak és egyet kettőt daltak is. Csizler Ferencné azt mondja, hogy ezek az alkalmak is nagyon jók voltak arra, hogy a fiatalok ismerkedjenek és az öregek kibeszéljék magukat. Ma már nem csinálnak "fosztókat", mert vannak vénasszonyok a falvakban, akik a tollfosztásból élnek.

Mivel a tanulmányomhoz azt a címet kaptam, hogy Kendermunkák és viselőik, én megtoldottam azt népszokásokkal és azoknak leírásával, mivel elválaszthatatlan ez az előző két dologtól.

Még csak azt írom le, mi kénysszerítette a Koppányvölgyi népet a kender termelésére.annyire jó lenne, ha ezt újra csinálnák a sok himesszel, szóttossal együtt. Micsoda valutát jelentene ez az országoknak és keresetet a lakosoknak. Hiszen már a 30-40-es években a külföld annyira megszerette a Magyar Népművészetet, hogy nem győstük himesztetni Szabolcs, Bereg, Szatmár megyékben a sok rendelést.

Szeretnék itt bemagyarázni a sok felgyűlt szép mintákból a csúkkent munkaképességekkel egy csoportot alakítani és dolgozni külföldre.

Koppányvölgy népének ünneplő szokásait nem véletlenül, vagy téma hiányában részleteztem. E falvak belső életének ősi szokásait, ugyanis mondhatnánk ősi törvényeit, vagy életének törvényszerű menetét, mint a paraszti kultúra mozgató erői itt, ezekben az ünnepekben lehet legjobban meglátni. A paraszti falu nem volt bárdolatlanság terhes jobbágyi nehezékeivel sem, majd a jobbágyságot felváltó apró földtulajdonban a nehéz paraszti életben ezeken az ünnepeken csillant fel a nép lelkének gazdagsága, egy tehetséges nép szellemének megnyilvánulása, akár vidám, akár komoly formában, szépség utáni vágya, emberi valója teljesen megmutatható.

Ezeken a belső családi ünnepeken - és a többin is - vonul fel a színek többségében a nép, szemet gyönyörködtetve, szinte harsogva sőt a tőrdelek szépségét, ami lelkében élt, amit nemcsak megáldozott, de valóban megvalósított, ez tette életét egy-egy napra ünneppé.

Előbb szükség, szegénység kényszerítik a földet, szövére, hogy pőrán ne járjon. Ezt a sok évszázad, vagy évtizedes fontos művészt; a ken- dert és a belőle előállított ruhászatot, jól kellett ismerni már a hon- foglaló őseknek is és a legelő, legszükségesebb termelvények között foglalt helyet, "amit" az első faekével szántás után a földet birtok- ba vették. Az állatbőrökből, majd gyapjuból készült ruhák csak ezek fö- lé a szöttek fölé kerültek, egy férfiaknál, mint nőknél egyaránt. Hossza, tisztántartása könnyű volt, így az életszükséglet legelenibb igényeit fedezte. Koppányvilgyéről meg kell jegyezni, hogy a honfog- laló magyarok életerejének központja volt - valószínűleg Koppány ve- sér birtokán.

A kialakult jobbágyrendszerben a földesur nemcsak magának termelte, ha- nem jobbágyainak is földet kellett juttatnia a termelésre. Annyit ter- melhetett, amennyinek feldolgozására képesnek érezte magát, csak a dézsomát szolgáltatassa be urának. Akár egyházi, akár világi birtokon él- te életét, vagy éppen királyi birtokon, mindenkinek egyforma szüksége volt rá, jobbágyoknak, földesurnak, királynak, katonának, tudósnak, tu- datlanoknak.

A hímzés a földesur vagy éppen királyi udvarból indult ki és mivel a jobbágyok leányait és asszonyait itt tanították, innen terjedt el a nép között és a nép fantáziája alakította, ennek kezei között szület- tek az új és új hímzés minták, amiket előbb tüvel varrtak, csak később a takácsok leleményessége teremtette meg a szőtt mintákat.

Feltéhető, hogy a nyomorúságos jobbágyélet az ország állandó szegény- sége miatt némalleg több földesura és szövére kényszerítette a jobbágy népet a nagy szükségét, nyomorúságát annak vásári eladásából enyhítet-

te. A török uralom megszűnése a kuruc háborúk után, még lerongyolódottabb és pénztelenebb lett a nép, Koppányvölgyében éppúgy mint máshol, fokozottabb jelentést nyert a fonás, szövés. A Habsburgok és Ausztria politikája volt, az országot mint meghódított gyarmatot, az ipar fejlődésében megakadályozni. A Kossuth-ék politikája által megindított "Védegyelet" a Magyar ipar fejlesztése érdekében, óriási jelentőségű lett volna, ha nem jön a szabadságharc leverése. Még 1890-ben is oly nagy volt a nép ruhászati hiánya, hogy - férjem mindenképpen elhíhető értesítése szerint, aki akkor lépett az első elemi osztályba - a gyerekek mezitláb, hosszú ingben - a Hajduságban és Biharban ezt "kentus"-nak nevezték - mentek iskolába, csak télire kaptak valami olcsó gyártságyu, vagy festett vászon szövetből, kis nadrágcskát és réklit. Olyan silány volt az az öltözet, hogy ha nem lettek volna megvédődve, télen akár meg is fagyhattak volna.

Nemzetgazdasági szempontból tehát. Óriási jelentősége volt a nép ruhászati önellátásának. Ilyen szegényes önellátás mellett pénzben, milliók maradtak meg az országban. Így védekezett a nép az osztrák piac szarolása ellen.

A fő és jómódu köznépszerűség férfiak és nőknek telt csak, hogy drága pénzen külföldről behozott posztó és selyem ruhákban járjon, azokat briliánsokkal díszítse. A népnél a briliánsokat a színes virágokkal szövött és varrt himsett minták helyettesítették. Szászdunk 20-as 30-as éveiben ébredtek a gazdagabbak a felső társadalom rétegei, mennyi szépséget jelent egy népiesen díszített egyszerű kenderből font és szőtt ruhadarab, főként egy-egy népies himsséssel berendezett szoba: himes asztalterítővel, divánpárnáival, függönyeivel, szettjeivel, ágysterítővel, falvédővel, stb. Ezek külföldön is keresetté lettek már. Kíváncos lenne, hogy a népművészet visszajöjjön, előretörjön. Ne csak múzeális emlékké sorvadjon, hanem újból megsejtsen

Családok életét. A ma mesterséges propagandával rövid időközökben egymást felváltó, gyakran egészen ferde ízlésű divatáramlatok idején nem könnyű ezt elképzelni sem. Ezt a divatörületet egy Internationális pénzstóke csoport irányítja. Célja a pénzt kiszélesíteni a rövidlátók serebéből, hogy ne legyen sokszor még a családnak elég élelme sem. Nekik ez a fő, hogy a tömegeket elszegényítsék, míg maguk szinte ravassz összeműködésével a világ népe ellen belapátolják az aranyukat. A divatörület ellen küzdeni ma annyit jelent, mint a tömegek jólétéért küzdeni. Mint a magyar nép asszonyai megmutatták, hogy fáradtságos, kitartó munkával mit tudnak tenni, családjukért és népükért, ma is őket kellene megszóritani, hogy barrikádokat emeljenek a pénz hatalma által diktált, népeket szaroló divat ellen. Ez volna ma a legnagyobb és legszükségesebb feladat. Ez volna a legnagyobb férfi vagy női tett koppanyvölgyében és máshol is. Az elszegényítő divatörületet lefőkezni, ruházatunkat leegyszerűsíteni, mert ahogy láttuk, az egyszerű öltözködést lehet esztétikai szempontból széppé és gyönyörűsítővé tenni.

családok életét. A ma mesterséges propagandával rövid időközökben egymást felváltó, gyakran egészen ferde ízlési divatáramlatok idején nem könnyű ezt elképzelni sem. Ezt a divatörületet egy Internationális pénztőkés csoport irányítja. Célja a pénzt kiszélesíteni a rövidlátók serebéből, hogy ne legyen sokszor még a családnak elég éllelme sem. Nekik az a fő, hogy a tömegeket elszegényítsék, míg maguk szinte ravassz összeesküvéssel a világ népe ellen belpátolják az aranyakat. A divatörület ellen küzdeni ma annyit jelent, mint a tömegek jólétéért küzdeni. Amint a magyar nép asszonyai megmutatták, hogy fáradtságos, kitarító munkával mit tudnak tenni, családjukért és népükért, ma is őket kellene megszósítani, hogy barrikádokat emeljenek a pénz hatalma által diktált, népeket zsaroló divat ellen. Ez volna ma a legnagyobb és legszükségesebb feladat. Ez volna a legnagyobb férfi vagy női tett Kópányvölgyében és máshol is. Az elszegényítő divatörületet lefékezni, ruházatunkat leegyszerűsíteni, mert ahogy láttuk, az egyszeri öltözködést lehet esztétikai szempontból széppé és gyönyörködtetővé tenni.

I/33/5

1172
SOMOGYACSA, GERÉZDPUSZTA
Kocsisné Szirmai Főris Mária

SOMOGY MEGYEI MÚZEUM KARTÁLYA

"Koppányvölgyi kendermunka és viselete"

/1700-1968-ig/

1968.

stók Tönölkoppány

289/1963

8 péld.

42 szam

1/43/10

Kocsisné Szirmai Főris Mária

" Koppányvölgyi kédermunka és viselet "

/ 1700-1948-ig / "

S z e m é l y i l a p

Az 1968. - ... évi X . Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat-
ra beküldött pályamunkához

A pályázó neve és foglalkozása /tanulóknál osztálya/ Kocsisné. Szirmai Főris
Mária.

Az iskola neve /tanulóknál/:

A beküldött pályamunka címe: Koppányvölgyi kendermunka és viseletek.

A gyűjtés helye /helység, megye, járás/, ideje /nettől meddig?/ és egyéb
körülményei /pl. a pályázó kapcsolata a helységgel/: Törökkoppány, Szorasad
Somgydöröcske. Miklósi. Somogyacsa. Bedegkér. Bonya, Bonypusztá.

A pályamunkában feldolgozott témakörben olvasott irodalmi forrásmunkák
megjelölése /feltüntetve, hogy mi van közülük a pályázó birtokában/:

Csak a helyszínen hallomás után és Knézy Judit által küldött kérdő ív
ből vettem minden adatot.

A pályázatban felhasznált irodalmi forrásmunkák /amennyiben a pályamun-
kában nincsenek feltüntetve/:

Az adatközlők /akiktől a pályázó az anyagot gyűjtötte/ személyi adatai
/név, életkor, foglalkozás, lakóhely, - telepéseknél korábbi lakóhely is/
amennyiben a pályamunkában nincsenek feltüntetve:

Idős Cigner Ferencné Őry Erzsébet Törökkppány 86 éves. Férje takács meste-
volt. Itt még Sebestyén Ferencné is sokmindent mondott a szövésről mivel
az ura is takács volt 72 éves. Somgydöröcskén. Drechert György 74 éves w

Résztvett-e a benyújtott pályamunka valamilyen más /járási, városi, is-
kolai stb./ pályázaton? Ha igen, melyiken és milyen eredménnyel?

Nem

férje szintén takács volt és ő is sok adtaott mondott be. Szorosadról

Bősze Gábor igazgató helyetes mondott sok adatot. Miklósiban is ugyan azt
A pályázó további gyűjtési /pályázati/ tervei:

halottam,

Kelt: Magyaregres 1968 június 7 én.

Aláírás: Kocsisné Szirmai Főris Mária

Lakáscím: Magyaregres Vöröshadsereg u 4.

Esetleges szünidei cím:

1172

Koppányvölgyi kendermunka és viselet
/ 1700- 1968-ig /

Koppányvölgyéhez tartozó falvakat bejártam és az alábbi feljegyzéseket készítettem. Ehhez a munkához kilenc község tartozik. Törökkoppány, Szorosad, Somogydöröcske, Gerédpuszta, Somogyacsa, Bonyapuszta, Bonya, és Miklósi valamint Bedegkér.

Ezekben a falvakban több takácsmester is volt és a ma élő hozzátartozóktól jegyeztem fel az alábbi adatokat.

A kendermunka minden faluban több százados, mert sok helyen még ma is maguk fonta, szötte fehérneműben járnak, "ágyiruhában" alusznak, különösen az öregek. Minden háznál száz-százötven, sőt volt olyan hely, ahol még ma is háromszáz m.-nél több vászon áll a kászliban, ládában és szekényben. Ezekben a falvakban, amit felsoroltam, nagyon sok szép ágyiruhák / cihák / és takarók vászonból készültek és meg vannak ma is.

A párna és dunna himes szövészel négynyüstös vászonban készült, hogy a tolat át ne eressze. Sajnos ezeknek a tisztántartása nagyon sok munkát és gondot igényel, mert belső tok nem volt hozzá.

A kendermunkát a családok egyedül végezték, nem úgy mint más vidéken, ahol a kendernek minden munkája " kalákába" vagyis közösből ment. Kenderföld minden faluban táblás volt, úgy mérték ki családonként a kívánt területet, csupán Somogydöröcskén és Miklósiiban volt egyéni kenderföld. A kenderföldek vagy a rétben vagy a temető melletti legjobb földben volt^{ak}. Ebből kapott minden ~~szaká~~ család 50-100-200 esetleg 300 n.ö.-et kender vetéshez. Ezt a földet jól megtrágyázták, felpuhították és május első hetében vetették el a kendermagot, apró buzatörökkel beszórták, lapáttal leverték vagy lehengerelték, hogy ne legyen laz a föld és a fiatal kender le ne fagyjon. Ekkor a nagyobb gyerekeket kiültették " kereplővel " a föld szélére és azok ott egésznap hajtották a madarat a vetésről.

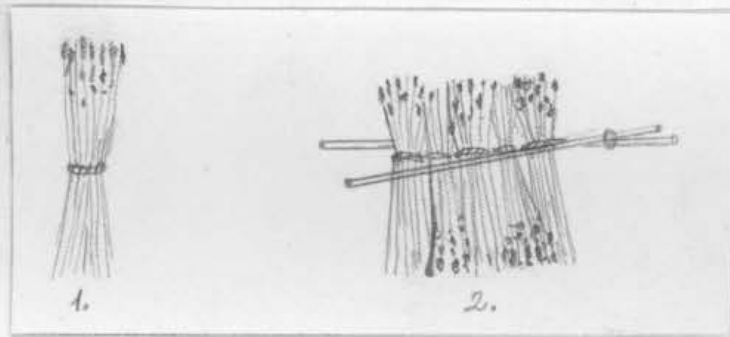
Közben játszottak s mindaddig kijárt az a 18- 20 gyerek, amíg a kender ki nem kelt, a rétből. Ezt legidősebb Czigner Ferencné Eőri Erzsébet 84 éves asszony mesélte el Törökkeppányban. Ugyanígy mondta el a többi falvaknak is legöregebb asszonya, férfia.

Mikor kikelt a kendermag, akkor az asszonyok " ilyesztőket " csináltak hosszú karókra mindenféle ócska ruhából és azt tűzték a kenderföldbe, hogy a madarak ne fürödjék ki a kendert. Ezek az ilyesztők ott maradtak egész addig, amíg a kender térdig nem ért. Ekkor kiszedték, elégették és hamuját rászórták a kenderre, hogy attól is nőjön. Mivel a kenderföldet a község tartotta nyilván, kinek-kinek területéhez mérten adták a kenderföldet. Magából a kenderből a kerülő kapott minden asszonytól egy-két kéve kendert, amikor kinyűtték azt a gazdasszonyok.

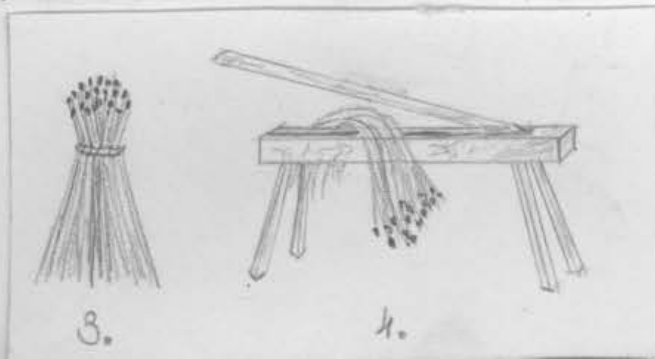
A kender, mikor megérett vagyis " perzött " kétféle nyűtték ki. A "virágos" kendert hamarabb ki kellett nyűni, mint a " magvas ". Amikor sárga volt a kender szára és a virágos kender perzött akkor nyűtték ki a virágost szinte szálanként szedve ki a földből, rakták és kötötték kévébe, amit majd az alábbi kép mutat- mert ebből lesz a finomszöss, amiből ágyruhákat, fehérneműket, abroszokat készítettek az asszonyok. A magvas kenderet még bent hagyták a földben, hogy a mag megérjen és csak majd akkor nyűtték ki, kötötték kévébe. Száradni hagyták kitergetve a kévéket, hogy könnyebb legyen a kendermagot kicsépelni. A magból a jövőévi vetőmagot raktározták, a többit kiűttették olajnak, amit ugy használtak fel. A magvas kender szárából készültek a durvább vászenholmik, zsákok, ponyvák és kötelek, ami egy háztartásban kellett. Mindenki csak anyi kendert munkált, ami saját szükségletre kakt kellett.

Igaz, hogy üzemi kendertermelés is régóta folyik a dunántúlon, hiszen uradalomokban loo holdjával vetették és vetik ma is a kendert. Régebben Hirden bérfonást is végzett a gyár.

A kender kinyívése után - természetesen a virágos kenderé - jött az el-
áztatás. A kévét két karó közé fogták -amint ez a képen is látszik -
jól összekötötték a karót " tővel-heggyel " berakták a " cserépesik "-
ba / a két karó közé / jó szorosan összeköt-
ték a rud végét és mind a
két végén meg a közepén a karót egy-egy hosszú karóval a víz talajába
leszorították, leszögelték. Utána földdel vagy kavicsal az un. " bálát "
leterhelték, hogy a víz egészen ellepje a kendert. Az alábbi kép mutatja
a kender " áztatást " .

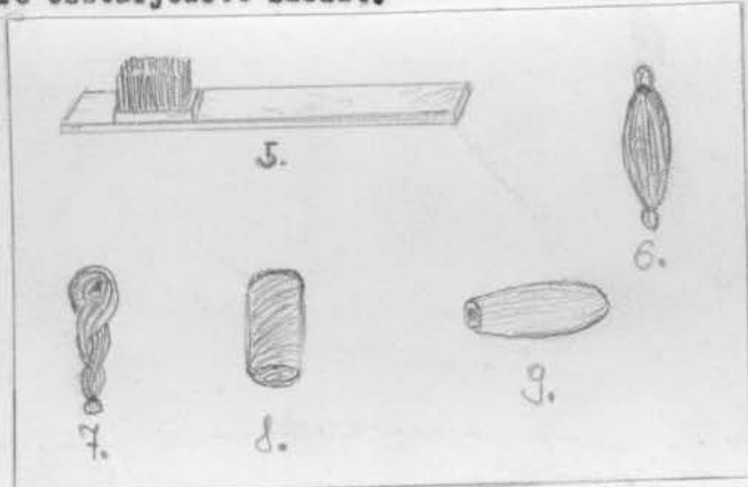
A kenderáztató vagy egy árok, vagy egy kiszáradt tó, amiben felgyűlt az
esővíz, mert folyóvízben nem igen szerették áztatni a kendert az asszonyok,
nehogy eszéskor a megáradt folyó elvigye a kendert. Öt-hat nap után a ken-
derből " látót " vettek: kihuztak egy marék kendert azt megszáritották
" tilolóban " eltörték és megnézték, hogy tisztul ki a szösz. Ha már elég
-
gégé meg volt ázva a kender, akkor másnap kimosták, letisztították róla a
sok zöld levelet, sarat, kiálogatták, kiterogették, megszáritották és külön-
féle törővel, tilolóval vagy " vályuban " / Somogydöröcske, Szorosad /
megtörték a kendert, hogy a pezdorja kihulljon belőle. Az alábbi kép
mutatja tilolót és a szárításhoz felállított kendert.

Itt a Koppányvölgyében egyedüli közös munka a kendernél a "szösznyomás" /dörzsölés/ volt. A család a kiszáritott kendert tilolás után "kitákba" rakta. 24-30 fej szösz került egy kitába. Egy fej szöszbe 3 marék-amit a tilolóval tört el az asszony - és alul, felül kendermazzaggal kötötték össze a kitát, úgy teték félre arra az időre, amikor Sár nem volt és lehetőleg holdvilágos este volt. Ekkor a szomszédasszonyokkal a gazdasszony a fejeket szétszedte marékszámba és annak mind a két végét jól betekerték, hogy nyomás vagy dörzsölés közben össze ne kócolódjon a szösz. Ha a családnak volt leány tagja, az összehívta leánybarátait azok hozták magukkal a legényeket, akik természetesen magukkal hozták a citorát és harmónikát, hogy a lányok nótáját azzal kísérjék. A leányok kerítéshez dőltek és az előkészített szösz háromfele összehajtogatva addig dörzsölték a lábukkal míg a szösz megpuhult. Itt aztán volt alkalom a fiataloknak egymással heccelődni, évsődni. A legények megfogták a lányok meztelábszárát- mondván, hogy a szösz nézik meg: elég puha-e már -, ilyenkor volt visitás, nevetés a kis epizód végén. Gy-egy ilyen szösznyomásra 18-20 leány, ugyanannyi gavallér szokott összegyűlni, akik aztán nótaszóval csevegéssel, töltötték el az őszi estéket. Mikor minden szösz megdörzsölték a leányok, a gazdasszonyok összekötötték a szösz és azon porosak egy-két hétre félretették a kamrába, hogy "puhuljon" a szösz. A szösznyomás után a háziasszony a ~~xxx~~ segítéseket megvendégelte, kalóccsal, süteménnyel még forralt tej is került az asztalra. Kinek mi tetszett, azt fogyasztott. Mikor vége volt a vendégségnek a fiatalok még táncoltak is egy párat citora, vagy harmónika szó mellett.

Két-három hét után a szöszt újra kitilolták a portól "meghasogatták" hogy kihulljon a pezdorja, ez volt az előkészítése a "gerebenezésnek". Gerebenezés alatt a szösz négyfele osztályozzák. A gereben kemény fába vert hosszú acélszögből készül, két vagy három sűrűségben. Egy kb 1 m 20 cm.-es keméngfára csinálnak egy lapot, amibe beveri a kovács 18 cm. szélességben

20 cm. hosszúságban az acélszöveget és ezt a lapot szögezik rá arra az 1,20- as fára, ami tulajdonképpen a gereben. Egyik felén a végére szögezik és lábbal fogják le, másik felén középre szögezik a fának és székre kötik úgy tisztítják vele a szöszet. Az alább közölt kép mutatja a gerebent és a négyféle osztályozott szöszet.

Első a fejeszösz, ebből készül az ágyruha, női ing, férfi ing, rüdösgatya, és abroszok. Második a tüveszösz ebből készülnek a kendők, lepedők, harmadik az aprószösz amiből készül a zsák, ponyva. Negyedik a csepű. Ebből készílik sodorva "kelepcével" a vastag spárgaszerű fonalat améből lópokrokat szőnek. A gerebenezés vagy tisztítás igen gondos munkát kíván, amit a gazdasszony leginkább maga szeretett elvégezni.

A kendermunka nagyon aprólékos, igen munkaigényes, de nagyon hasznos dolog volt. Sajnos most, hogy a megyét járom, egyedül Nagyberki községben találtam egy öregasszonyt, aki valami maradék szöszből kerékes rokkán fonta a jó fonalat - amint mondta szőlő kötözésre, - mert a "páffia" igen drága.

Gerebenezés közben az asszonyok nagyon vigyáznak arra, hogy a szösz jól válogassák össze. Osztályozás után csomókba kötik és kiszámítják kb. mennyi vásznak tudnak szőni.

az utóbbi időben igen

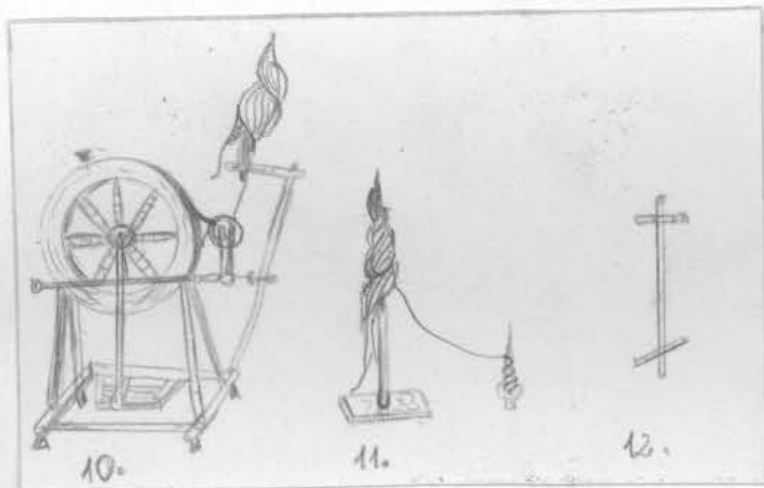
Koppányvölgyi asszonyok maguk ^{maguk} szőtték, mert annyi takácsmester volt / minden faluban kettő, három / akik nagyon szép munkát készítettek elég olcsón. Ezek szőtték a szép hímes szötteket is később. Ezeket vásárookra és falvakban hátton hordták eladni. Így mondta el nekem Törökkoppányban Tabak Ignác takácsmester felesége, aztán Sebestyén Józsefné szintén Törökkoppányi lakos és takácsmester felesége. Szorosadon Vágneréknál

még ma is van szövőszék és ha hozzá tudnak jutni pamutfonálhoz, a 82 éves öregasszony megszö egy-egy szép darabot.

A szövőszék után csomókba kötve föl volt akasztva a kamrában vagy a padlásra és mivel a fonást minden asszony maga és a leánya végezte, elég sokáig eltartott ez a munka. Szinte egész ősztől tavaszig. R

a fonáshoz
kész anyag

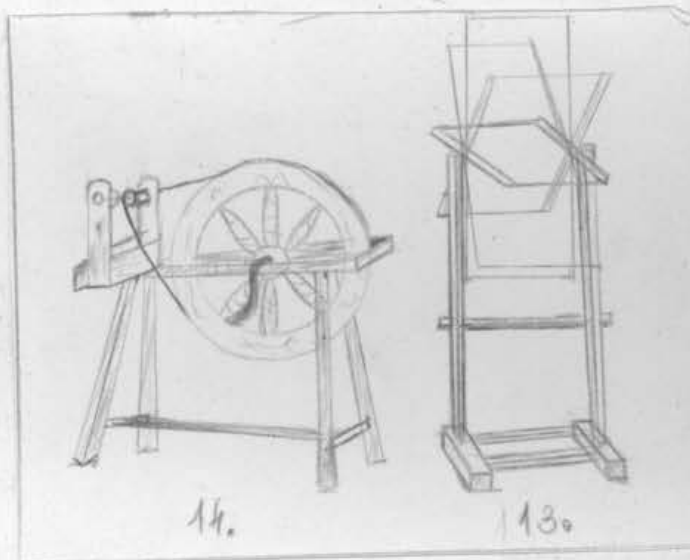
" Fonóházak " itt Somogyban nemigen voltak és bizony sokszor kis olaj " pipák"-nél / mécsesnél/ fontak. Kerek rokkán fonták már ez a korosztály, akikkel beszélni tudtam a talpas rokkát nem is ismerte. Csak Bedegkén az öreg Farkasné 89 éves, az ismerte még a talpasrokkát és a kézi orsót. A fonás sorrendje a következő volt: legelőször fonták meg a fejeszöszet, amiből a fehérnemű készült, aztán jött a töve, legutoljára jött az aprószösz, amit zsákok készítésére használtak. Fonáshoz az alábbi képen látható két rokkát használták;

és amint a képen látható " mottolára " mottolálták fel a fonalat, azt " igékbe " kötötték-egy ige három szál - és ötven ige egy pászma. Azért kellett így mottolálni, hogy szövésnél- felvetéskor a gazdasszony meg tudja a számítást csinálni.

Fonás után, ami tavaszra lett kész, jött a fonal mosása / szapulása/ amit az asszonyok úgy végeztek, hogy a fölmetollált jól megkötött fonalat

vízbe beáztatták, megrostált fahasárral beszórták és az úgy állt reggelig, reggel szapuló dézsába rakták és 10-12 üst vizet melegítettek rá, amit folytonos öntözéssel töltögettek a fonálra. Másnap reggel kivitték az árokba, kimosták és mosófával jól megverték, mikor a hamutól teljesen megtisztult, otthon kitergették, megszáritották. Száritás után jött a tekerés. Falunként más-más formára tekertek vagy "vakgombolyok" vagy fára "lyukasgombolyok" vagy a képen látható "csévelővel" orsóra gombolyították a levélkérőlt, a fonalat.

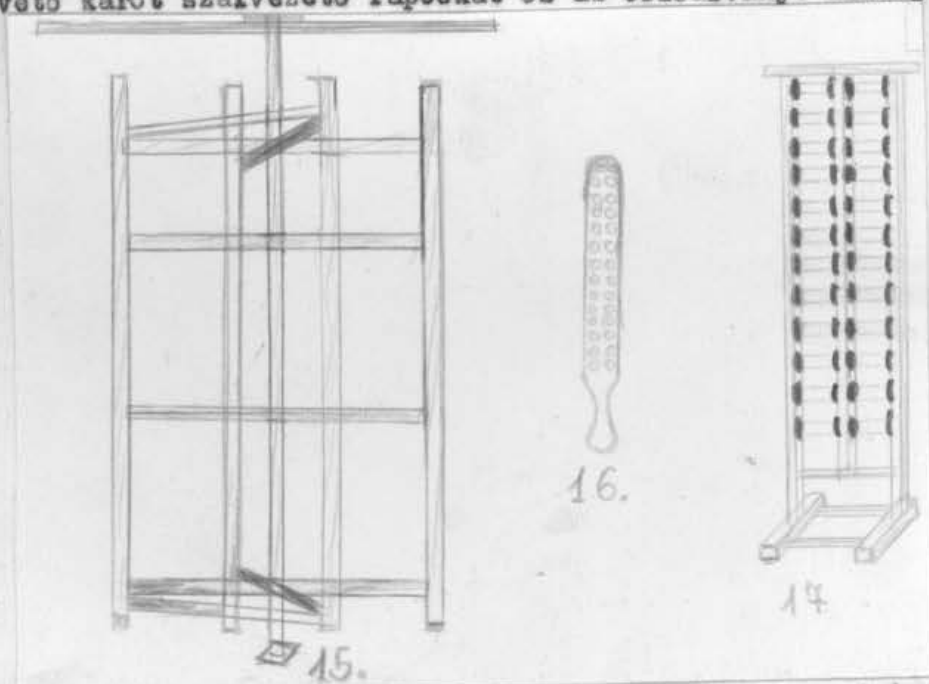

Ezeket az orsókat felvetésnél nagyszerűen tudták használni a takácsok is mert 20-24 szállal tudták felvetni így a fonalat. 1860-tól már lehetett kapni gyapotot, illetve pamut fonalat is, amit az asszonyok nagyon szerettek, mert éppen kétszer annyi vásznat tudtak készíteni, ha gyapotot volt a felvető szál. Amikor az asszonyok föltekerték a fonalat és megcsinálták a számítást, előkészítették a felvetéshez a fonalat. Ha már tudtak pamutot is szerezni, akkor felvetésnél pamutot vetettek fel az. lánconak és a beverő szál lett a kenderfonál.

A felvetést megelőzőleg kiszámította a gazdasszony milyen széles és milyen hosszú vásznat akar egy végbe szőni.

Ha jó volt a fonál, akkor felvetett a takács 70-80 rőföt is egy végre, de gyengébb fonalból 30-32 rőfnél többet nem vethetett fel.

Amikor pamut volt már bőven 1880 körül, 150-180 rőföt is felvetett a takács. Most a felvető karót szálvezető lapockát és az orsóárványt mutatjuk be.

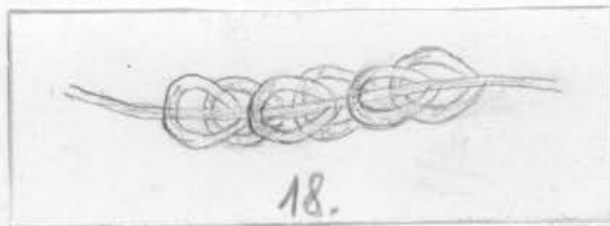

Ha a takács pamutot vetett 20-24 csévével is vetette a pamutot. Fonalfelvetésnél két legfeljebb négy szállal vetett, hogy a fonal össze ne kócolódjon. A felvetésnél pászmákban szedik a fonalat. Egy pászma 30 ige, egy ige 3 szál. Minden pászmát keresztül kötnek egy spárgával, a vetőkaró fogánál, mert ez fogja, adni szövéskor a fonál nyílását, amien keresztül a vetőfej, vagyis a fonál szalad. A háziasszonyok számítás tudtak tenni, hány rőf vásznat szőhetnek egy-egy idényben, mert a motólla hét markos-vagyis egy rőf hosszú, ami négy rőföt számít egy szál, mivel a motóllának két osztott foga van és arra rakták fel a fonalat, amit szintén pászmákban kötözték, 10-12 pászma egy darabot jelentett. Mivel a takács vagy maga a háziasszony is ki tudta számítani, hogy egy 60 cm.-es vászonhoz 14-es bordába hány szál fonál kellett: a hosszúságot megszorozták a szál, illetve a szélesség számával és így jött ki pontosan a szükséges mennyiség. Két bordafog közé két szál fonál kellett, ha síma vásznat szőttek. A szövés után a felvetett lánc 6-8 %-ot vesztett ^{el} illetve felvett az anyagból hosszában, szélességében pedig 4-5 cm.-t. A borda a 800-as években csak nádból készült, de később acélbordákba szőttek, amit a "Record" Szövőkellékek Gyára készített Budapesten. Készítettek 80 cm-es bordákat különféle vastagságu fonálnak és 150 cm. széleset lepedő

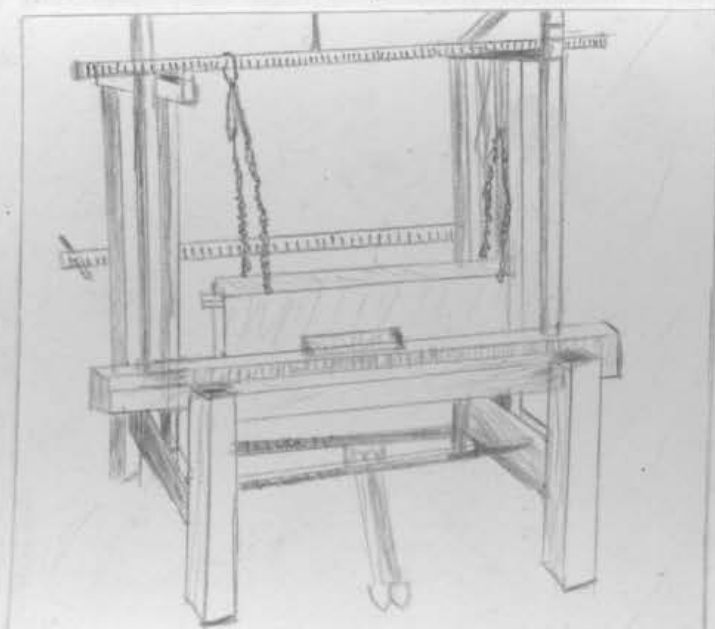
Y még

abroszokank, szöveteknek. Ha a láncfonál sűrűségét úgy állítják be, hogy a vászon minden centiben egyforma számarányú, akkor jó a vásznak.

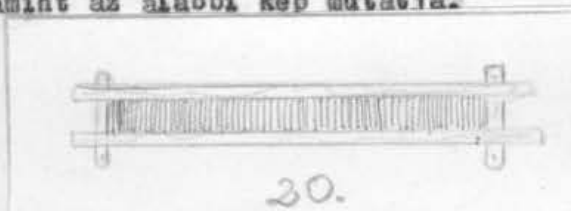
Láncfonál készítéséig olyan helyiségben történt, ahol a vetőkarót ki tudták kötni, illetve, szögezni a mestergerendához vagy másik gerendához, az alsó részébe egy közepes lyukas keményfát tettek, azt jól megsírozták, hogy könnyen forogjon a vetőkaró, ami négyleveles részből áll, szétnyitva úgy nézett ki, mint a 15 sz. rajz. A vetőlapockát jobb kézben tartotta a felvető, a szálakat a csévé-állványról annak a csonttal bélelt lyukába fűzték, az összes szálakat egy görccsel összekötötték és úgy tették fel a vetőkaró fogára, hogy keresztbe essen, ami majd adja a "csinyát" ami szövés közben a nyílást adja. Mikor gondolta a felvető, hogy megvan egy pászma, az egyik oldalán ott a keresztvezetőnél - akkor azt össze kötötte. Ez ismétlődött a felvetés végéig. Mikor a felvetés készen volt a szálakat újból összekötötték, mint az elején - azután még az alsó fogon megcsinálták még a keresztvezető összekötését, hogyha véletlenül "felhúzás" közben kiszakadt a pászma madzag akkor az alsó csinyát használták fel a szövőszálak rendezésére. Amikor a vetés teljesen kész volt "láncba" szedték le a fonalat, vagy pamutot.

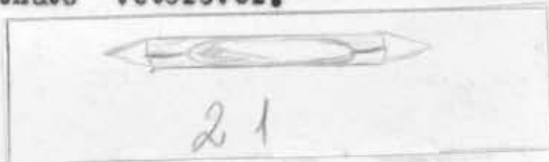
Ezt összekötötték és feltették a rudra, hogy egy két nap múljon. Utána bekészítették a szövőszéket amit az alábbi rajz mutat.

Ugyancsak odaerősítjük a gerendához a szövőszéket, hogy az ne mozogjon munkaközben, mert akkor a vászon ferde lesz. Mikor a szövőszéket pontosan beállították, akkor jött a láncfonál feltekerése. Egy erős marku ember ahogy mesélte Bőri Erzsébet Czigner Ferencné -rendesen az ura fogta a láncfonalat és egyik kézből a másikba átadva engedte a tekerést. A feltekeréshez fontos eszköz volt a "szálirányító", amint az alábbi kép mutatja.

Mikor feltekerték a fonalat megkerestek, illetve kioldozták a pászmákat, "csépfát" tettek közé keresztelődésnek, amit alul a fonal alatt átkötöttek egy hosszú spárgával, hogy ki ne essen a láncfonálból egészen a szövés befejezéséig. Mikor ezzel is készen voltak, akkor "nyüstbe" szedték-rendszerint két nyüsttel szöttek - a szálakat a keresztelődésnél elválasztották -kettősével - és egyik szál az első, másik szál a második nyüstbe lett behúzva. Mikor végig behúzták a fonalakat, akkor szedték be bordaszedő tűvel vagy vékony késsel a fonalakat a bordába. Már ekkor a "bordahaj" be volt állítva és a fonalat felkötötték egy "kötőzövászra" - ami egy 60-70 cm. hosszú vászon egy vesszőbe behúzva ugyancsak 60-70 cm. spárgákkal ellátva a "mellszövő" fára tekerődött. Utánna felkötötték a "lábitókat" a nyüsthöz és megkezdődött a szövés a képen látható vetélővel.

Amiben bent van a kis orsó a fonállal.

Most megkezdték a szövést, ha fonalat szöttek, fonállal / kenderrel/, akkor azt előbb megkenték / irizelték /. Ami úgy történt, hogy forró vízben megdarált tökmagot egy kevés mézlepet főztek be és megfelelő sűrűsége kavarták tengeri liszttel, vagy ha ez nem volt jó volt a búzaliszt is. A kifeszített szálakat egy jó kefével alul tartva a kenőt - a markába - felül kefélték a takács a fonalra a kenőt, hogy a szövősődést megakadályozza. Mivel a kenő nedves volt utánna lapátra tüzes paraszt vett a takács és vigyázva, hogy el ne

égesse a fonalat, megszáritotta. Utána hozzákezdett a szövéshez.

Nemcsak egyféle vásznat szőttek ám a takácsok, hanem volt símakender vászon, símamamut vászon, feleskender vászon vagyis ennek a felmenő szála pamut volt a beverőszál pedig fonál volt. Ezenkívül szőtték a "vertcsikú" kendőket, abroszokat, parasztszikú "kendőket, abroszokat, ami csak a színes szála cserélésével készült. Semmi különös munkát nem igényelt. Ezután jöttek a "hímes" szőttek, vagyis felszedett csíkok. Amit nagy acéltüvel felszedett a takács és a minta szerint cserélgette a vetülék fonalat és mikor egy-egy mintarészt le- szőtt akkor azt vagy vesszőre, vagy spárgára szőtték kívül a nyústön és úgy ismételték a mintákat.

Itt Somogyban csodálatosan szép és gazdag hímes szőtteket szőttek a takácsok. Törökkoppányban Tabak Ignác takács, és Sebestyén József. Bedegkőren Csuti Károly takács mester, Szeresadon Máyer József takácsmester, Somogydöröcskén Drecker György szintén takács mester, Bonnyán és Miklósiban Tollas István és Tollas Károly voltak a takácsmesterek. Ezek készítették a szebbnél szebb hímes szőtteket. Asszonyok nemigen szőttek ^{ekkor már} a Koppányvölgyében. Bár Somogy megyének Csurgó környékén asszonyok szőtték a legszebb hímes szőtteket. Berzencén ma is szövik a szép hímes szőtteket. Ugyanigy dolgoznak Lakócsán is, amit itt már Koppányvölgyében sajnos nem lehet látni. Szővősmesterséget tudó takácsok, akiket említettem, nagyon sok szép ripsz vásznat, macskanyomos, somos mintájú vásznakat is szőttek. Sok szép abroszt láttam ilyen. Azután "darázs-fészes" majd "panama" szövést. Nagy kár, hogy ez a nagyon értékes, bár igen munkaigé- nyes népi munka teljesen kiveszett. Most csak gyapjút dolgoznak fel olyan formán, hogy a két három kis juhócskát megnyírják az asszonyok, kimossák a gyap- jut, fölfonját és ebből kötik a még ma is használatos "kapcákat" /harisnya/ "tutyikat" /papucsekat/. Mind a két lábbelít dupla vászonnal megtalpalják, vagy régi kalapból vágott darabbal és ezt viselik.

Vas utol
a évise
claxben, az
afodókiálát
vot fűdás
e als mias
tálhale

A szövés után az asszonyok a vásznat újra szapuló dézsába rakják, tetejére "hamvas" ponyvába megrostált fahamut tesznek és 10-12 üst melegvizet öntenek rá. Reggelig pállani hagyják és reggel kiviszik az árokba, vagyis vízre, mosófával deszkán, jól kiverik. Utánna jön a fehérítés. Ugy mesélte el Árvai Jánosné Törökkoppányban, hogy ilyenkor a réten 50-60 vég vászon van kihúzva a gyepre és a fiatalasszonyok, vagy nagylányok egésznap öntözik a vásznat, hogy a nap fehérítse. Ez a fehérítés eltart, ha jó idő van 8-10 napig. Míg a vászon szárad addig a nők varrnak, vagy kötnek. Így az idejük ki van használva. Fehérítés után újra megszapulják a vásznat éppen úgy mossák ki, mint fentleírtuk. Utánna kötélre teregetik, hogy el ne piszkoljon, hosszú asztalon meghuzgálják és pontosan kettébe hajtva jó erőssen megmángorolják. Utánna felgöngyölítik türetbe és úgy rakják be a szekrénybe használatig. ~~Nem könnyű a kendernek semmiféle munkája, de nagyon szép. Kár, hogy ma már teljesen elhagyták ezt a munkát. Még néhány helyen pamutfonalból szőnek az ügyesebb asszonyok és ezt használják kézimunkaanyagként.~~

F-é-r f i v i s e l e t :

Férfi "üng" fehér vászonból készül, magas nyakkal, vállfolttal, kézenvarrva hosszú ujjal, madzsettával, himezve - az ünnepi -, fehér porcelán gombbal gombolódott, mint ahogy azt Bőri János takácsmester képén látjuk. Az ing hosszú, hogy a gatyába be tudják kötni. Egy ilyen üngre 4,5 - 5 rőf vászon kellett.

Bedegkérről Bognár Jánosról készült ez a kép 1952-ben. A bácsi akkor 82 éves volt. Télen nyáron "rödös gatyában" járt amint azt az alábbi kép mutatja.

Egy gatyá 11 szélből volt, egy szélre⁷ egy méter vászon kellett, mert fent a "korc" duplán és lent a "rolytozás" négyszeresen volt felhajtva. Ugy egy keskeny "suprika" széllel felszegve. 8-10 ilyen gatyája is volt egy-egy férfinak, hogy tudja váltani. Hozzá szegett száru csizmát, fekete posztó kiskabátot és mellényt viseltek, kis kerek kalapot, amint a képen látszik.

2

Itt egy csoportképet mutatunk, szintén rödös gatyásokat- fiatal legénykéket-Törökkoppányból. Ez a viselet 1930-38-ban cserélődött le "német" nadrággal vagyis a mostani férfi viselettel.

3

(rácós) A rődösgatya mellett még szűk gatyák is voltak un. "komiszgatya", amit munkára használtak a férfiak. Amenyasszonynak valót igen megnézték, lesz-e ereje ezeket a viseleti darabokat elkészíteni és tisztán tartani. Agatyákat félmedvesen szedték ráncba, mintha lerakták volna apró hajtásokba. Erős kéz kellett hozzá. Voltak asszonyok, akik szinte abból éltek, hogy "szedték le" a rődösgatyákat. Mikor le volt szedve az egész, akkor törölköző kendőbe csavarták és spárgával jó szorosan megkötötték és úgy szárították meg. Most már csizmát nem viselnek 1945-50 óta, a rődös gatyát is és a himzett üngöt csak ünnepélyes alkalomra használják. Az alábbi kép ilyen ünnepélyes alkalommal készült.

4

? De azért még ma is van minden háznál egy-egy rődösgatya, himzett üng, hogyha éppen szükség van rá.

N ő i v i s e l e t

1907-ben még ilyen fejre kötött "pillé"-vel voltak az asszonyok, míg később jött a cifra, gyöngyös, flitteres pille, amit Kocsolán készítettek, egy pillét 100 pengőért adtak, de minden menyecskének 5-6 db. volt, különböző ruhákhoz. A pillének még tartozéka volt a "konnyecsipke" amit aláborítottak a pillének, hogy az majdnem az egész fejet betakarta. Azután tűzték fel a pillét. Minden menyecske az első pillét az esküvője éjszakáján kapta, ha volt, az anyósától- és mikor letette a koszorút- akkor tűzték a fejére.

Most bemutatunk egy régebbi pillés viseletet és egy ujat.

5

6

Sorra vesszük a női viseleti darabokat. Az asszonyok már leánykorukban varrták a sok szép himes üngöt. Rendszerint pirossal varrták kereszt szemmel, egész szűk derékka, vállfolttal, vagy franciásan. Még 1896-ban ez volt az ünnepi viselet. Leányoknak is, asszonyoknak is. Hozzá jött egy szoros mellény szintén házi vászonból és három vászon "péntő" rövidebb és arra öt-hat alsószoknya vagyis péntő, amin már hímzett fodrok voltak. Hogy szélesebbek illetve "farosabbak" legyenek, "buffántlit" -farpárnát varrtak maguknak. Arra a 8-10 péntőre vették föl a ráncos selyemszoknyát, ami elől kötődött meg ahol ránc nem volt rajta. Erre jött a szépen kihímezett ^aszoknya aljáig érő - kötény, ami / vagy fehér sifon, vagy csipke volt, hosszú szalaggal megkötve. A leányoknak a hajuk két "cicóba" volt ^afonva, amit ^aszines szalagokba kötöttek be és ezt a szalag majdnem a szoknya aljáig ért. Zsebkendőket maguk hímeztek, lehetőleg a szalag mintájával. A legényeknek zsebkendőket hímeztek a lányok és amelyik fiú több zsebkendőt is mutatott, arra egyenesen rámondták, hogy csapodár. A legény a haragos lány zsebkendőjét sokszor csizmába huzta. Nagyon sok szép kendőt rajzolt az egyik leány, ki fiatalon

halt meg "száraz" betegségben /tüdőbajban/. Nagyon sok szép "kázsmér" szoknyát láttam, majdnem földig érő volt és 15-20 cm-el föl volt szegve piros "pipi"-vel hogyha felhajlott a szoknya, az lássék. A taft szoknyák 1890-98 -ig voltak divatban. Ehhez nagyon szép "rékliket" varrtak mit csipkével, szalaggal díszítettek, ahogy a képen is látszik.

Itt mutatunk egy leány és legény viseletet Törökkoppányból 1896-ból.

... egy fiatal párt mutat teljesen Koppányvölgyi viseletben. El tudom képzelni, hogy milyen szép volt ez az öltözet, mert nagyon sok szekrényt néztünk át amikor a Múzeumnak vásároltunk népviseleti darabokat.

Elmondta az egyik Bedegkén lakó magyar : „Nagy dolog volt az kérem, hogy minden misére új ruha kellett a lánynak, ayáron-ami nagyon sokba került, ennek meg kellett lenni még akkor is, ha az utolsó malacot adták el, hogy megvegyék a brokátselymet". Egy-egy ilyen ruhára legalább 8-10 m. brokát kellett és ugyan olyan színű kásmir kendő, vagy rotyos- vagy télen-szinesberliner kendő, vagy zsenilia kendő. Itt bemutatunk két ruhát abból az időből, amit ma már csak mint lomot, vagy értéktelen darabokat raknak egyik helyről a másikra.

Minden leánynak 8-10 ilyen pompás ruhája volt -nyári - és külön ezzel a szabással piros, kék, barackvirág szin, vagy ha éppen gyászolt -, fekete bársony. Téltre munkára barhett ruha és kárton, amihez megfelelő kötényt is hordtak. A leányok és asszonyok maguk fonta és kötötte gyapju tutyiban jártak amit megfestettek feketére és szines virággal himezték ki. Vagy maguk talpalták meg dupla vászonnal, vagy a cipésszel talpaltatták meg. A tutyihoz 1935-36-ig szines göbös " kaptát " /harisnyát/ viseltek, amit szintén maguk kötöttek. 1940- től kezdve már félcipőt hordtak a Koppány völgyi leányok és téltre gombos egész cipőt. Fehér patent harisnyát viseltek már ehhez. Csak Somogydöröcske a kivétel, ahol még ma is tutyiba járnak az asszonyok, gyapju kaptába a férfiak, de mindenkinek van hozzá "klumpa" / facipő / , hogy ha sár van abba lépnek bele és úgy járnak kint az idvaron. Somogydöröcskén, amint

Drecherné elmondta ,még nincs le éve ,hogy a cipő viselet általános lett.
Tőle kaptam egy pár klumpát,mert volt vagy 8 pár - otta kamrában. Most már
nemigen viselnek a Koppányvölgyben sem kazsmirt,sem brokát ruhát az asszo-
nyok és leányok , épp ugy jártak azok a szép szines ruhák is,mint a rödös-
gatya,himzett üng, nem viseli senki,csak rágja,vagy a moly ,vagy a pizok.
Törökkoppányba elmondja Sebestyén Józsefné,akinek az ura szintén híres ta-
kácmester volt ,hogy neki is mennyim sok szép ágyiruhája van még mais ,
rödös-gatya is kettő ,de nem akarja ezeket elpusztítani,hogy majd ha a
kisunokája elvégzi az egyetemet,lássa meg,milyen volt a Nagyapjuk Szép-
apjuk ruházata és használati tárgyai.Elmondja,hogy most itt a faluban
20-25 évig a lakodalmakban csak papírral terítették le az asztalt,pedig
mindenütt van bőségesen vászon és himes abrosz.Mikor az ő fia esküdött,
150 vendég elé himes abrosszal volt megterítve.Ő maga még ma is bőszok-
nyába , tutyiba," röpikébe " jár, de a házuk háromszobás és már villamo-
sitva van. Van Villanytüzhely,porszívó, centrífuga és televízió.Nem ellen-
sége az ujításnak a Koppányvölgyi nép,csak a viseletét hagyták el.
Nagyon érdekes,hogy minden háznál rengeteg a nyiló virág és a kézimunka.
Szinte csodálkoztam rajt^a,hogy hogyan tudják ugy tartani,hogy tele van
virággal az ablakuk,mintha üvegházi növények volnának. Kálák,amariliszek,
pelárgóniák,négy öt féle aszparágusz és mikor megkérdeztem,hogy tudják
igy tartani a virágokat?, szinte kinevettek:" hogy hát miért ? Mert parasz-
tok vagyunk, ne szeressük a szépet?" Templomokat is ők díszítik virággal.
Tüzelő van bőven-mondja Németh Vincéné Törökkoppányban -.Remesek az ud-
varok. Mindenütt meglátszik a gondos asszony keze munkája,csak az a szo-
moru,hogy az űgyke " vagy sok helyen egy se kipusztítja ezt a nagyon élet-
re való,szépet szerető magyarságot.
Fiu gyermeknek viselet 5-6 éves koráig hosszú üng vászonból meg kis kerek
fekete kalap.A kisfiuk is zsidóban jártak és 7-8 éves korukban,már rödös-
gatyát kaptak és ahogy nőtt a gyerek,ugy nőtt a ruházata is.

7.óta

Cifra mellényt csak akkor kapott, amikor sorozásra kellett menni. Ekkor már szeretője is volt, aki bokrétát és árvalányhaját is tett a kalapjába, erre a nagy utra. Ekkor kapott két szép zsebkendőt a leánytól - amit az Édesanyja tett el, hogy el ne vesszen a katonaságnál. Vőlegény korába kapta azután az új kalapot, új mellényt és a szép szegett szélű csizmát. Menyasszonyától kapta a himzett üngöt és a subrikált alju rődösgatyát.

A házas emberek mind olyan egyformán öltöztek. A vasárnapi mise előtt összegyűlt a templom előtt, alig lehetett megkülönböztetni őket egymástól. Nagyon tisztelettudó még ma is a Koppányvölgyi nép. Olyan nagy szeretettel mesélnek a régi időről, de nagyon boldogok, hogy ma könnyebb az élet. Csak egy pár öreg dünyögött Somogyacsán "nem kell már se ló se ustó". Nem versenyeznek már, hogy kinek van szebb lova. Ma már a bakter is otomobillal jár a rosseb a derekát". Meg is illyedt ám a család, hogy így beszélt az öreg, mert hát ki tudja, miért járok én köztük. Megnyugtattm többször is őket, én csak a régi viseleteket és a kendermunkát írom fel, hogy megmaradjon az utókornak. Nahát erre is volt egy jó mondása a szorosadi öregnek "Maga is jobban tenné, ha nem ezt irogatná, hanem megtanítaná ezeket / és mutatott a családjára /, hogy hogyan tiszteltük mi hajdan az öregeket" Ninesen megelégedve az öreg Máyer bácsi, hogy az unoka úgy szól hozzá "szia papa". Hát igen ez a változás. Még sok idő kell ahhoz, hogy megszokjuk a fiatalok könnyed, néha felületes modorát, hogy ne fájjon annyira az öregek magára hagyása.

Fiatalasszonyok 1910-től hordták a pillét addig csak a kendőt kötötték pillésen. Minden fiatalasszonynak az volt a legnagyobb öröme, ha 10-12 sifonból készült pátóle volt. Erre jöttek aztán a sok szép bársony, kazsmir és selyemszoknyák. Aztán magukuk elé kerekítették a himzett csipke lekerekített kötényt. Ezen felül vették fel a réklit - ami passzolt a testhez. Ez olyan hosszú volt, hogy a szokájára 25-30 cm. ráborult. Nagyon sok szép ruhát láttunk Törökkoppány, Bedegkér és Szorosadon. Bár ez a legutolsó falu szegényebb volt népviseletben, mivel ezek német telepések. Minden leánynak olyan "staffirja" volt, hogy ma is csodálkozom rajta, hogy tudtak annyit össze fenni - szőni.

van az asszonyok. Bogár Józsefné Bedegkéről mondta el, hogy staffirban vitt 20 párnát 4 dunnát mind nagyon szépek, mert 16 db. még a Nagyanyjáié volt. Ezek himes szőttesből vannak. Hat fehér párnát és még két dunnát használatra kapott. Tizenhat vászonlepedőt és két gyolcslepedőt kapott. Ezenkívül 60 db. törölközőt, 40 db. szakasztóruhát, 14 abroszt. Ez mind háziszőttes volt. Még ma is megvan majdnem mind. Ezenkívül kapott 80 m. sima vásznat, hogy tudjon majd az urának is varrni, ha szükség lesz rá. Kapott 30 zsákot, mivel egyes lány volt, még két ponyvát is kapott, amit csépléskor szoktak használni.

Nagyon érdekes, hogy semmiféle kedvet nem mutatnak a kendermunka újra valókezésére. Pedig amint mondtam nekik, majd akkor tudják meg, hogy mi is volt az a sok szép kender és pamut szőttes? Elfelejtettem bediktálni - mondja Rózsika, hogy még kaptam 12 paszit kendőt meg 6 komás kötényt. Ezt fiatal asszonyok gyermekágyas barátnőiknek - ebédvivéskor szokták használni. A kötényt lakodalmak, disznótörök, keresztelők vagy éppen temetés alkalmával használják, mint szakácsasszonyok.

Ugy látszik a somogyi nép mindég szeretett dolgozni és szerették a szépet. Öregasszonyoknak a viselete majdnem mind egyforma. Sok pöntő, pufándli, szűking, fekete klott vagy barhett szoknya. Fekete tutyi, fekete gyapjukapca, testhez álló rékli a nyakban nagy berliner vagy fekete selyemkendő. Fejükön van egy csepüből, vagy kihullott hajból csinált konty ezen egy kis fehér szűk fejkötő azon felül a kendő. Mindegyiknek nagy fehér zsebkendő van a kezében, - ha valahova meennek - amibe pirossal van belevarrva a neve. Ha templomban meennek az olvasóhoz rozmaring ágat és ezt a zsebkendőt fogják. Olyan máltóságteljesen lépkednek, hogy egészen szép látvány ez is. Most itt három viseletet mutatunk be. Három Cziglerné, a három generáció.

De most már semmit nem hordanak belőle, csak a legidősebb asszony jár ilyen ruhában, aki most 86 éves. Minden háznál van halottas lepedő és az öregek

V házi szőttesből
ből fűtőmezeivel
szélen csipkevel

igen számon tartják, hogy majd őket azzal takarítsák el.

Fontosnak tartom még ,hogy egy családban talált három női viseletet bemutassak. Törökkoppányból ifj. Czigler Ferencné, majd Czigler Ferencné, és id. Czigler Ferencné aki most 86 éves. Ő még ma is ~~ik~~ a képen látható öltözéket ~~kar~~ viseli. A meny és az unokameny már teljesen modernizálódott.

9

Most már Somogydöröcskéről jegyezzük fel ,hogy csak a magyarok hordták a rődösgatyát, de ilyen nem volt a községben csak négy család. A többi mind német telepes. Ahogy elmondta Ferber Andrásné- Ők több mint 200 éve viselnek hosszú vászoninget, hozzá vászon pöntöket, bő ráncosszoknyát, de nem selymet vagy bársonyt, hanem szövetet, klottot és kártont. A blúzok kívülre kötős. Kötényük körül szegett, fejükön nincsen konyt, csak szögletes behajtással kötik be a fejüket. Tutyiban járnak maguk fonta, szötte vászonnal alátalpalva. Ugyanolyan kapcában, amit maguk fonnak és kötnek meg gyapjuból. A férfiak szűk gatyában járnak. Magas inggallérral, pörcelán gombokkal gombolva és szűk német nadrágban. Semmi jellegzetesség a ruhájukon nincsen. Szorosadról Bősez Gábor igazgató h. tanár segített gyűjtőmunkámban, kivel bejártam a falut és ott tudtuk meg, hogy ott is mindenki magának dolgozta fel a kendert és abból varrták a sok hímes férfiinget, rődösgatyát.

Egy kicsit visszatérünk a viseletekre, mert kihagytuk a férfi viseletből a téli "gunyát". Öregemberek hosszú, báránybőrből készült subát viseltek. Amit a faluban egy hozzáértő ember készített el, ha hideg volt belől fordították a ~~kőrét~~ szőrét, ha az eső esett, kívül fordították a bőrét. Ehhez kucsmát is viseltek ugyanilyen bőrből. Most ezeket a subákat iskolás gyerekek Mikulás napján használják. Fiatalabb férfiaknak rövidre nyírt báránybőrből hosszú mellényt varrtak, bőrét barnára pácolták, de ezen sem volt hímzés, mint a hadusági bőrmunkákon. 1886-tól már a fiatalabbak meleg nadrágot is viseltek. Tehát volt a viseletükben téli holmi is.

Most szeretném még a Törökkoppányi "leánybucsut" megmutatni 1904-ből. Ezen a képen két menyasszonyt bucsuztatnak a leányok, legények.

Viselet szempontjából, fontos megmutatni a képet.

A nők is ~~lehagyták~~ a selyem és bársony ruhák viselését a sok "péntő"-ből még ma is felvesznek egyet kettőt, bár ha a faluból kimennek már ezek is, nylon, vagy habselyem fehérneműt hordanak. Szóval a szép régi viselet teljesen kivész a Koppányvölgyében, csak az öreg, illetve legöregebb asszonyok viselnek még hosszú ráncosszoknyát, sok vászonpéntőt és fekete tutyit maguk fonta, kötötte gyapjúharisnyával.

Nagyon kár, hogy az a pompás viselet ami még a legsoványabb asszonyt is dőlceggé tette, így eltűnt a divat hóbertok miatt.

Voltam Bonyán olyan családnál /Szabó Imréék/, ahol egy ajtófüggöny legalább 120-130 éves halottas lepedő volt-, hogy eltakarja az öreg kamra ajtaját. Mikor megnéztem és megkérdeztem, hogy nem adnák-e oda a múzeumnak? nagy mérgesen rámkialtott az öregmama, - aki 93 éves volt - " hát hogyne mennyit ad érte az a múzeumnak?, mert azt az én édesanyám maga születte. Igaz hogyha nem teszik a koporsóba velem, - mint ahogyan nem tette oda az anyám sem, - hát akkor..... ugye te ? " mondta az unokamenyinek. A leánya ugyanis 14 éve meghalt.

Ez az unokájának a felesége volt, hogy megnyugtassa az öreget, azt mondta; " persze, hogy belegöngyöljük a Dédit, ne féljen" nekem meg azt mondta kint megbeszéljük mit ad érte a múzeumnak. Persze én semmiképpen nem venném meg azt a lepedőt, látva a viszálykést. Itt is nagyon sok szép vásznat szőttek és viseltek, csak, mint mindenütt - itt is kimaradt az életükből a kendermunka. Mivel ez a vidék török kézen volt nagyon sokáig, nagyon sok érdekes regét hall itt az ember. Pl. "Az aranykecske", ami nem is látszik mesének. Öregemberek esküsznek rá ma is, hogy a kő kecske "mint boronaterhelő" még az ő idejükben is házról házra lett hordozva a tavaszi búza boronálásakor. Adat közlőm, özv. Czigner Jánosné 86 éve asszony azért szolt az aranykecskéről a rege, mert a kőkecske tele volt arannyal és drágakövekkel. Mivel Törökkoppány és az egész Koppányvölgye a Budai Pasa alá tartozott, itt Törökkoppányban egy Bégség volt és ez igen gazdag volt a rablott kincséből. Így került ide a kőkecske is. Mikor a törököket kiűzték 1700 körül, egy turbános török lóháton vágatva kereste a faluban a kőkecskét. Mivel éppen ősz volt, senki-nek nem kellett az ott állt a templom kertben ledobva egy bokor mellé. Mikor meglátta a török a kőkecskét, megfordította egyik oldaláról a másikra és valahonnan a sok lepel közül, - ami a ruhája volt - elővett egy kulcsot és a kőkecske hátuljába dugta és az kétfelé nyílt. Volt abban annyi drágaság, hogy akik, látták, - majd elájultak tőle, - így mondta az öreg Örzsenéni. Ők évtizede - - - - -
kig semmire sem becsülték. Télen nyáron kint verte az eső a hó és ez a bolond

török mennyi temérdek aranyat drágakövet borított ki belőle az iszákjában. A kőkecskét otthagya és a szájtatóknak kiszórt egy pár aranypénzt, aztán lóra kapott, elnyargalt a drágasággal. Ennyit mesélt el Sebestyén Józsné is a kőkecskéről, akinek sokáig ott állt az udvarában az üres kőkecske. Érdekes regét mesélnek a Római Katolikus lelkész lakról is. Ott lakott az Aga és földalatti folyosón járt fürödni a török fürdőbe. Ennek a helye még ma is látható Béke tér 3 sz. alatt Fridrich Győző udvarán. Még nem olyan régen szedték ki a rézcsöveket, ami a hegyből vezette a vizet a fürdőbe a török kutból. Ez is megvan ma is. Finom hideg, kristálytisza vizéről nevezetes. A faluban meg lehet látni a régi török építkezés nyomait. Kis zeg-zugos utcák, magas árkos dombok. Sok helyen még beszakad ma is a föld a régi alagutak miatt.

Nem akarom tanulmányomat régészettel megtölteni, de leírom azt még a szokások közül, ami még ma is érvényben van.

Kezdődjön ez a leírás a lakodalommal.

A lakodalom, hivogatással kezdődik. Nyolc líz nappal az esküvő előtt. A hivogató még ezelőtt 10-12 évvel is népviseletben öltözött és úgy járta végig a falut a botjára kötött 3 szép kendővel, amit a menyasszony adott neki. Ma már a kendő helyett csak zsebkendőt kap. Így indul el verselve végig 80-100 családot meghívni. Igaz, hogy ez két részre oszlik, mert egyik felét a menyasszony, másik felét a vőlegény vőfénye hivogatja. Hivogatas után lakodalom előtt két, három nappal elviszik a sok ajándékot a menyasszonyos házhoz, mert hát ott lesz a lakodalom, ebéd, illetve a vacsora. Így mondta el ifj. Czigler Ferencné sz. ~~XXXXXX~~ Horn Erzsébet. A menyasszonyos házhoz vitték a tyukot tojást, tejfelt, turót, diót, mákot, lisztet. A menyasszonyhalk- a módosabbak- egy-egy szép selyem vagy bársonyra valót, vagy edényfélét. Ma már ez is másképpen van. Az élelmiszereken kívül, vagy mosógépet, vagy rádiót, vagy szép villanycsillárt vesznek a fiataloknak.

A lakodalom előtt 2-3 nappal, megkezdtek a sütést, főzést. Disznóölés, borjuvágás, baromfi pucolás. Aszakácsasszonyok és a böllérek munkálkodtak.

Az esküvő napján a násznép sokszor egy km.-nél is hosszabb sorban ment a templomba, párosával. Ezeket kísérte még a kíváncsiak serege. Akik nem lettek meghíva a lakodalomba "tátintóba" mentek a templomhoz és este a lakodalmas ház kerítéséhez.

Nagymise alatt volt az esküvő és akkor van ma is. A cigány csak a "közig" kísérelte a menetet, ott várta meg a visszatérésüket, Nagyon sok érdekes nótát mondott el Őrzse asszony, amiből kettőt föl is jegyeztem. "Ezt a kislányt esküvőre kísérik, a fejére a fátyolát felteszi, a fátyola lehajlik a gyenge vállára, jaj de hamar elmúlik a lánysága". El is dalolta Őrzseasszony a dalokat de nem jegyeztem fel a kottát. A másik egy kicsit csufondáros, de följegyeztem. "Elmehetsz már kislány a templomba, jó híred van ebben a faluban, beleülhetsz a legelső székbe, elhervad a rózsa a kezében." Nagyon sok vicces mondatot kiabálnak menet közben, de nem tartottam fontosnak feljegyezni, mert a legtöbb a "rossebbel" végződik.

Esküvő után van a finom ebéd. Ezt a csinos szakácsasszonyok szolgálják fel. Himzett fehérkötényt viselnek és pillésre kötött fejkendőt. Az első fogás becsinált leves, utána rostélyos, faszírozott hus, rizseshurka. Hozzá savanyúság és kompót. Kinek mi tetszik. Bor annyit, amennyit a jó ebéd kíván. Rétes turós, káposztás, diós, mákos jó bőven mazsola szőlővel. Utána játék, tánc és később jön a vacsora. Itt már a szakácsasszonyok is felöltöznek, szebb ruhákban, tiszta köténnel és úgy hordják fel a finom vacsorát. Husleves, paprikás rizzsel, krump-lival, pecsenye, kirántott hús, szószos pecsenye. Mindenhez savanyúság, kompót. Kinek mi tetszik. Ezután jönnek a torták, sütemények. A bor "rogyásig", ahogy ezt Őrzseasszony mondta. Éjfélkor kocsonya, kuglóf, édespálinka és aki kíván feketekávé. Reggelire a maradékokat adják fel és finom káposztalevest, kolbászal, disznófarkával.

Keresztelő.

A fiatal szülők és gyermek mellett főszemélyiségek a keresztanya és keresztapa. Ezek hozzák az ajándékot a többi vendég is, - mert több mint 60-80 személy van egy keresztelőn. - Az evészet éppen olyan mint egy lakodalomban. A régi világban egy keresztelő paplant vittek a keresztszülők a gyerekek és egy szép tortát az Édesanyának. „Ma már más a szokás kérem, ma a keresztszülőknek gyermekocsit kell venni, a többi vendég pedig értékes porcelán és üvegáruval kedveskedik a fiatal párnak. Igaz, hogy nem sok gyerek születik ma. Éppen úgy mint ezelőtt 40 sőt 45 évig, mert akkor az egyke, vagy egy se meggátolta a gyermekszületést, hogy a vagyon ne osztódjék szét. Igaz, hogy ezt ma nagyon sokan siratják, mert öregségükre nem maradt mellettük senki. Így a régi közmondás rájuk illik "nincs kire maradjona kisködmön".

A disznótor szintén családi ünnep volt. Bár itt nem voltak olyan sokan, de 25-30 embernek itt is enni kellett adni, mert jött a sógorom, ángyikám, meg annak a sógora meg a keresztanyám férjével és fiával, szóval a rokonságból kitelt a disznótor. Nagyszerű ételeket készítettek egyiket magam is megkóstoltam, mivel éppen disznóölés után való nap ott jártam Czigleréknél. Főztek egy levest tyukhusból, amiben benne maradt a hus és még a kolbászhusból gombócokat főztek a levsbe. Nagyon finom volt. Mikor szabadkoztam, hogy nem bírom azta zsiros disznótoros ebédet megenni, a fiatalabb gazda két boros üveget fogott a kezében és úgy mutatta. "Tessék nézni a piros lenyomja a zsirt, a fehér meg jókedvet ad." "Tessék már velünk örülni egy kicsit " Csak annyit mondhatok, hogy amit megkóstoltam igazán izes és finom volt. Szép himes aszáalterítő volt feltéve az asztalra és csodálkoztam, hogy nem az én jelenléttemben, mert mikor már odamentem asztalnál ültek, - mindenkinek kanál, kés, villája volt és egy-egy papírszalvéta. De ezeknek már az egyik kislányuk jelesen érettségizett és azt hiszem ő vitte ezt az ujitást be a családba.

Most még leírjuk a temetést.

A temetésen a halottas szobában nemigen tartózkodott senki, csak a szép ha-

lottas lepeővel letakart halott. A másik szobában meghívott vendégek ebéd-
nek éppen úgy, mint egy kisebb lakodalomban, husleves rizseshus, pecsenye, vese-
velővel, szivvel, kolbászussal, pörköltösen megsütve. Aztán hájaskráfli, krémes
és hájaspogácsa. Mikor a temetési szertartás megvolt, visszamennek a halottas-
házhoz, vacsorát adnak, ahová már meghívják a papot, tanítót -vagy mestert-
már fel van terítve az asztal és a szakácsasszonyok szép hosszú himzett fehér
kötényekben szolgálják fel a vacsorát. A vacsora töltöttkáposzta dagadóval,
disznópecsenye, kolbász, hozzá savanyúság és tésztának feladják a maradék há-
jas tésztákat. A temetéskor a papnak egy nagyon szép himes kendőt kötnek a
keresztre.

Még egy ilyen társas összejövetelről tudunk.

A tollfosztás. Ezt már " kalákában" csinálták, mindég más lányos háznál.

25-30 nő jött össze és a nagyasztal közepére kiöntötték a tollat és
rokra szedve egyik kézből a másikba fosztották. Mikor készen vol-
tak a munkával, a háziasszony süteményt " forgácsfánkot " és csokoládés ma-
zsolás kuglófot adott és bort annyit, amennyit éppen kívántak, mint más összejö-
veteleken is. Itt a tollfosztáson legények is voltak. Mert a végefele az esté-
nek nagy szerényen beszivárogtak és egyet kettőt daloltak is. Czigler Ferencné
azt mondja, hogy ezek az alkalmak is nagyon jók voltak arra, hogy a fiatalok
ismerkedjenek és az öregek kibeszéljék magukat. Ma már nem csinálnak " fosztó-
kát ", mert vannak vénasszonyok a falvakban, akik a tollfosztásból élnek.

Mivel a tanulmányomhoz azt a címet kaptam, hogy Kendermunkák és viseletek én
megtoldottam ezt népszokásokkal és azoknak leírásával, mivel elválaszthatat-
lan ez az előző két dologtól.

Még csak azt írom le, mi kényszerítette a Koppányvölgyi népet a kender termelés-
re. Mennyire jó lenne, ha ezt újra csinálnák a sok himzéssel, szőttessel együtt.
Micsoda valutát jelente ez az országnak és keresetet a lakosságnak. Hiszen már
a 30-40-es években a külföld annyira megszerette a Magyar Népművészetet, hogy
nem győztük himeztetni Szabolcs, Bereg, Szatmár megyékben a sok rendelést.

Szeretném itt Somogyban a sok felgyült szép mintákból a csökkent munkaképes-
ségűekkel egy csoportot alakítani és dolgozni külföldre.

Koppányvölgy népének ünneplő szokásait nem véletlenül, vagy téma hiányában részleteztem. E falvak belső életének ősi szokásait, ugyis mondhatnánk ősi törvényeit, vagy életének törvényszerű menetét, mint a paraszti kultúra mozgató erői itt, ezekben az ünnepekben lehet legjobban meglátni. A paraszt falu nem volt bárdolatlanság terhes jobbágyi nehezékeivel sem, majd a jobbágságot felváltó apró földtulajdonban a nehéz paraszti életben ezeken az ünnepeken csillant fel a nép lelkének gazdagsága, egy tehetséges nép szellemének megnyilvánulása, akár vidám, akár komoly formáiban, szépség utáni vágya, emberi valója teljesen megmutatkozhatott.

Ezeken a belső családi ünnepeken - és a többen is - vonul fel a színek tobzódásában a nép, szemet gyönyörködtetve, szinte harsogva azt a tömördek szépséget, ami lelkében élt, amit nemcsak megálmodott, de reálisan megvalósított, ez tette életét egy-egy napra ünneppé.

Előbb szükség, szegénység kényszerítik a fonás, szövésre, hogy pőrén ne járjon. Ezt a sok évezrede, vagy évtizezredek fontos növényt; a kondert és a belőle előállított ruházatot, jól kellett ismerni már a honfoglaló ősöknek is és a legelső, legszükségesebb termelvények között foglalt helyet, amit az első faakkal szántás után a földet birtokba vették. Az állatbőről, majd gyapjuból készült ruhák csak ezek fölé a szőttesek fölé kerültek, úgy férfiaknál, mint nőknél egyaránt. Mosása, tisztántartása könnyű volt, így az életszükséglet legelősebb igényeit felelte. Koppányvölgyéről meg kell jegyeznünk, hogy a honfoglaló magyarság életterejének központja volt - valószínűleg Koppány vezér birtoka -.

A kialakult jobbágyrendszerben a földesur nemcsak magának termelte, hanem jobbágyainak is földet kellett juttatnia a termelésre. Anyit termelhetett, amennyinek feldolgozására képesnek érezte magát, csak a dízsmát szolgáltatásba urának. Akár egyházi, akár világi birtokon élte életét vagy éppen királyi birtokon, mindenkinek egyforma szüksége volt rá, jobbágyoknak, földesurnak, királynak, katonának, tudósnak, tudatlannak.

A himzés a földesur vagy éppen királyi udvarból indult ki és mivel a jobbágyok leányait és asszonyait itt tanították, innen terjedt el a nép között és a nép fantáziája alakította, ennek kezei között születtek az új és új himes minták, amiket előbb tüvel varrtak, csak később a takácsok leleményessége teremtette meg a szőtt mintákat.

Feltehető, hogy a nyomoruságos jobbágyélet az ország állandó szegénysége miatt némileg több fonásra és szövésre kényszerítette a jobbágy népet s nagy szükségét, nyomoruságát annak vásári eladásából enyhítette. A török uralom megszűnése a kuruc háborúk után, még lerongyolódottabb és pénztelenebb lett a nép, Koppány-völgyében éppúgy mint máshol, fokozottabb jelentést nyert a fonás, szövés. A Habsburgok és Ausztria politikája volt, az országot mint meghódított gyarmatot, az ipar fejlődésében megakadályozni. Kossuth-ék politikája által megindított "Véd-egylet" a Magyar ipar fejlesztése érdekében, óriási jelentőségű lett volna, ha nem jön a szabadságharc leverése. Még 1890-ben is oly nagy volt a nép ruházati hiánya, hogy - férjem mindenképpen elhíhető értesítése szerint, aki akkor lépett az első elemi osztályba - a gyerekek mezitláb hosszú ingben - a Hajduságban és Biharban ezt "kantus"-nak nevezték - mentek iskolába, csak télire kaptak valami olcsó gyártmányu, vagy festett vászon szövetből, kis nadrágocskát és réklit. Olyan silány volt ez az öltözet, hogy ha nem lettek volna megedződve, télen akár meg is fagyhattak volna.

Nemzetgazdasági szempontból tehát, óriási jelentősége volt a nép ruházati önellátásának. Ilyen szegényes önellátás mellett pénzben, milliók maradtak meg az országban. Így védekezett a nép az Osztrák piac zsarolására ellen.

A fő és jómódu köznemesség férfiai és nőinek telt csak, hogy drága pénzen külföldről behozott posztó és selyem ruhákban járjon, azokat briliánsokkal díszítse. A népnél a briliánsokat a színes virágokkal szövött és varrt himzett minták helyettesítették. Századunk 20-as 30-as éveiben ébredtek a gazdagabbak a felső társadalom rétegei, mennyi szépséget jelent egy népiesen díszített egyszerű kezedből font és szőtt ruhadarab, főként egy-egy népies himzéssel

berendezett szoba: hímestalterítőkivel, divánpárnáival, függönyeivel, szettjeivel, ágyterítőkivel, falvédőkivel stb. Ezek külföldön is keresetté lettek már. Kívánatos lenne, hogy a népművészet visszajöjjön, előretörjön. Ne csak muzeális emlékké sorvadjon, hanem újból megszépítse családok életét. A ma mesterséges propagandával rövid időközökben egymást felváltó, gyakran, egészen ferde ízlésű divatáramlatok idején nem könnyű elképzelni sem. Ezt a divatörületet egy Internationális pénztökes csoport irányítja. Célja a pénzt kiszedni a rövidlátók zsebéből, hogy ne legyen sokszor még a családnak elég élelme sem. Nekik az a fő, hogy a tömegeket elszegényítsék, míg maguk szinte ravasz összeesküvéssel a világ népe ellen belapátolják az aranyokat. A divatörület ellen küzdeni ma annyit jelent, mint a tömegek jólétéért küzdeni. Amint a magyar nép asszonyai megmutatták, hogy fáradtságos, kitartó munkával mit tudnak tenni, családjukért és népükért, ma is őket kellene mozgósítani, hogy barrikádokat emeljenek a pénz hatalma által diktált, népeket zsaroló divat ellen. Ez volna ma a legnagyobb és legszükségesebb feladat. Ez volna a legnagyobb férfi vagy női tett Koppány-völgyében és máshol is. Az elszegényítő divatörületet lefékezni, ruházatunkat leegyszerűsíteni, mert ahogy láttuk, az egyszerű öltözködés lehet esztétikai szempontból széppé és gyönyörködtetővé tenni.

Koppányvölgyi kendermunka és viselete

/1700-1968-ig/

~~MIKLOSÍ KÖZSÉG KENDERMUNKÁJA~~

Koppányvölgyéhez tartozó falvakat bejártam és az alábbi feljegyzéseket készítettem. Ehhez a munkához kilenc község tartozik. Törökkoppány, Szorosad, Somogydöröcske, Gerédpusztá, Somogyacsa, Bonnyapuszta, Bonnya, és Miklósí valamint Bedegkér.

Ezekben a falvakban több takácsmester is volt és a ma élő hozzátartozóktól jegyeztem fel az alábbi adatokat.

A kendermunka minden faluban több százados, mert sok helyen még ma is maguk fonta, szötte fehérnebűben járnak, ágyruhában, alusznak, különösen az öregek. Minden háznál száz-százötven, sőt volt olyan hely, ahol még ma is háromszáz m.-nél több vészon áll a kászliban és szekrényben.

Ezekben a falvakban, amint felsoroltam, nagyon sok szép ágyruhák /cihák/ és takarók vászonból készültek és meg vannak ma is.

A párna és dunna szövessel négynyüstös vászonban készült, hogy a tollat át ne eresseze. Sajnos ezeket a tisztántartása nagyon sok munkát és gondot igényelt, mert belső tok nem volt hozzá.

A kendermunkát a családok egyedül végezték, nem mint más vidéken, ahol a kendernek minden munkája "kalákába" vagyis közösbbe ment.

Kenderföld minden faluban táblás volt, úgy mérték ki családonként a kívánt területet, csupán Somogydöröcskén és Miklósiban volt egyéni kenderföld. A kenderföldek vagy a rétbena temető melletti legjobb földben volt. Ebből kapot t minden család 50-100-200 esetleg 300 n.ö.-et kender vetéshez. Ezt a földet jól megtrágyázták, szepuhították és május első hetében vetették el a kendermagot, apróbuzatörökkel beszórták, lapáttal leverték vagy lehengerelték, hogy ne legyen laza a föld és a fiatal kender le ne fagyjon. Ekkor a nagyobb gyerekeket kiültették "keraplóval" a föld szélére és azok ott egésznap hajtották a madarat a vetésről.

Közben játszottak s mindaddig kijárt az a 18-20 gyerek ,míg a kender ki nem kelt, a réiben.Ezt legidősebb Czigler Ferencné Böri Erzsébet 84 éves asszony mesélte el Törökkoppányban.Ugyanígy mondta el a többi falvaknak is legöregebb asszonya, férfis.

Mikor kikelt a kender,akkor az asszonyok "olyesztöket" csináltak hosszú karókra mindenféle ócska ruhából és azt tűzték a kender földben,hogy a madarak ne fürödjék ki a kendert.Ezek az ilyesztök ott maradtak egész addig, amíg a kender térdig nem ért. Ekkor kiszedték, elégették és hamuját rászórták a kenderre,hogy attól is nőjön, Mivel a kenderföldet a község tartotta nyilván,kinék-kinék területéhez mártén adták a kenderföldet. Magából a kenderből a kerülő kapta minden asszonytól egy-két kéve kendert,amikor kinyűtték azt a gazdasszonyok.

A kender, mikor megérett vagyis "porzott" kétféle nyűtték ki. A "virágos" kender hamarabb ki kellett nyűtni, mint a "magvas". Akkor sárga volt a kender szára és a virágos kender porzott akkor nyűtték ki a virágost szinte szálenként szedve ki a földből,rakták és kötötték kévébe, amit majd az alábbi kép mutat-mert ebből lesz a finomszöss, amiből ágyruhákat, fehérneműket,abroszokat készítettek az asszonyok. A magvas kender még bent hagyták a földben, hogy a mag megérjen és csak majd akkor nyűtték ki,kötötték kévébe. Szaradni hagyták kitergetve a kévéket, hogy könnyebb legyen a kendermagot kicsépelni.A magból a jövőévi vetőmagot raktározták,a többit kiültették olajnak,amit ugy használtak fel.A magvas kender szárából készültek a durvább vászonholmik,zsákok,ponyvák,és kötelek,ami egy háztartásban kellett. Mindenki csak annyi kender munkált, ami saját szükségletére kellett. Igez,hogy kendertermelés is régóta folyik a dunántúlon, hiszer uradalomban 100 holdjával vetették és vetik ma is a kenderet.Régebben Hirdenbárfonást is végeztek s
a gyár.

A kender kinyüvése után-természetesen a virágos kenderé-jött az elás-
tatás. A kávéket két karó közé fogták-amit az a képen is látszik-
-jól összekötötték a krót "tővel-heggyel" berakták a "cserépcsik"-ba
/a két karó közé/ jól szorosan összekötötték a rud végét és mind a két
végén meg a közepén a karót egy-egy hosszú karóval a víz talajára
leszorították, lezögezték. Utánna földdel vagy kavicsal az u.

"bálát" leter hették, hogy a víz egészen ellepje a kendert. Az előbbi
kép mutatja a kenderk "áztatást"

A kenderáztató vagy ^{egy} Várook, vagy egy kiszáradt tó, emibe felgyült az
esővíz, mert folyóvízben nem igen szerették áztatni a kendert az asszonyok
nehogy esőzéskor a megáradt folyó elvigye a kendert. Öt-het nap után
a kenderből "látót" vettek: kihuztak egy marék kenderet azt megszáritották
"tilolóban" eltörték és megnézték, hogy tisztul ki a szosz. Ha már elégsok
meg volt ázva a kender, akkor másnap kimosták, letisztították róla a sok
zöld levelet, erst, kiálogetták, kitergették, megszáritották és különféle
törővel, tilolóval vagy "vályuban" /Somogydöröcske, Szorosed/ megtörték
a kendert, hogy a pozdorja kihulljon belőle. Az előbbi kép mutatja a ti-
lólót és a száritáshoz felállított kendert.

megszáritották. Száritás után jött a tekerés falunként más-más formára tekertek vagy "vakgombolyok" vagy fára "lyukasgombolyog" vagy a képen látható "csévelővel" orsóra gombolyították a levélkérő, a fonalat. Ezeket az orsókat felvetésnél nagyszerűen tudták használni a takácsok is mert 20-24 szállal tudták felvetni így a fonalat. 1860-tól már lehetett kapni gyapotot, illetve fonalat is, amit az asszonyok nagyon szerettek, mert éppen kétszer annyi vásznat tudtak készíteni, ha gyapot volt a felvető szál. Amikor az asszonyok föltekerték a fonalat és megcsinálták a számítást, előkészítették a felvetéshez a fonalat. Ha már tudtak pamutot is szerezni, akkor felvetésnél apamutot vetették fel u. lánconak és a beverő szál lett a kenderfonál. A felvetést megelőzőleg kiszámították az asszony milyen széles és milyen hosszú vásznat akar egy végbe szőni. Ha jó volt a fonál, akkor felvetett a takács 70-80 rőföt is egy végre, de gyengébb fonalból 30-32 rőfnél többet nem vehetett fel. Amikor pamut volt már bőven 1880 körül, 150-180 rőföt is felvetett a takács. Most a felvető kerőt szálvezető lapocskát és az orsóárványt mutatjuk be. Ha a takács pamutot vetett 20-24 csével is vetett a pamutot. Fonalfelvetésnél két legfeljebb négy szállal vetett, hogy a fonál össze ne kócolódjon. A felvetésnél pászmákban szedik a fonalat. Egy pászma 30 ige, egy ige 3 szál. Minden pásumát keresztül kötnek egy spárgával, a vetőkerő fogánál, mert ez fogja adni szövéskor a fonál nyílását, amin keresztül a vetőfej, vagyis a fonál szelődik. A háziasszonyok számítást tudtak tenni, hány rőf vásznat szőhetnek egy-egy időben, mert a motolla hét markos-vagyis egy rőf hosszú, ami négy rőföt számít egyszál, mivel a motollának két osztott foga van és arra rakták fel a fonalat, amit szántén pászmákba kötöttek, 10-12 pászma egy darabot jelentett. Mivel a takács vagy maga a háziasszony is ki tudta számítani, hogy egy 60 cm.-es vászonhoz 14-es bordába hány szál fonál kellett: a hosszúságot megszorozták a szál, illetve a szélesség számával és így jött ki pontosan a szükséges mennyiség. Két bordafog közé két szál fonál kellett, ha sima vásznat szőttek. A szövés után a felvetett lánccal 6-8 %-ot veszített illetve felvett az anyagból hosszában, szélességben pedig 4-5 cm-t a borda a 800-as évektől csak nádból készült, de később acélbordákba szőttek, amit a "Record" Szövőkellékek Gyára készített Budapestén. Készítettek 80 cm-es Bordákat különféle vastagságú fonálnak és 150 cm. szélességet lepedőabrosoknak, szöveteknek. Ha a lánconak sűrűségét úgy állítjuk be, hogy a vászon minden centiben egyforma száma irányu, akkor jó a vásznunk.

Itt a Koppányvölgyében egyedüli közös munka a kendernél a "szösznyomás" /dörzsölés/ volt. A család a kiszáritott kendert tilolás után "kitába" rakta, 24-30 fej szösz került egy kitába. Egy fej szöszbe 3 marék-amit a tilolóval tört el az szony-és alul, felül kendermazzaggal kötötték össze a kitát, úgy tették félre arra az időre, amikor esár nem volt és kehetőleg holdvélágos este volt. Ekkor a szomszédasszonyokkal a gazdasszony a fejeket szétszedte marékszámra és annak mind két végét jól betekerték, hogy nyomás vagy dörzsölés közben össze ne kócolódjen a szösz. Ha a családnak volt leány tagja, az összehívta leánybarátait azok hozták magukkal a legényeket, akik természetesen magukkal hozták a citorát és hermónikát, hogy a lányok nótáját azzal kísérjék. A lányok a kerítéshez dőltek és az előkészített szösz háromfele összehajtogatva addig dörzsölték míg a szösz megpuhult. Itt aztán volt alkalom a fiataloknak egymással heccelődni, évelődni. A legények megfogták a lányok mezitlábcsárát-mondván, hogy a szöszet nézik meg: elég puha-e már-, ilyenkor volt visitás, nevetés a kis epizód végén. Egy-egy ilyen szösznyomásra 18-20 leány, ugyanannyi gevallér szokott összegyűlni, akik aztán nótaszóval csevegéssel, töltötték el az őszi estéket. Mikor minden szösz megdörzsölték a leányok, a gazdasszonyok összehajtották a szöszet és azon porosanegy-két hétre félretették a kamrába, hogy "puhuljon" a szösz. A szösznyomás után a háziasszony a segítőköt megvendégelte, kalácsokkal, süteményel még forralt tej is került az asztalra. Kinek mi tetszett, azt fogyasztott. Mikor vége volt a vendégségnek a fiatalok még táncoltak is egy párat citora, vagy harmonika szó mellett. Két-három hét után a szöszet újra kitilolták a portól "meghasogatták", hogy kihulljon a pozdorja ez volt az előkészítése a "gerebenezésnek". Gerebenezés alatt a szösz négyfelé osztályozzák. A gereben kemény fára vert hosszú acélszögből készült, két vagy három sűrűségben. Egy kb 1m 20cm-es keményfára csinálnak egy lapot, amibe beverik a kovács 18 cm. szélességben 20 cm. hosszúságban az acélszögeket és ezt a lapot szögezik rá arra az 1,20-as fára, ami tulajdonképpen a gereben. Egyik felén a végére szögezik és lábbal fogják le, másik felén középre szögezik afának és székre kötik úgy tisztítják vele a szöszet. Az alább közölt kép mutatja a gerebent és a négyfele osztályozott szöszet. Első a fejeszösz, ebből készül az ágyiruha, női ing, férfi ing, rüdögatyka, és abroszok. Második a töveszösz ebből készülnek a kendők, lepedők, harmadik az aprószösz amiből készül a zsák, ponyva.

Negyedik a csepü. Ebből készítik sodorva "kelepcével" a vastag spárga-szerű fonalat amiből lópokrócsokat szőnek. A gerebenezés vagy tisztítás igen gondos munkát kiván, amit a gazdasszony leginkább maga szeretett elvégezni. A gerebenezés nagyon aprólékos, igen munkaigényes, de nagyon hasznos dolog volt. Sajnos most, hogy a meggyétét járom, egyedül Nagyberki községben találtam egy öregasszonyt, aki valami maraák szöszből kerekas rokkán fonta a jó fonalat - amit mondta szőlő kötözésére, -, mert a "ráffia" igen drága. Gerebenezés közben az asszonyok nagyon vigyáznak arra, hogy a szösz jól válogassák össze. Osztályozás után csomókba kötik és kiszámitják kb. mennyi vásznat tudnak szőni. Koppányvölgyi asszonyok maguk már nem szőttek, mert anyai takácsmester volt /minden faluban kettő, három/ akik nagyon szép munkát készítettek elég olcsón. Ezek szőtték a szép hímestöszöket is később. Ezeket vásárookra és felvukban hátton fordítottak eladni. Így mondtam nekem Törökkoppányban Tabak Ignác takácsmester felesége, aztán Sebestyén Vágnerné szintén Törökkoppányi lakos és takácsmester felesége. Szorosodón Vágnernéknél még ma is van szövszék és ha hozzá tudnak jutni pamutfonálhoz, a 82 éves öregasszony megsző egy-egy szép darabot.

A szöszválogatás után csomókba kötve föl volt akasztva a kamrába vagy a padlásra és mivel a fonás minden asszony maga és a leánya végezte, elég sokáig eltartott ez a munka. Szinte egész ősztől tavaszig. "Fonóházak" itt Somogyban szinte nemigen voltak és bizony sokszor kis olaj "pipice"-nél /mécseknél/ fontak. Kerekas rokkán font már ez a korosztály, akikkel beszélni tudtam a talpas rokkát nem is ismerte. Csak Bedegkéri az öreg Farkasné 89 éves, az ismerte maga talpasrokkát és a kézi orsót. A fonás sorrendje a következő volt: legelőszőr lonták meg a fejesszösz, amiből a fehérnemű készült, aztán jött a töve, legutoljára jött az aprószösz, amit zsákok készítésére használtak. Fonáshoz az előbbi képen látható két rokkát használták, és amint a képen látható "mottolásra" mottolálták fel a fonalat, azt "igékbe" kötötték - egy ige három szál- és ötven ige egy pászma. Azért kellett így mottolálni, hogy szövésnél fekvéskor a gazdasszony meg tudja a számítását csinálni. Fonás után, ami tavaszra lett kész, jött a fonal /szapulás/ amit az asszonyok úgy végezték, hogy a fölmottolált jól megkötött fonalat vízbe beáztatták, megmosták fahamuval beszórták és az úgy állt reggelig, reggel az apuló dézsába rakták és 10-12 üst vizet melegítettek rá, amit folyamatos öntözéssel töltögettek a fonálra. Másnap reggel kivitték az árokba, kimosták és mosófával jól megverték, mikor a hamutól teljesen megtisztult, otthon kitergették.

Láncfonal készítés mindig olyan helységben történt, ahol a vetőkarót ki tudták kötni, illetve, szögezni a mestergerendához vagy másik gerendához, az alsó részében egy közepes lyukas keményfát tettek, azt jól megsirozták, hogy könnyen forogjon a vetőkaró, ami négyleveles részből állt, szétnyilva úgy nézett ki, mint a 15 sz. rajz. A vetőlapockát jobb kézben tartotta a felvető, a szálakat a cséveállványról annak a csonttal bélelt lyukába fűték, az összes szálakat egy görccsel összekötötték és úgy tették fel a vetőkaró fogára, hogy keresztbe essen, ami majd adja a "csinnyát" ami szövés közben a nyílást adja. Mikor gondolta a felvető, hogy megvan egy pászma, az egyik oldalon ott a keresztveződésnél akkor azt ő szöve köti. Ez ismétlődött a felvetés végéig. Mikor a felvetés készen volt a szálakat újból összekötötték, mint az elején - azután még az alsó fogon megcsinálták még a keresztveződés összekötését, hogyha véletlenül "felhuzás" közben kiszakadt a pászma madzag akkor az alsó csinnyát használták fel a szövőszálakat rendezésére. Amikor a vetés teljesen kész volt "láncba" szedték le a fonalat, vagy pamutot. Ezt összekötötték és feltették a rufra, hogy egy két nap muljon. Utána bekészítették a szövőszéket amit az alábbi rajz mutat. Ugyancsak odaerősítjük a gerendához a szövőszéket, hogy az ne mozogjon munká közben, mert akkor a vászon ferde lesz. Mikor a szövőszéket pontosan beállították, akkor jött a láncfonál feltekerése. Egy erős manku ember ahogy mesélte Eöri Erzsébet Czigner Ferncné - rendszeren az ura fogta a láncfonalat és egyik kézből a másikba átadva engedte a tekerést. A feltekeréshez fontos eszköz volt a "szálirányító", amint az alábbi kép mutat. Mikor feltekerték a fonalat megkeresték, illetve kidolgozták a pászmat, "csépfát" tettek közé a keresztveződésnek, amit alul a fonal alatt átlőtöttek egy hosszú spárgával, hogy ki ne essen a láncfonálból egészen a szövés befejezéséig. Mikor ezzel készen voltak, akkor "nyüstbe" szedték - rendszerint két nyüsttel szöttek - a szálakat a keresztveződésnél elválasztották - kettével - és egyik szál az első, másik szál a második nyüstbe lett behuzva. Mikor végig behuzták a nyüstbe a fonalakat, akkor szedték be bordaszedő tüvel vagy vkony késsel a fonalakat a bordába. Már ekkor a "bordahaj" be volt állítva és a fonalat felkötötték egy "kötővászon"-ra - ami egy 60-70 cm. hosszú vászon egy vesszőbe behuzva ugyancsak 60-70 cm. spárgákkal ellátva a "mellszövő" fára tekerődött. Utána felkötötték a "lábitékat" a nyüsthöz és megkezdődött a szövés a képen látható vetéssel. Amiben bent van a kis orsó a fonaállal. Most megkezdtek a szövést, ha fonalat szöttek, fonalal/kenderrel/, akkor azt előbb megkenték /irizelték. Ami úgy történt, hogy forró vízben medarált tökmagot egykevés mézlepet

főztek be és megfelelő sűrűségben kavarták tengeri liszttel, vagy ha ez nem volt jó volt a búzaliszt is. A kifeszített szálakat egy jó kefével alul tartva a kenőt - a markába - felül kfélték a takács a fonalba a kenőt, hogy a szöszösödést megakadályozza. Mivel a kenőnedves volt utána lapátta tüzes parazsat vett a takács és vizsgálva, hogy el ne

égesse a fonalat, megszáritotta. Utána hozzákezdett a szövéshez. Nemcsak egyféle vásznat szóttek ám a takácsok, hanem volt simakender vászon, simapamut vászon, feleskender vászon vagyis ennek a felmenő szála pamut volt, a beverő szál pedig fonál volt. Ezenkívül szótták a "vertosiku" kendőket, abroszokat, "parasztcsikó" kendőket, abroszokat, ami csak a színes szálak cserélésével készült. Semmi különös munkát nem igényelt. Ezután jöttek a "himes szóttések, vagyis felszedett csikok. Amit nagy acéltűvel felszedett a takács és a minta szerint cserélgette a vetülék fonalat és mikor egy-egy mintarészt leszótt, akkor azt vagy vesszőre, vagy spárgára szedték kívül a nyústön és úgy ismételték a mintákat.

Itt Somogyban csodálatosan szép és gazdag himes szóttéseket szóttek a takácsok. Törökkoppányban Tabak Ignác takács és Sebestyén József. Bedegkén Csuti Károly takács mester, Szorosadon Máyer József takácsmester, Somogydöröcskén Drecker György szintén takács mester, Bonnyán és Miklósiban Tollas István és Tollas Károly voltak a takácsmesterek az utolsó évtizedekben, az előadóktól átvett tudással és mintákkal. Ezek készítették a szebbnél szebb himes szóttéseket. Asszonyok nemigen szóttek ekkor már a Koppányvölgyében. Bár Somogy megyének Csurgó környékén asszonyok szótták a legszebb himes szóttéseket. Berzencén ma is szövik a szép himes szóttéseket. Ugyanigy dolgoznak Lakócsán is, amit itt már Koppányvölgyében sajnos nem lehet látni. Szövés mesterséget tudó takácsok, akiket említettem, nagyon sok szép ripsz vásznat, macskanyomos, somos mintájú vásznakot is szóttek. Sok szép abroszt láttam ilyet. Ezután "darázs-fészkés" majd "panama" szövést. Nagy kár, hogy ez a nagyon értékes, bár igen munkaigényes népi munka teljesen kiveszett. Most csak gyapjút dolgoznak fel olyan formán, hogy a két három kis juhockát megnyitják az asszonyok, kimossák a gyapjút, fölfonják és ebből kötik a még ma is használatos "kapcákat" /harisnyát/ "tutyikat" /papucsokat/. Mind a két lábbelít dupla vászonnal megtalpálják, vagy régi kalapból vágott darabbal és ezt viselik.

A szövés után az asszonyok a vásznat újra szapuló dézsába rakják, tetejére "hamvas" ponyvába megrostált fahamut tesznek és 10-12 üst melegvizet öntenek rá. Reggeli pállani hagyják és reggel kiviszik az árokba, vagyis vízre, mosófával deszkán, jól kiverik. Utána jön a fehérítés. Ugy mesélte el Árvai Jánosné Törökkoppányban, hogy ilyenkor a réten 50-60 vég vászon van kihuzva a gyepre és a fiatalasszonyok, vagy nagylányok egésznap öntözik a vásznat, hogy a nap fehérítse. Ez a fehérítés eltart, ha jó idő van 8-10 napig. Míg a vászon szárad addig a nők varrnak, vagy kötnek. Így az idejük ki van használva. Fehérités után újra megszapulják a vásznat éppen úgy mossák ki, mint fent leirtuk. Utána kötélre teregetik, hogy el ne piszkoljon, hosszú asztalon meghuzgálják és pontosan kettébe hajtva j- erősen megmángorolják. Utána felgöngyölitik türetbe és úgy rakják be a szekrénybe használatig.

F é r f i v i s e l e t:

Férfi "űng" fehér vászonból készült, magas nyakkal, vállfolttal, kézenvarrva hosszú ujjal, madzsettával, himezve - az ünnepi -, fehér porcelán gombbal gombolódott, mint ahogy azt Eőri János takácsmester képén látjuk.

Az ing hosszú, hogy a gatyába be tudják kötni. Egy ilyen űngre 4,5 - 5 rőf vászon kellett.

Bedegkéről Bognár Jánosról készült ez a kép 1952-ben. A bácsi akkor 82 éves volt. Télen nyáron "rődös gatyában" járt amint az alábbi kép mutatja. Egy gatyá 11 szélből volt, egy szélre egy méter vászon kellett, mert fent a "korc" duplán és lent a "rolytosás" négyszeresen volt felhajtva. Ugy egy keskeny "suprika" széllel felszegve. 8-10 ilyen gatyája is volt egy-egy férfinak, hogy tudja váltani. Hozzá szegett száru csizmát, fekete posztó kiskabátot és mellényt viseltek,

kis kerek kalapot, amint a képen látszik.

Itt egy csoportképet mutatunk, szintén rődös gatyásokat - fiatal legénykéket - Törökkoppányból. Ez a viselet 1930-38-ban cserélődött le "német" nadrággal vagyis a mostani férfi viselettel.

A rődös /rános/ gatyá mellett még szűk gatyák is voltak un. "komiszgatyá", amit munkára használtak a férfiak. A menyasszonynak valót igen megnézték, lesz-e ereje ezeket a viseleti darabokat elkészíteni és tisztán tartani. A gatyákat félnedvesen szedték ránkba, mintha lerakták volna apró hajtásokba. Erős kéz kellett hozzá. Voltak asszonyok, akik szinte abból éltek, hogy "szedték le" a rődösgatyákat. Mikor le volt szedve az egész, akkor törölköző kendőbe csavarták és spárgával jó szorosan megkötötték és úgy szárították meg.

Most már csizmát nem viselnek 1945-50 óta, a rődös gatyát is és a himzett üngöt csak ünnepélyes alkalomra használják. Az ábbi kép ilyen ünnepélyes alkalommal készült.

De azért még ma is van minden háznál egy-egy rődösgatyá, himzett üng, hogyha éppen szükség van rá.

Nő i v i s e l e t

1907-ben még ilyen fejre kötött "pillé"-vel voltak az asszonyok, míg később jött a cifra, gyöngyös, flitteres pille, amit Kocsolán készítettek, egy pillét 100 pengőért adtak, de minden menyecske 5-6 db. volt, különböző ruhákhoz. A pillének még tartozéka volt a "kontyosipke" amit aláborítottak a pillének, hogy az majdnem az egész fejet betakarta. Azután tüzték fel a pillét. Minden menyecske az első pillét az esküvője éjszakáján kapta, ha volt, az anyósától - és mikor letette a koszorút - akkor tüzték a fejére.

Most bemutatunk egy régebbi pillés viseletet és egy ujat.

Sorra vesszük a női viseleti darabokat. Az asszonyok már leánykorukban varrták a sok szép himes üngöt. Rendszerint pirossal varrták kereszt szemmel, egész szűk derékkal, vállfolttal, vagy franciásan. Még 1896-ban ez volt az ünnepi viselet. Leányoknak is, asszonyoknak is. Hosszá jött egy szoros mellény, szintén házi vászonból és három vászon "péntő" rövidebb és arra öt-hat alsószoknya, vagyis péntő, amin már himzett fodrok voltak. Hogy szélesebbek illetve "fárosabbak" legyenek, "buffántlit" - farpárnát varrtak maguknak. Arra a 8-10 péntőre vették föl a ráncos selyemszoknyát, ami elől kötődött meg ahol ránc nem volt rajta. Erre jött a szépen kihimezett - a szoknya aljáig érő - kötény, ami vagy fehér sifon, vagy csipke volt, hosszú szalaggal megkötve. A leányoknak a hajuk két "cicába" volt fonva, amit színes szalagokba kötöttek be és ez a szalag majdnem a szoknya aljáig ért. Zsebkendőket maguk himeztek, lehetőleg a szalag mintájával. A legényeknek zsebkendőket himeztek a lányok és amelyik fiú több zsebkendőt is mutatott, arra egyenesen rámondták, hogy csapodár. A legény a haragos lány zsebkendőjét sokszor csizmába huzta. Nagyon sok szép kendőt rajzolt az egyik leány, ki fiatalon halt meg "száraz" betegségben /tüdőbajban/. Nagyon sok szép "kázsmér" szoknyát láttam, majdnem földig érő volt és 15-20 cm-el föl volt szegve piros "pipi"-vel hogyha felhajlott a szoknya, az lássék. A taft szoknyák 1890-98-ig voltak divatban. Ehhez nagyon szép "rékliket" varrtak, mit csipkével, szalaggal diszítették, ahogy a képen is látszik. 1896-ból.

Ez egy fiatal párt mutat teljesen Koppányvölgyi viseletben. El tudom képzelni, hogy milyen szép volt ez az öltözet, mert nagyon sok szekrényt néztünk át amikor a Múzeumnak vásároltunk népviseleti darabokat. Elmondta az egyik Bedegkéren lakó magyar: "Nagy dolog volt az kérem, hogy minden misére új ruha kellett a lánynak, nyáron - ami nagyon sokba került,- ennek meg kellett lenni még akkor is, ha az utolsó malacot adták el, hogy megvegyék a brokátselymet". Egy-egy ilyen ruhára

legalább 8-10 m. brokát kellett és ugyan olyan színű kásmir kendő, vagy rojtos- vagy télen- szines berliner kendő, vagy zsenilia kendő. Itt bemutatunk két ruhát abból az időből, amit ma már csak mint lomot, vagy értéktelen darabokat raknak egyik helyről a másikra.

Minden leánynak 8-10 ilyen pompás ruhája volt - nyári - és külön ezzel a szabással piros, kék, barackvirág szín, - vagy ha éppen gyászolt -, fekete bársony. Téltre munkára barhett ruha és karton, amihez megfelelő kötényt is hordtak. A leányok és asszonyok maguk fonta és kötötte gyapju tutyiban jártak, amit megfestettek feketére és szines virággal himezték ki. Vagy maguk talpalták meg dupla vászonnal, vagy a cipészszel talpaltatták meg. A tutyihoz 1935-36-ig szines göbös "kapcát" /harisnyát/ viseltek, amit szintén maguk kötöttek. 1940-től kezdve már félcipőt hordtak a Koppányvölgyi leányok és téltre gombos egész cipőt. Fehér patent harisnyát viseltek már ehhez. Csak Somogydöröcske a kivétel, ahol még ma is tutyiba járnak az asszonyok, gyapju kapcába a férfiak, de mindenkinek van hozzá "klumpa" /facipó/, hogy ha sár van abba lépnek bele és úgy járnak kint az udvaron. Somogydöröcskén, amint Drecherné elmondta, még nincs 10 éve, hogy a cipő viselet általános lett. Tőle kaptam egy pár klumpát, mert volt vagy 8 pár - ott a kamrában. Most már nem igen viselnek a Koppányvölgyében sem kázmirt, sem brokát ruhát az asszonyok és leányok, épp úgy jártak azok a szép szines ruhák is, mint a rödösgatya, himzett üng, nem viseli senki, csak rágja vagy a moly vagy a pizok. Törökkoppányban elmondja Sebestyén Józsefné, akinek az ura szintén híres takácsmester volt, hogy neki is mennyi sok szép ágyiruhája van még ma is, rödösgatya is kettő, de nem akarja ezeket elpusztítani, hogy majd ha a kisunokája elvégzi az egyetem, lássa meg milyen volt a Nagyapjuk Szépapjuk ruházata és használati tárgyai. Elmondja, hogy most itt a faluban 20-25 év óta a lakodalmakban csak papírral terítették le az asztalt, pedig mindenütt van bő-

ségesen vászon és himes abrosz. Mikor az ő fia esküdött, 150 vendég elé himes abrosszal volt megterítve. Ő maga még ma is bűszoknyába, tutyiba, "röpikébe" jár, de a házuk háromszobás és már villamosítva van. Van villantűzhely, porszívó, centrifuga és televízió. Nem ellensége az újításnak a Koppányvölgyi nép, csak a viseletet hagyták el. Nagyon érdekes, hogy minden háznál rengeteg a nyiló virág és a kézimunka. Szinte csodálkoztam rajta, hogy hogyan tudják úgy tartani, hogy tele van virággal az ablakuk, mintha üvegházi növények volnának. Kálák, amariliszek, pelárgóniák, négy öt féle aszparágusz és mikor megkérdeztem, hogy tudják így tartani a virágokat? szinte kinevettek: "hogy hát miért? mert parasztok vagyunk, ne szeressük a szépet". Templomokat is ők díszítik virággal. Tűzelő van bőven - mondja Németh Vincéné Török-koppányban -. Rendesek az udvarok. Mindenütt meglátszik a gondos asszony kezemunkája, csak az a szomorú, hogy az "egyke" vagy sok helyen egy se kipusztítja ezt a nagyon életre való, szépet szerető magyarságot.

Fiu gyermeknek viselet 5-6 éves karáig hosszú üng vászonból meg kis kerek fekete kalap. A kisfiuk is zsitmában jártak és 7-8 éves korukban, már rődös-gatyát kaptak és ahogy nőtt a gyerek, úgy nőtt a ruházata is. Cifra mellényt csak akkor kapott, amikor sorozásra kellett menni. Ekkor már szeretője is volt, aki bokkrétát és árvalányhajat is tett a kalapjába, erre a nagy utra. Ekkor kapott két szép zsebkendőt a leánytól, amit az Édesanyja tett el, hogy el ne vesszen a katonaságnál. Vőlegény korába kapta azután az új kalapot, új mellényt és a szép szegett szélű csizmát. Menyasszonyától kapta a himzett üngöt és a subrikált alju rődösgatyát.

A házasemberek mind olyan egyformán öltöztek. A vasárnapi mise előtt összegyűltek a templom előtt, alig lehetett megkülönböztetni őket egymástól.

Nagyon tisztelettudó még ma is a Koppányvölgyi nép. Olyan nagy szeretettel mesélnek a régi időről, de nagyon boldogok, hogy ma könnyebb az élet. Csak egy pár öreg dűnyögött Somogyacsán "nem kell már se ló se ustor. Nem versenyeznek már, hogy kinek van szebb lova. Ma már a bakter is otomobillal jár a rosseb a derekát". Meg is ijedt ám a család, hogy így beszélt az öreg, mert hát ki tudja, miért járok én köztük. Megnyugtattam többször is őket, én csak a régi viseleteket és a kendermunkát írom fel, hogy megmaradjon az utókornak. Nahát erre is volt egy jó mondása a szorosadi öregnek. "Maga is jobban tenné, ha nem ezt irogatná, hanem megtanítaná ezeket /és mutatott a családjára/, hogy "hogyan tiszteltük mi hajdan az öregeket". Ninosen megelégedve az öreg Máyer bácsi, hogy az unoka úgy szól hozzá "szia papa". Hát igen ez a változás. Még sok idő kell ahhoz, hogy megszokjuk a fiatalok könnyed, néha felületesebb modorát, hogy ne fájjon annyira az öregek magára hagyása.

Fiatalasszonyok 1910-től hordták a pillét addig csak a kendőt kötötték pillésen. Minden fiatalasszonynak az volt a legnagyobb öröme, ha 10-12 sifonból készült péntöle volt. Erre jöttek aztán a sok szép bársony, kazsmir és selyem-szoknyák. Aztán maguk elé kerekítették a himzett csipke lekerekített kötényt. Ezen felül vették fel a réklit, - ami passzolt a testhez. Ez olyan hosszú volt, hogy a szoknyára 25-30 cm. ráborult. Nagyon sok szép ruhát láttunk Törökkoppány, Bedegkér, és Szorosadon. Bár ez a legutolsó falu szegényebb volt népviseletben, mivel etek német telepek. Minden leánynak olyan "staffirja" volt, hogy ma is csodálkozom rajta, hogy tudtak annyit össze fonni-szóni, az asszonyok. Bognár Józsefné Bedegkéről mondta el, hogy staffirban vitt 20 párnát, 4 dunnát mind nagyon szépek, mert 16 db. még a Nagyanyjái volt. Ezek himes szőttesből vannak. Hat fehér párnát és még két dunnát használatra kapott. Tizenhat vászonlepedőt és két gyolcslepedőt kapott. Ezenkívül 60 db. törölközőt, 40 db. szakasztóruhát,

14 abroszt. Ez mind háziszóttos volt. Még ma is megvan majdnem mind. Ezenkívül kapott 80 m. sima vásznat, hogy tudjon majd az urának is varrni, ha szükség lesz rá. Kapott 30 zsákot, mivel egyes lány volt, még két ponyvát is kapott, amit csépléskor szoktak használni.

Nagyon érdekes, hogy semmiféle kedvet nem mutatnak a kendermunka újra való kezdésére. Pedig amint mondtam nekik, majd akkor tudják meg, hogy mi is volt az a sok szép kender és pamut-szóttos? Elfelejtetem bediktálni - mondja Rózsika, - hogy még kaptam 12 paszit kendőt meg 6 komás kötényt. Ezt fiatal asszonyok gyermekágyas barátnéiknak ebédvívéskor szokták használni. A kötényt lakodalmak, disznótorok, keresztelők, vagy éppen temetés alkalmával használják, mint szakács-asszonyok.

Ugy látszik a somogyi nép mindég szeretett dolgozni és szerették a szépet. Öregasszonyoknak a viselete majdnem mind egyforma. Sok pöntő, pufándli, szűking, fekete klott vagy barhett szoknya. Fekete tutyi, fekete gyapjukapva, testhezálló rékli, a nyakban nagy berliner, vagy fekete selyemkendő. Fejükön van egy cseptüből, vagy kihullott hajból csinált konty ezen egy kis fehér szűk fejkötő, azon felül a kendő. Mindegyiknek nagy fehér zsebkendő van a kezében, - ha valahova mennek-amibe pirossal van belevarrva a neve. Ha templomba mennek az olvasóhoz rozmaring ágat és ezt a zsebkendőt fogják. Olyan méltóságteljesen lépkednek, hogy egészen szép látvány ez is. Most itt három viseletet mutatunk be. Három Cziglerné, a három generáció.

De most már semmit nem hordanak belőle, csak a legidősebb asszony jár ilyen ruhában, aki most 86 éves. Minden háznál van halottas lepedő házi szóttosból kihimezve, szélén csipkével és az öregek igen számon tartják, hogy majd őket azzal takarítsák el.

Fontosnak tartom még, hogy egy családban talált három női viseletet bemutassak. Törökkoppányból ifj. Czigler Ferencné, majd Czigler Ferencné, és id. Czigler Ferencné aki most 86 éves. Ő még ma is a képen

látható öltözéket viseli. A meny és az unokameny már teljesen modernizálódott.

Most már Somogydöröcskéről jegyezzük fel, hogy csak a magyarok hordták a rődösgatyát, de ilyen nem volt a községben csak négy család. A többi mind német telepes. Ahogy elmondta Ferber Andrásné, ők több mint 200 éve viselnek hosszú vászoninget, hozzá vászon pöntőket, bő ráncosszoknyát, de nem selymet vagy bársonyt, hanem szövetet, klottot és kártont. A bluzuk kívülre kötős. Kötényük körül szegett, fejükön nincsen konyt, csak szögletes behajtással kötik be a fejüket. Tutyiban járnak maguk fonta, szötte vászonnal alátalpalva. Ugyanolyan kapcában, amit maguk fontak és kötnek meg gyapjuból. A férfiak szűk gatyában járnak. Magas inggallérral, porcelán gombokkal gombolva és szűk német nadrágban. Semmi jellegzetesség a ruhájukon nincsen.

Szorosadról Bósez Gábor igazgató h. tanár segített gyűjtőmunkámban, mivel bejártam a falut és ott tudtuk meg, hogy ott is mindenki magának dolgozta fel a kendert és abból varrták a sok himes férfilinget, rődösgatyát.

Egy kicsit visszatérünk a viseletekre, mert kihagytuk a férfi viseletből a téli "gunyát". Öregemberek hosszú, báránybőrből készült subát viseltek. Amit a faluban egy hozzáértő ember készített el, ha hideg volt belől fordították a szórét. Ha az eső esett, kívül fordították a bőrért. Ehhez kucsmát is viseltek ugyanilyen bőrből. Most ezeket a subákat iskolás gyerekek Mikulás napján használják. Fiatalabb férfiaknak rövidere nyírt báránybőrből hosszú mellényt varrtak, bőrért barnára pácolták, de ezen sem volt himzés, mint a hajdusági bőrmunkákon. 1886-tól már a fiatalabbak meleg nadrágot is viseltek. Tehát volt a viseletükben téli holmi is.

Most szeretném még a törökkoppányi "leánybucsut" megmutatni 1904-ből. Ezen a képen két menyasszonyt bucsuztatnak a leányok, legények.

Viselet szempontjából, fontos megmutatni a képet.

A nők is elhagyták a selyem és bársony ruhák viselését a sok "péntő"-ből még ma is felvesznek egyet kettőt, bár ha a faluból kimennek már ezek is, nylon, vagy habselyem fehérneműt hordanak. Szóval a szép régi viselet teljesen kivész a Koppányvölgyében, csak az öreg, illetve legöregebb asszonyok viselnek még hosszú ráncosszoknyát, sok vászonpéntőt és fekete tutyit maguk fonta, kötötte gypjuharisnyával.

Nagyon kár, hogy az a pompás viselet ami még a legsoványabb asszonyt is délceggé tette, így eltűnt a divat hóbortok miatt.

Voltam Bonnyán olyan családnál /Szabó Imréék/, ahol egy ajtófüggöny legalább 120-130 éves halottas lepedő volt, - hogy eltakarja az öreg kamra ajtaját. Mikor megnéztem és megkérdeztem, hogy nem adnák-e oda a múzeumnak? nagy mérgesen rámkialtott az öregmama, - aki 93 éves volt - "hát hogyné mennyit ad érte az a múzeom? mert azt az én édesanyám maga szűtte. Igaz hogyha nem teszik a koporsóba velem, - mint ahogyan nem tette oda az anyám sem-, hát akkor.... ugye te?" mondta az unokamenyinek. A leánya ugyanis 14 éve meghalt.

Ez az unokájának a felesége volt, hogy megnyugtassa az öreget, azt mondta: "persze, hogy belegöngyöljük a Dédit, ne féljen" nekem meg azt mondta kint megbeszéljük mit ad érte a múzeum. Persze én semmiképpen nem venném meg azt a lepedőt, látva a viszálykodást. Itt is nagyon sok szép vásznat szőttek és viseltek-csak, mint mindenütt - itt is ki-maradt az életükből a kendermunka. Mivel ez a vidék török kézen volt nagyon sokáig, nagyon sok érdekes regét hall itt az ember. Pl. "Az aranykecske", ami nem is látszik mesének. Öregemberek esküsznek rá ma is, hogy a kő kecske "mint boronaterhelő" még az ő idejükben is házról házra lett hordozva a tavaszi buza boronálásakor. Adat közlóm, özv. Czigner Jánosné 86 éve asszony azért szólt az aranykecskéről a rege, mert a kákecske tele volt arannyal és drágakövekkel. Mivel Törökkop-

pány és az egész Koppányvölgye a Budai Pasa alá tartozott, itt Török-koppányban egy Bégség volt és ez igen gazdag volt a rablott kincsek-ből. Így került ide a kőkecske is. Mikor a törököket kiűzték 1700 körül, egy turbános török lóháton vágatva kereste a faluban a kőkecskét. Mivel éppen őszt volt, senkinek nem kellett, az ott állt a templom kertben ledobva egy bokor mellé. Mikor meglátta a török a kőkecskét, megfordította egyik oldaláról a másikra és valahánnan a sok lepel közül, -ami a ruhája volt- elővett egy kulcsot és a kőkecske hátuljába dugta és az kétfelé nyílt. Volt abban annyi drágaság, hogy akik látták, -majd elájultak tőle,- így mondta az öreg Őrzszenéni. Ők évtizedekig semmire sem becsülték. Télen nyáron kint verte az eső, a hó és ez a bolond török mennyi temérdek aranyat, drágakövet borított ki belőle az iszákjába. A kőkecskét otthagya és a szájtatóknak kiszórt egy pár aranypénzt, aztán lóra kapott, elnyargalt a drágasággal. Ennyit mesélt el Sebestyén Józsefné is a kőkecskéről, akinek sokáig ott állt az udvarában az üres kőkecske.

Érdekes regét mesélnek a Római Katolikus lelkész lakról is. Ott lakott az Aga és földalatti folyosón járt fürödni a török fürdőbe. Ennek a helye még ma is látható Béke tér 3.sz. alatt Fridrich Győző udvarán. Még nem olyan mégen szedték ki a rézcsöveket, ami a hegyből vezette a vizet a fürdőbe a török kutból. Ez is megvan ma is. Finom hideg, kristálytisztavízéről nevezetes. A faluban meg lehet látni a régi török építkezés nyomait. Kis zeg-zugos utcák, magas árkos dombok. Sok helyen még beszakad ma is a föld a régi alagutak miatt.

Nem akarom tanulmányomat régészettel megtölteni, de leírom azt még a szokások közül, ami még ma is érvényben van.

Kezdődjön ez a leírás a lakodalommal.

A lakodalom, hivatással kezdődik. Nyolc, tiz nappal az esküvő előtt.

A hivatató még ez előtt 10-12 évvel is népviseletben öltözött és úgy

járta végig a falut a botjára kötött 3 szép kendővel, amit a menyasszony adott neki. Ma már a kendő helyett csak zsebkendőt kap. Így indul el verselve végig 80-100 családot meghívni. Igaz, hogy ez két részre oszlik, mert egyik felét a menyasszony, másik felét a vőlegény vőfénye hívogatja. Hívogatás után lakodalom előtt két, három nappal elviszik a sok ajándékot a menyasszonyos házhoz, mert hát ott lesz a lakodalom, ebéd, illetve a vacsora. Így mondta el ifj. Gzigler Ferencné sz. Horn Erzsébet. A menyasszonyos házhoz vitték a tyukot, tojást, tejfelt, turót, diót, mákot, lisztet. A menyasszonynak -a módosabbak- egy-egy szép selyem vagy bársonyra valót, vagy edényfélét. Ma már ez is másképpen van. Az élelmiszereken kívül, vagy mosógépet, vagy rádiót, vagy szép villanycsillárt vesznek a fiataloknak.

A lakodalom előtt 2-3 nappal, megkezdtek a sütést, főzést. Disznóölés, borjuvágás, baromfi pucolás. A szakácsasszonyok és a böllérek munkálkodtak. Az esküvő napján a násznép sokszor egy km.-nél is hosszabb sorban ment a templomba, párosával. Ezeket kísérte még a kíváncsiak serege. Akik nem lettek meghíva a lakodalomba "tátintóba" mentek a templomhoz és este a lakodalmas ház kerítéséhez.

Nagymise alatt volt az esküvő és akkor van ma is. A cigány csak a "közig" kísérhette a menetet, ott várta meg a visszatérésüket. Nagyon sok érdekes nótát mondott el Őrzsé asszony, emiből kettőt föl is jegyeztem. "Ezt a kislányt esküvőre kísérik, a fejére a fátyolát felteszi, a fátyola lehajlik a gyenge vállára, jaj de hamar elmúlik a lány-sága". El is falolta Őrzsé asszony a dalokat de nem jegyeztem fel a kottát. A másik egy kicsit csufondáros, de följegyeztem. "Elmehetsz már kislány a templomba, jó híred van ebben a faluba, beletülhetsz a legelső székbe, elhervad a rózsza a kezében." Nagyon sok vicces mondatot kiabálnak menet közben, de nem tartottam fontosnak feljegyezni, mert a legtöbb a "rossebbel" végződik.

Esküvő után van a finom ebéd. Ezt a csinos szakácsasszonyok szolgálják fel. Himzett fehér kötényt viselnek és pillésre kötött fejkendő. Az első fogás becsinált leves, utána rostélyos, faszírozott hus, rizses-hurka. Hozzá savanyúság és kompót. Kinek mi tetszik. Bor annyi, amennyit a jó ebéd kíván. Rétes turós, káposztás, diós, mákos jó bőven mazsola szöllővel. Utána játék, tánc és később jön a vacsora. Itt már a szakácsasszonyok is felöltöznek, szebb ruhákban, tiszta köténnyel és úgy hordják fel a finom vacsorát. Husleves, paprikás rizzsel, krumplival, peccsenye, kirántott hus, szósos peccsenye. Mindenhez savanyúság, kompót. Kinek mi tetszik. Ezután jönnek a torták, sütemények. A bor "rogyásig", ahogy ezt Örzseasszony mondta. Éjfélkor kocsonya, kuglóf, édespálinka és aki kíván feketekávé. Reggelire a maradékokat adják fel és finom káposztalevest, kolbással, disznófarkával.

Keresztelő.

A fiatal szülők és gyermek mellett főszemélyiségek a keresztanya és keresztapa. Ezek hozzák az ajándékot a többi vendég is, mert több mint 60-80 személy van egy keresztelőn.- Az evészet éppen olyan mint egy lakodalmában. A régi világban egy keresztelő paplant vittek a keresztülők a gyerekek és egy szép tortát az Édesanyának. "Ma már más a szokás kérem, ma a keresztülőknek gyermekkoszt kell venni, a többi vendég pedig értékes porcelán és üvegáruval kedveskedik a fiatal párnak. Igaz, hogy nem sok gyerek születik ma. Éppen úgy mint ezelőtt 40 sőt 45 évig, mert akkor az egyke, vagy egy se meggátolta a gyermekszületést, hogy a vagyon ne osztódjék szét. Igaz, hogy ezt ma nagyon sokan siratják, mert öregségükre nem maradt mellettük senki. Így a régi közmondás rájuk illik "nincs kire maradjon a kisködmön".

A disznótor szintén csá ádi ünnep volt. Bár itt nem voltak olyan sokan, de 25-30 embernek itt is enni kellett adni, mert jött a sógorom, ángyikám, meg annak a sógora meg a keresztanyám férjével és fiával, szóval a

rokonságból kitelt a disznótor. Nagyszerű ételeket készítettek, egyiket magam is megkóstoltam, mivel éppen disznóölés után való nap ott jártam Czigleréknél. Főztek egy levest tyukhúsból, amiben benne maradt a hús és még a kolbászhúsból gombócokat főztek a levesbe. Nagyon finom volt. Mikor szabadkoztam, hogy nem bírom azt a zsiros disznótoros ebédet megenni, a fiatalabb gazda két boros üveget fogott a kezében és úgy mutat-ta. "Tessék nézni a piros lenyomja a zsirt, a fehér meg jókedvet ad." "Tessék már velünk örülni egy kicsit". Csak annyit mondhatok, hogy amit megkóstoltam, igazán izés és finom volt. Szép himes asztalterítő volt feltéve az asztalra és csodálkoztam, hogy nem az én jelenlétemben, mert mikor már edamentem asztalnál ültek, - mindenkinek kanál, kés, villája volt és egy-egy papírszalvéta. De ezeknek már az egyik kislányuk jelesen érettségizett és azt hiszem ő vitte ezt az újítást be a családba. Most még leírjuk a temetést.

A temetésen a halottas szobában nemigen tartózkodott senki, csak a szép halottas lepedővel letakart halott. A másik szobában meghívott vendégek ebédelnek éppen úgy, mint egy kisebb lakodalomban, husleves, rizseshus, peccsenye, vesevelővel, szivvel, kolbászhússal, pörköltösen megsütve. Aztán hájaskráfli, krémes és hájaspogácsa. Mikor a temetési szertartás megvolt, visszamennek a halottasházhoz, vacsorát adnak, ahová már meghívják a papot, tanítót -vagy mestert- már fel van terítve az asztal és a szakácsasszonyok szép hosszú himzett fehér kötényekben szolgálják fel a vacsorát. A vacsora töltöttkáposzta dagadóval, disznópeccsenye, kolbász, hozzá savanyúság és tésztának feladják a maradék hájas tésztákat. A temetéskor a papnak egy nagyon szép himes kendőt kötnek a keresztre.

Még egy ilyen társas összejövetről tudunk.

A tollfosztás. Ezt már "kalákában" csinálták, mindég más lányos háznál. 25-30 nő jött össze és a nagyasztal közepére kiöntötték a tollat és

marokra szedve egyik kézből a másikba fosztották. Mikor készen voltak a munkával, a háziasszony süteményt "forgácsfánkot" és csokoládés mazsolás kuglófot adott és bort annyit, amennyit éppen kívántak, mint más összejöveteleken is. Itt a tollfosztáson legények is voltak. Mert a végefele az estének nagy szerényen beszivárogtak és egyet kettőt daltak is. Czigler Ferencné azt mondja, hogy ezek az alkalmak is nagyon jók voltak arra, hogy a fiatalok ismerkedjenek és az öregek kibeszéljék magukat. Ma már nem csinálnak "fosztókát", mert vannak vénasszonyok a falvakban, akik a tollfosztásból élnek.

Mivel a tanulmányomhoz azt a címet kaptam, hogy Kendermunkák és viseletek, én megtoldottam ezt népszokásokkal és azoknak leírásával, mivel elválaszthatatlan ez az előző két dologtól.

Még csak azt írom le, mi kényszerítette a Koppányvölgyi népet a kender termelésre. Mennyire jó lenne, ha ezt újra csinálnák a sok himzéssel, szóttessel együtt. Micsoda valutát jelentene ez az országnak és keresetet a lakosságnak. Hiszen már a 30-40-es években a külföld annyira megszerette a Magyar Népművészetet, hogy nem győztük himeztetni Szabolcs, Bereg, Szatmár megyékben a sok rendelést.

Szeretnék itt Somogyban a sok felgyült szép mintákból a csökkent munkaképességekkel egy csoportot alakítani és dolgozni külföldre.

Koppányvölgy népének ünneplő szokásait nem véletlenül, vagy téma hiányában részleteztem. E falvak belső életének ősi szokásait, ugyanis mondhatnánk ősi törvényeit, vagy életének törvényszerű menetét, mint a paraszti kultúra mozgató erői itt, ezekben az ünnepeken lehet legjobban meglátni. A paraszti falu nem volt bárdolatlanság terhes jobbágyi nehezékeivel sem, majd a jobbágyságot felváltó apró földtulajdonban a nehéz paraszti életben ezeken az ünnepeken csillant fel a nép lelkének gazdagsága, egy tehetséges nép szellemének megnyilvánulása, akár vidám, akár komoly formáiban, szépség utáni vágya, emberi valója teljesen megmutatkozhatott.

Ezek a belső családi ünnepeken - és a többen is - vonul fel a színek tobzódásában a nép, szemet gyönyörködtetve, szinte harsogva azt a tömörkedő szépséget, ami lelkében élt, amit nemcsak megálmodott, de valójában megvalósított, ez tette életét egy-egy napra ünneppé.

Előbb szükség, szegénység kényszerítik a fonás, szövésre, hogy pőrén ne járjon. Ezt a sok évezrede, vagy évtizedes fontos növényt; a kendert és a belőle előállított ruházatot, jól kellett ismerni már a honfoglaló ősöknek is és a legelső, legszükségesebb termelvények között foglalt helyet, "amit" az első faekével szántás után a földet birtokba vették. Az állatbőrökből, majd gyapjuból készült ruhák csak ezek fölé a szőttek fölé kerültek, úgy férfiaknál, mint nőknél egyaránt. Mosása, tisztántartása könnyű volt, így az életszükséglet legelemibb igényeit fedezte. Koppányvölgyéről meg kell jegyeznünk, hogy a honfoglaló magyarság életterejének központja volt - valószínűleg Koppány vezér birtoka.

A kialakult jobbágyrendszerben a földesur nemcsak magának termelte, hanem jobbágyainak is földet kellett juttatnia a termelésre. Annyit termelhetett, amennyinek feldolgozására képesnek érezte magát, csak a dézsmát szolgáltatassa be urának. Akár egyházi, akár világi birtokon élte életét, vagy éppen királyi birtokon, mindenkinek egyforma szüksége volt má, jobbágyoknak, földesurnak, királynak, katonának, tudósoknak, tudatlannak.

A himzés a földesur vagy éppen királyi udvarból indult ki és mivel a jobbágyok leányait és asszonyait itt tanították, innen terjedt el a nép között és a nép fantáziája alakította, ennek kezei között születtek az új és új hímés minták, amiket előbb tüvel varrtak, csak később a takácsok leleményessége teremtette meg a szőtt mintákat.

Feltehető, hogy a nyomoruságos jobbágyélet az ország állandó szegénysége miatt némileg több fonásra és szövésre kényszerítette a jobbágy népet s nagy szükségét, nyomoruságát annak vásári eladásából enyhítet-

te. A török uralom megszűnése a kuruc háborúk után, még lerongyolódottabb és pénztelenebb lett a nép, Koppányvölgyében éppúgy mint máshol, fokozottabb jelentést nyert a fonás, szövés. A Habsburgok és Ausztria politikája volt, az országot mint meghódított gyarmatot, az ipar fejlődésében megakadályozni. A Kossuth-ék politikája által megindított "Védegylet" a Magyar ipar fejlesztése érdekében, óriási jelentőségű lett volna, ha nem jön a szabadságharc leverése. Még 1890-ben is oly nagy volt a nép ruházati hiánya, hogy - férjem mindenképpen elhihető értesítése szerint, aki akkor lépett az első elemi osztályba - a gyerekek mezitláb, hosszú ingben - a Hajduságban és Biharban ezt "kantus"-nak nevezték - mentek iskolába, csak télire kaptak valami olcsó gyártmányu, vagy festett vászon szövetből, kis nadrágocskát és réklit. Olyan silány volt ez az öltözet, hogy ha nem lettek volna megedződve, télen akár meg is fagyhattak volna.

Nemzetgazdasági szempontból tehát. óriási jelentősége volt a nép ruházati önellátásának. Ilyen szegényes önellátás mellett pénzben, milliók maradtak meg az országban. Így védekezett a nép az osztrák piac zsarolása ellen.

A fő és jómódu köznemesség férfiai és nőinek telt csak, hogy drága pénzen külföldről behozott posztó és selyem ruhákban járjon, azokat briliánsokkal díszítse. A népnél a briliánsokat a színes virágokkal szövött és varrt himzett minták helyettesítették. Századunk 20-as 30-as éveiben ébredtek a gazdagabbak a felső társadalom rétegei, mennyi szépséget jelent egy népiesen díszített egyszerű kenderből font és szőtt ruhadarab, főként egy-egy népies himzéssel berendezett szoba: himes asztalterítővel, divánpárnáival, függönyeivel, szettjeivel, ágyterítővel, falvédővel, stb. Ezek külföldön is keresetté lettek már. Kivánatos lenne, hogy a népművészet visszajöjjön, előretörjön. Ne csak muzeális emlékké sorvadjon, hanem újból megszépítse

családok életét. A ma mesterséges propagandával rövid időközökben egymást felváltó, gyakran egészen ferde ízlésű divatáramlatok idején nem könnyű ezt elképzelni sem. Ezt a divatőrületet egy Internationális pénztökések csoport irányítja. Célja a pénzt kiszedni a rövidlátók zsebéből, hogy ne legyen sokszor még a családnak elég élelme sem. Nekik az a fő, hogy a tömegeket elszegényítsék, míg maguk szinte ravasz özszeesküvéssel a világ népe ellen belapátolják az aranyakat. A divatőrület ellen küzdeni ma annyit jelent, mint a tömegek jólétéért küzdeni. Amint a magyar nép asszonyai megmutatták, hogy fáradtságos, kitarító munkával mit tudnak tenni, családjukért és népükért, ma is őket kellene mozgósítani, hogy barrikádokat emeljenek a pénz hatalma által diktált, népeket zsaroló divat ellen. Ez volna ma a legnagyobb és legszükségesebb feladat. Ez volna a legnagyobb férfi vagy női tett Koppányvölgyében és máshol is. Az elszegényítő divatőrületet lefékezni, ruházatunkat leegyszerűsíteni, mert ahogy láttuk, az egyszerű öltözködést lehet esztétikai szempontból széppé és gyönyörködtetővé tenni.

1/11/4

NYPL-RÉGI MŰTÁRAZATOK

1172
BEDEGKÉR

Kocsisné Szirmai Főris Mária

1968.

"Koppányvölgyi kendermunka és viselete"

/1700-1968-ig/

Rajzok, fotók Törökoppánynál

Koppányvölgyi kendermunka és viselete

/1700-1968-ig/

~~RIPT-ÉRTÉKELÉS~~

Koppányvölgyéhez tartozó falvakat bejártam és az alábbi feljegyzéseket készítettem. Ehhez a munkához kilenc község tartozik. Börökkoppány, Szorcsád, Somogydöröcske, Gerédpusztá, Somogyacsa, Bonnyapusztá, Bonnya, és Miklósá valamint Bedegkér.

Ezekben a falvakban több takácsmester is volt és a ma élő hozzátartozóktól jegyeztem fel az alábbi adatokat.

A kendermunka minden faluban több százados, mert sok helyen még ma is megvan a fonta, szőtte fehérneműben járnak, ágyruhában, elusznak, különösen az öregek. Minden háznál száz-százötven, sőt volt olyan hely, ahol még ma is háromszáz m.-nél több vászon áll a kúszliban és szekrényben.

Ezekben a falvakban, amint felsoroltam, nagyon sok szép ágyruhák /cihák/ és takarók vászonból készültek és meg vannak ma is.

A párna és dunna szövésnél negygyüstös vászonban készült, hogy a tollat át ne eressze. Sajnos ezeket a tisztántartás nagyon sok munkát és gondot igényelt, mert belső tok nem volt hozzá.

A kendermunkát a családok egyedül végezték, nem mint más vidéken, ahol a kendernek minden munkája "kalákába" vagyis közösségbe ment.

Kenderföld minden faluban táblás volt, úgy mérték ki családonként a kivánt területet, csupán Somogydöröcskén és Miklósiban volt egyéni kenderföld.

A kenderföldök vagy a rétben a temető melletti legjobb földben volt. Ebből kapott minden család 50-100-200 esetleg 300 n.ö.-et kendervetéshez. Ezt a földet jól megtrágyázták, és puhították és május első hetében vetették el a kendermagot, apróbuzetörökkel beszórták, lapáttal leverték vagy lehengerelték, hogy ne legyen laza a föld és a fiatal kender ne fagyjon. Ekkor a nagyobb gyekeket kiültették "kerplővel" a föld szélére és azok ott egész nap hajtották a madsrat a vetésről.

Közben játszottak s mindaddig kijárt az a 18-20 gyerek, míg a kender ki nem kelt, a rébén. Ezt legidősebb Czigner Ferencné Eöri Erzsébet 84 éves asszony mesélte el Törökkoppányban. Ugyenigy mondta el a többi falvaknak is legöregebb asszonya, férfija.

Mikor kikelt a kender, akkor az asszonyok "olyesztöket" csináltak hosszú kardokra mindenféle ócska ruhából és azt tűzték a kender földben, hogy a maderak ne fűródjék ki a kenderből. Ezek az ilyesztök ott maradtak egész addig, amíg a kender térdig nem ért. Akkor kieszedték, elégették és hamuját rászórták a kenderre, hogy attól is nőjön. Mivel a kenderföldet a község tartotta nyilván, kinek-kinek területéhez mérten adták a kenderföldet. Magából a kenderből a kerülő kapót minden asszonytól egy-két kőve kender, amikor kinyitták azt a gazdasasszonyok.

A kender, mikor megérett vagyis "porzott" kétféle nyitták ki. A "virágos" kender hamarabb ki kellett nyitni, mint a "magvas". Akkor sárge volt a kender szára és a virágos kender porzott akkor nyitták ki a virágost szinte eszilanként szedve ki a földből, rakták és kötötték kővébe, amit majd az előbbi lép mutat-mert ebből lesz a fűnomszós, amiből ágyruhákat, fehérneműket, ebroszokat készítettek az asszonyok. A magvas kender még bent hagyták a földben, hogy a mag megérjen és csak majd akkor nyitták ki, kötötték kővébe. Szeradni hagyták kitergetve a kővéket, hogy könnyebb legyen a kendermagot kicsészélni. A magból a jövő évi vetőmagot raktározták, a többit kioltették olajnak, amit úgy használtak fel. A magvas kender szárából készültek a durvább vászonholmik, zsákok, ponyvák, és kötelek, ami egy háztartásban kellett. Mindenki csak annyi kender munkát, ami saját szükségletére kellett. Igaz, hogy kendertermelés is régóta folyik a dunántúlon, hiszen uradalmaiban 100 holdjával vetették és vetik ma is a kender. Régebben Hirdenbárfonást is végeztek e

A kender kinyívása után-természetesen a virágos kenderé-jött az eláz-
tatás. A kővet két karó közé fogtak-amit az a képen is látszik-
-jól összekötötték a két "tővel-hegyél" berakták a "cserepcsik"-ba
/a két karó közé/ jól szorosan összekötötték a rúd végét és mind a két
végén meg a középen a karót egy-egy hosszú karóval a víz talajába
leszorították,leszögelték.utánna földdel vagy kavicsal az u.

"bálát"leter halték,hogy a víz egészen el erje a kendert. Az alábbi
kép mutatja a kender "áztatást"

A kenderáztató vagy ^{egy} árok,vagy egy kiszáradt tó,emibe felgyült az
esőviz,mert folyóvizben nem igen szerették áztatni a kendert az emberek
nehogy eszéskor a megáradt folyó elvigye a kendert.öt-hat nap után
a kenderből "látót" vettek:kihúztak egy marék kenderet azt megszáritották
"tilolóban" eltörték és megnézték,hogy tisztul kis eszéskor. Ha már elégsok
meg volt ázva a kender,akkor másnap kimosták,letisztították róla a sok
zöld levelet,erát,kiillegették,kitergették, megszáritották és különféle
tűrével,tilolóval vagy "vályuban" /omogydöröcske, szorosa/megtörték
a kendert, hogy a porzója kihulljon belőle. az alábbi kép mutatja a ti-
lolót és a szárításhoz felállított kenderet.

Itt a Koppányvölgyben egyedüli közös munka a kendernél a "szösznyomás" /dörzsölés/ volt. A család a kiszáritott kendert tilolás után "kitába" rakta, 24-30 fej szösz került egy kitába. Egy fej szöszbe 3 marék-amit a tilolóval tört el az asszony-és alul, felül kendermedzaggal kötötték össze a kitát, úgy teték félre arra az időre, amikor sár nem volt és lehetőleg holdvilágos este volt. Ekkor a szomszédasszonyokkal a gazdasszony a fejeket szétszedte marékszámra és annak mind a két végét jól betekerték, hogy nyomás vagy dörzsölés közben össze ne kócolódjon a szösz. Ha a családnak volt leány tagja, az összehívta leánybarát nőit azok hozták magukkal a legényeket, akik természetesen magukkal hozták a citorát és harmónikát, hogy a lányok nótáját azzal kísérik. A lányok a kerítéshez dőltek és az előkészített szösz háromfele összehajtogatva addig dörzsölték a lábukkal míg a szösz megpuhult. Itt aztán volt alkalom a fiataloknak egymással heccelődni, évelődni. A legények megfogták a lányok mezitlábcsarát-mondván, hogy a szösz nézik meg: elég puha-e már-, ilyenkor volt visítás, nevetés a kis epizód végén. Egy-egy ilyen szösznyomásra 18-20 leány, ugyanannyi gavallér szokott összejönni, akik aztán nótaszóval csevegéssel, töltötték el az őszi estéket. Mikor minden szösz megdörzsöltek a lányok, a gazdasszonyok összekötötték a szösz és azon porosan egy-két hétre félretették a kamrába, hogy "puhuljon" a szösz. A szösznyomás után a háziasszony a segítőköt megvendégelte, kaláccsal, süteménnyel még forrált tej is került az asztalra. Kinek mi tetszett, azt fogyasztott. Mikor vége volt a vendégségnek a fiatalok még táncoltak is egy párat citora, vagy harmonika szó mellett. Két-három hét után a szösz újra kitilolták a portól "meghasogatták" hogy kihulljon a pozdorje, ez volt az előkészítése a "gerebenezésnek". Gerebenezés alatt a szösz négyfele osztályozzák. A gereben kemény fába vert hosszú acélszögéből készült, két vagy három sűrűségben. Egy 1m 20 cm.-es keményfára csinálnak egy lapot, amibe beveri a kovács 18 cm. szélességben 20 cm. hosszúságban az acélszögeket, és ezt a lapot szögezik rá az 1,20-as fára, ami tulajdonképpen a gereben. Egyik felén a fégéreszögezik és lábbal fogják le, másik felén középre szögezik és a fának és székre kötik úgy tisztítják vele a szösz. Az alább közölt kép mutatja a gerebent és a négyfele osztályozott szösz. Első a fejeszösz, ebből készül az ágyiruha, női ing, férfi ing, rödősgatya, és abroszok. Második a töveszösz ebből készülnek a kendők, lepedők, harmadik az aprószösz amiből készül a zsák, ponyva.

Itt a Koppányvölgyben egyedüli közös munka a kendernél a "szösznyomás" /dörzsölés/ volt. A család a kiszáritott kendert tilolás után "kitába" rakta, 24-30 fej szösz került egy kitába. Egy fej szöszbe 3 marék-amit a tilolóval tört el az asszony-és alul, felül kendermadzeggal kötötték össze a kitát, úgy teték félre arra az időre, amikor sár nem volt és lehetőleg holdvilágos este volt. Ekkor a szomszédasszonyokkal a gazdaszszony a fejeket szétszedte marékszámra és annak mind a két végét jól betekerték, hogy nyomás vagy dörzsölés közben össze ne kócolódjon a szösz. Ha a családnak volt leány tagja, az összehívta leánybarátnőit azok hozták magukkal a legényeket, akik természetesen magukkal hozták a citorát és harmónikát, hogy a lányok nótáját azzal kísérik. A leányok a kerítéshez dőltek és az előkészített szösz háromfele összehajtogatva addig dörzsölték a lábukkal míg a szösz megpuhult. Itt aztán volt alkalom a fiatalságnak egymással heccelődni, évelődni. A legények megfogták a lányok meztlábcsárát-mondván, hogy a szösz nézik meg: elég puha-e már-, ilyenkor volt visítás, nevetés a kis epizód végén. Egy-egy ilyen szösznyomásra 18-20 leány, ugyanannyi gavallér szokott összegyűlni, akik aztán nótaszóval csevegéssel, töltötték el az őszi estéket. Mikor minden szösz megdörzsöltek a leányok, a gazdasszonyok összekötötték a szösz és azon porosan egy-két hétre félretették a kamrába, hogy "puhuljon" a szösz. A szösznyomás után a háziasszony a segítőt megvendégelte, kaláccsal, süteménnyel még forrált tej is került az asztalra. Kinek mi tetszett, azt fogyasztott. Mikor vége volt a vendégségnek a fiatalok még táncoltak is egy párat citora, vagy harmonika szó mellett. Két-három hét után a szöszt újra kitilolták a portól "meghasogatták" hogy kihulljon a pozdorja, ez volt az előkészítése a "gerebenezésnek". Gerebenezés alatt a szösz négyfele osztályozzák. A gereben kemény fába vert hosszú acélszögből készült, két vagy három sűrűségben. Egy 1m 20 cm.-es keményfára csinálnak egy lapot, amibe beveri a kovács 18 cm. szélességben 20 cm. hosszúságban az acélszögeket, és ezt a lapot szögezik rá az 1,20-as fára, ami tulajdonképpen a gereben. Egyik felén a fégéres szögezik és lábbal fogják le, másik felén középre szögezik és a fának és székre kötik úgy tisztítják vele a szösz. Az előbb közölt kép mutatja a gerebent és a négyfele osztályozott szösz. Első a fejeszösz, ebből készül az ágyiruha, női ing, férfi ing, rödőgatya, és abroszok. Második a töveszösz ebből készülnek a kendők, lepedők, harmadik az aprószösz amiből készül a zsák, ponyva.

Negyedik a csepü. Ebből készítik sodorva "kelepcével" a vastag spárga-szerű fonalat amiből lópokrócokat szőnek. A gerebenezés vagy tisztítás igen gondos munkát kíván, amit a gazdasszony leginkább maga szeretett elvégezni. A kendermunka nagyon aprólékos, igen munkaigényes, de nagyon hasznos dolog volt. Sajnos most, hogy megyét járom, egyedül Nagyberki községben találtam egy öregasszonyt, aki valami meredék szöszből kerekas rokkán fonta a jó fonalat-amit mondta szülő kötözésre, -mert a "ráffia" igen drága. Gerebenezés közben az asszonyok nagyon vigyáznak arra, hogy a szösz jól válogassák össze. Osztályozás után csomókba kötik és kiszámítják kb. mennyi vásznat tudnak szőni. Koppányvölgyi asszonyok maguk már nem szőttek, mert annyi takácsmester volt/minden faluban kettő, három/ akik nagyon szép munkát készítettek elég olcsón. Ezek szőtték a szép himes szötteket is később. Ezeket vásárookra és falvakban háton hordták eladni. Így mondta el nekem Törökkoppányban Fabak Ignác takácsmester felesége, aztán Sebestyén Józsefné szintén Törökkoppányi lakós és takácsmester felesége. Szorosadon Vágneréknál még ma is van szövőszék és ha hozzá tudnak jutni pamutfonáshoz, a 82 éves öregasszony megsző egy-egy szép darabot. A szöszválogatás után csomókba kötve föl volt akasztva a kamrában vagy a padlásra és mivel a fonást minden asszony maga és a lánya végezte, elég sokáig eltartott ez a munka. Szinte egész ősztől tavaszig. "Fonóházak" itt Somogyban nemigen voltak és bizony sokszor kis olaj "pipics"nél /mécseknél/ fontak. Kerekas rokkán font már ez a korosztály, akikkel beszélni tudtam a talpas rokkát nem is ismerte. Csak Bedegkén az öreg Farkasné 89 éves, az ismerte még a talpasrokkát és a kézi orsót. A fonás sorrendje a következő volt: legelőször fonták meg a fejeszösz, amiből a fehérnemű készült, aztán jött atöve, legutoljára jött az aprósösz, amit zsákok készítésére használtak. Fonáshoz az alábbi képen látható két rokkát használták, és amint a képen látható "mottolára" mottolálták fel a fonalat, azt "igékbe" kötötték-egy ige három szál-és ötven ige egypászma. Azért kellett így motollálni, hogy szövésnél -felvetéskor a gazdasszony meg tudja a számítást csinálni. Fonás után, ami tavaszra lett kész, jött a fonal mosása /szapulás/ amit az asszonyok úgy végeztek, hogy a fölmotollált jól megkötözött fonalatvizbe beáztatják, megrostált fahemuval beszórták és az úgy állt reggelig, reggeli szapuló dézsába rakták és 10-12 üst vizet melegítettek rá, amit folytonos öntözéssel töltögettek a fonálra. Másnap reggel kivitték az árokba, kimosták és mosófával jól megverték, mikor a hamutól teljesen megtisztult, otthon kitergegették,

Láncfonál készítés mindig olyan helységben történt, ahol a vetőkarót ki tudták kötni, illetve, szögezni a mestergerendához vagy másik gerendához, az alsó részében egy középen lyukas keményfát tettek, azt jól megsirosták, hogy könnyen forogjon a vetőkaró, ami négyleveles részből állt, szétnyílván úgy nézett ki, mint a 15 sz. rajz. A vetőlapockát jobb kézben tartotta a felvető, a szálat a csévéállványról annak a csonttal bélelt lyukába fűzték, az összes szálat egy görccsel összekötötték és úgy tették fel a vetőkaró fogára, hogy keresztbe essen, ami majd adja a "csinnyát" ami szövés közben a nyílást adja. Mikor gondolta a felvető, hogy megvan egy pászma, az egyik oldalán ott a keresztveződésnél akkor azt össze kötötte. Ez ismétlődött a felvetés végéig. Mikor a felvetés készen volt a szálat újra összekötötték, mint az elején, azután még az alsó fogon megcsinálták még a keresztveződés összekötését, hogyha véletlenül "felhuzás" közben kizsakadt a pászma madzag akkor az alsó csinnyát használták fel a szövőszálak rendezésére. Amikor a vetés teljesen kész volt "láncba" szedték le a fonalat, vagy pamutot. Ezt összekötötték és feltették a rudra, hogy egy két nap muljon. Utána bekészítették a szövőszéket amit az alábbi rajz mutat. Ugyancsak odaerősítjük a gerendához a szövőszéket, hogy az ne mozogjon munkaközben, mert akkor a vászon ferde lesz. Mikor a szövőszéket pontosan beállították, akkor jött a láncfonál feltekerése. Egy erős manku ember ahogy mesélte Eöri Erzsébet Czigner Ferncné - rendszeren az ura fogta a láncfonalat és egyik kézből a másikba átadva engedte a tekerést. A feltekeréshez fontos eszköz volt a "szálirányító", amint az alábbi kép mutat. Mikor feltekerették a fonalat megkeresték, illetve kidolgozták a pászmát, "csépfát" tettek közé a keresztveződésnek, amit alul a fonal alatt átöltöttek egy hosszú spárgával, hogy ki ne essen a láncfonálból egészen a szövés befejezéséig. Mikor ezzel készen voltak, akkor "nyűstbe" szedték - rendszerint két nyűsttel szöttek - a szálat a keresztveződésnél elválasztották - kettősével - és egyik szál az első, másik szál a második nyűstbe lett behuzva. Mikor végig behúzták a nyűstbe a fonalakat, akkor szedték be bordaszedő tüvel vagy v kony késsel a fonalakat a bordába. Már ekkor a "bordahaj" be volt állítva és a fonalat felkötötték egy "kötővászón"-ra - ami egy 60-70 cm. hosszú vászon egy vesszőbe behuzva, ugyancsak 60-70 cm. spárgákkal ellátva a "szellőző" fára tekerődött. Utána felkötötték a "lábitókat" a nyűsthez és megkezdődött a szövés a képen látható vetőgéppel.

Amiben bent van a szál a fonállal. Most megkezdtek a szövést, ha
Ami úgy történt, hogy, fonáljában megmaradt a tűmagot egykevés mélyépet

főztek be és megfelelő sűrűségben kavarták tengeri liszttel, vagy ha ez nem volt jó volt a búzaliszt is. A kifeszített szálakat egy jó kefével alul tartva a kenőt-a markába-felül kefélté a takács a fonálna a kendőt, hogy a szöszösödést megakadályozza. Mivel a kenőnedves volt utána lapátra tüzes parazsat vett a takács és vigyázva, hogy el ne

égesse a fonalat, megsáritotta. Utána hozzákezdett a szövéshez. Nemcsak egyféle vásznat szóttek ám a takácsok, hanem volt simakender vászon, simapamut vászon, feleskender vászon vagyis ennek a felmenő szála pamut volt, a beverő szál pedig fonál volt. Ezenkívül szótták a "vertosiku" kendőket, abroszokat, "parasztosikó" kendőket, abroszokat, ami csak a színes szálak cserélésével készült. Semmi különös munkát nem igényelt. Ezután jöttek a "himes szóttések, vagyis felszedett csikok. Amit nagy acéltüvel felszedett a takács és a minta szerint cserélgette a vetülék fonalat és mikor egy-egy mintarészt leszótt, akkor azt vagy vesszőre, vagy spárgára szedték kívül a nyústön és ugy ismételték a mintákat.

Itt Somogyban csodálatosan szép és gazdag himes szóttéseket szóttek a takácsok. Törökkoppányban Tabak Ignác takács és Sebestyén József. Bedegkőre Csuti Károly takács mester, Szorosadon Máyer József takácsmester, Somogydöröcskén Drecker György szintén takács mester, Bonnyán és Miklósiban Tollas István és Tollas Károly voltak a takácsmesterek az utolsó évtizedekben, az előadóktól átvett tudással és mintákkal. Ezek készítették a szebbnél szebb himes szóttéseket. Asszonyok nemigen szóttek ekkor már a Koppányvölgyében. Bár Somogy megyének Csurgó környékén asszonyok szótták a legszebb himes szóttéseket. Bersencőn ma is szövik a szép himes szóttéseket. Ugyanígy dolgoznak Lakócsán is, amit itt már Koppányvölgyében sajnos nem lehet látni. Szövésmesterséget tudó takácsok, akiket említettem, nagyon sok szép ripsz vásznat, macskanyomos, somos mintájú vásznakat is szóttek. Sok szép abroszt láttam ilyen. Azután "darássfészes" majd "panama" szövést. Nagy kár, hogy ez a nagyon értékes, bár igen munkaigényes népi munka teljesen kiveszett. Most csak gyapjut dolgoznak fel olyan formán, hogy a két három kis juhockát megnyitják az asszonyok, kimossák a gyapjut, fölfonják és ebből kötik a még ma is használatos "kapcákat" /harisnya/ "tutyikat" /papucsokat/. Mind a két lábbelit dupla vászonnal megtalpalják, vagy régi kalapból vágott darabbal és ezt viselik.

A szövés után az asszonyok a vásznat újra szapuló dézsába rakják, tetejére "hamvas" ponyvába megrostált fahamut tesznek és 10-12 üst melegvázat öntenek rá. Reggeli pállani hagyják és reggel kiviszik az árokba, vagyis vízre, mosófával deszkán, jól kiverik. Utána jön a fehérités. Ugy mesélte el Árvai Jánosné Törökkoppányban, hogy ilyenkor a réten 50-60 vég vászon van kihuzva a gyepre és a fiatalasszonyok, vagy nagylányok egésznap öntözik a vásznat, hogy a nap fehéritse. Ez a fehérités eltart, ha jó idő van 8-10 napig. Míg a vászon szárad addig a nők varrnak, vagy kötnek. Így az idejük ki van használva. Fehérités után újra megszapulják a vásznat éppen úgy mossák ki, mint fent leirtuk. Utána kötélre teregetik, hogy el ne piszkoljon, hosszú asztalon meghuszgálják és pontosan kettébe hajtva j- erősen megmángorolják. Utána felgöngyölitik türetbe és úgy rakják be a szekrénybe használatig.

F é r f i v i s e l e t:

Férfi "üng" fehér vászonból készült, magas nyakkal, vállfolttal, kénvarrva hosszú ujjal, madzsettával, himezve - az ünnepi -, fehér porcelán gombbal gombolódott, mint ahogy azt Bóri János takácsmester képén látjuk.

As ing hosszú, hogy a gatyába be tudják kötni. Egy ilyen üngre 4,5 - 5 rőf vászon kellett.

Bedegkéről Bognár Jánosról készült ez a kép 1952-ben. A bácsi akkor 82 éves volt. Télen nyáron "rüdös gatyában" járt emint az alábbi kép mutatja. Egy gatyá 11 szélből volt, egy szélre egy méter vászon kellett, mert fent a "korc" duplán és lent a "relytozás" négyszeresen volt felhajtva. Ugy egy keskeny "suprika" széllal felszegve. 8-10 ilyen gatyája is volt egy-egy férfinak, hogy tudja váltani. Hozzá szegett száru csizmát, fekete posztó kiskabátot és mellényt viseltek,

kis kerek kalapot, amint a képen látszik.

Itt egy csoportképet mutatunk, szintén rődös gatyásokat - fiatal legénykéket - Törökkoppányból. Ez a viselet 1930-38-ban cserélődött le "német" nadrággal vagyis a mostani férfi viselettel.

A rődös /rános/ gatyá mellett még szük gatyák is voltak un. "komiss-gatya", amit munkára használtak a férfiak. A menyasszonynak valót igen megnésték, lesz-e ereje ezeket a viseleti darabokat elkészíteni és tisztán tartani. A gatyákat félmedvesen szedték ránkba, mintha lerakták volna apró hajtásokba. Erős kéz kellett hozzá. Voltak asszonyok, akik szinte abból éltek, hogy "szedték le" a rődösgatyákat. Mikor le volt szedve az egész, akkor törölköző kendőbe csavarták és spárgával jó szorosan megkötötték és úgy szárították meg.

Most már csizmát nem viselnek 1945-50 óta, a rődös gatyát is és a himzett üngöt csak ünnepélyes alkalomra használják. Az ábbi kép ilyen ünnepélyes alkalommal készült.

De azért még ma is van minden háznál egy-egy rődösgatya, himzett üng, hogyha éppen szükség van rá.

Nő i v i s e l e t

1907-ben még ilyen fejre kötött "pillé"-vel voltak az asszonyok, míg később jött a cifra, gyöngyös, flitteres pille, amit Kecsolán készítettek, egy pillét 100 pengőért adtak, de minden menyecske 5-6 db. volt, különböző ruhákhoz. A pillének még tartoséka volt a "konty-csipke" amit aláborítottak a pillének, hogy az majdnem az egész fejet betakarta. Azután tiszték fel a pillét. Minden menyecske az első pillét az esküvője éjszakáján kapta, ha volt, az anyósától - és mikor letette a koszorút - akkor tiszték a fejére.

Most bemutatunk egy régebbi pillés viseletet és egy ujat.

Sorra vesszük a női viseleti darabokat. Az asszonyok már leánykorukban varrták a sok szép himes üngöt. Rendszerint pirossal varrták kereszt szemmel, egész szűk derékkal, vállfolttal, vagy franciásan. Még 1896-ban ez volt az ünnepi viselet. Leányoknak is, asszonyoknak is. Hosszá jött egy szoros mellény, szintén házi vászonból és három vászon "péntő" rövidebb és arra öt-hat alsószoknya, vagyis péntő, amin már himzett fodrok voltak. Hogy szélesebbek illetve "fárosabbak" legyenek, "buffántlit" - farpárnát varrtak maguknak. Arra a 8-10 péntőre vették föl a ráncos selyemszoknyát, ami elöl kötődött meg ahol ránc nem volt rajta. Erre jött a szépen kihimezett - a szoknya aljáig érő - kötény, ami vagy fehér sifon, vagy csipke volt, hosszú szalaggal megkötve. A leányoknak a hajuk két "cicába" volt fonva, amit színes szalagokba kötöttek be és ez a szalag majdnem a szoknya aljáig ért. Zsebkendőket maguk himeztek, lehetőleg a szalag mintájával. A legényeknek zsebkendőket himeztek a lányok és amelyik fiú több zsebkendőt is mutatott, arra egyenesen rámondták, hogy csapodár. A legény a haragos lány zsebkendőjét sokszor csizmába huzta. Nagyon sok szép kendőt rajzolt az egyik leány, ki fiatalon halt meg "száras" betegségben /tüdőbajban/. Nagyon sok szép "kász mér" szoknyát láttam, majdnem földig érő volt és 15-20 cm-el föl volt szegve piros "pipi"-vel hogyha felhajlott a szoknya, az lássék. A taft szoknyák 1890-98-ig voltak divatban. Ehhez nagyon szép "rékliket" varrtak, mit csipkével, szalaggal díszítettek, ahogy a képen is látszik. 1896-ból.

Ez egy fiatal párt mutat teljesen Koppányvölgyi viseletben. El tudom képzelni, hogy milyen szép volt ez az öltözet, mert nagyon sok szekrényt néztünk át amikor a Múzeumnak vásároltunk népviseleti darabokat. Elmondta az egyik Bedegkén lakó magyar: "Nagy dolog volt az kérem, hogy minden misére új ruha kellett a lánynak, nyáron - ami nagyon sokba került, - ennek meg kellett lenni még akkor is, ha az utolsó malacot adták el, hogy megvegyék a brokát selymet". Egy-egy ilyen ruhára

legalább 8-10 m. brokát kellett és ugyan olyan színű kásmir kendő, vagy rojtos- vagy télen- színes berliner kendő, vagy szenilia kendő. Itt bemutatunk két ruhát abból az időből, amit ma már csak mint lomot, vagy értéktelen darabokat raknak egyik helyről a másikra.

Minden leánynak 8-10 ilyen pompás ruhája volt - nyári - és külön ezzel a szabással piros, kék, barackvirág szín, - vagy ha éppen gyászolt -, fekete bársony. Téltre munkára barhett ruha és karton, amihez megfelelő kötényt is hordtak. A leányok és asszonyok maguk fonta és kötötte gyapju tutyiban jártak, amit megfestettek feketére és színes virággal hímesték ki. Vagy maguk talpalták meg dupla vászonnal, vagy a cipésszel talpaltatták meg. A tutyihoz 1935-36-ig színes gűbös "kapóát" /harisnyát/ viseltek, amit szintén maguk kötöttek. 1940-től kezdve már félcipőt hordtak a Koppányvölgyi leányok és téltre gombos egész cipőt. Fehér patent harisnyát viseltek már ehhez. Csak Somogydöröcske a kivétel, ahol még ma is tutyiba járnak az asszonyok, gyapju kapóába a férfiak, de mindenkinek van hozzá "klumpa" /fecipő/, hogy ha sár van abba lépnek bele és úgy járnak kint az udvaron. Somogydöröcskén, amint Drecherné elmondta, még nincs 10 éve, hogy a cipő viselet általános lett. Tőle kaptam egy pár klumpát, mert volt vagy 8 pár - ott a kamrában. Most már nem igen viselnek a Koppányvölgyében sem kasmirt, sem brokát ruhát az asszonyok és leányok, épp úgy jártak azok a szép színes ruhák is, mint a rődösgatya, hímzett üng, nem viseli senki, csak rágja vagy a moly vagy a pizok. Törökkoppányban elmondja Sebestyén Józsefné, akinek az ura szintén híres takácsmester volt, hogy neki is mennyi sok szép ágyiruhája van még ma is, rődösgatya is kettő, de nem akarja ezeket elpusztítani, hogy majd ha a kisunokája elvégzi az egyetemet, lássa meg milyen volt a Nagyapjuk Szépapjuk ruházata és használati tárgyai. Elmondja, hogy most itt a faluban 20-25 év óta a lakodalmakban csak papírral terítették le az asztalt, pedig mindenütt van bő-

ségesen vászon és himes abrossz. Mikor az ő fia esküdött, 150 vendég elé himes abrosszal volt megterítve. Ő maga még ma is bűszeknyába, tutyiba, "röpikébe" jár, de a házuk háromszobás és már villamosítva van. Van villantűzhely, porszívó, centrifuga és televízió. Nem ellensége az ujításnak a Koppányvölgyi nép, csak a viséletet hagyták el. Nagyon érdekes, hogy minden háznál rengeteg a nyiló virág és a kézimunka. Szinte csodálkoztam rajta, hogy hogyan tudják úgy tartani, hogy tele van virággal az ablakuk, mintha üvegházi növények volnának. Kálák, amariliszek, pelárgóniák, négy öt féle aszparágussz és mikor megkérdeztem, hogy tudják így tartani a virágokat? szinte kinevettek: "hogy hát miért? mert parasztek vagyunk, ne szeressük a szépet". Templomokat is ők díszítik virággal. Tízelő van bőven - mondja Németh Vincéné Török-koppányban -. Rendesek az udvarok. Mindenütt meglátszik a gondos asszony kezemunkája, csak az a szomorú, hogy az "egyke" vagy sok helyen egy se kipusztítja ezt a nagyon életre való, szépet szerető magyarságot.

Fiu gyermeknek visélet 5-6 éves karáig hosszú üng vászonból meg kis kerek fekete kalap. A kisfiuk is zsitmában jártak és 7-8 éves korukban, már rődös-gatyát kap tak és ahogy nőtt a gyerek, úgy nőtt a ruházata is. Cifra mellényt csak akkor kapott, amikor sorozásra kellett menni. Ekkor már szeretője is volt, aki bokkrétát és árvalányhaját is tett a kalapjába, erre a nagy utra. Ekkor kapott két szép zsebkendőt a leánytól, amit az Édesanyja tett el, hogy el ne vesszen a katonaságnál. Vőlegény korába kapta azután az új kalapot, új mellényt és a szép szegett szélű csizmát. Menyasszonyától kapta a himzett üngöt és a subrikált alju rődösgatyát.

A házasemberek mind olyan egyformán öltöztek. A vasárnap i mise előtt összejültek a templom előtt, alig lehetett megkülönböztetni őket egymástól.

Nagyon tisztelettudó még ma is a Koppányvölgyi nép. Olyan nagy szeretettel mesélnek a régi időről, de nagyon boldogok, hogy ma könnyebb az élet. Csak egy pár öreg dünyögött Somogyassán "nem kell már se ló se ustor. Nem versenyeznek már, hogy kinek van szebb lova. Ma már a bakter is otomobillal jár a rosseb a derekát". Meg is ijeđt ám a család, hogy így beszélt az öreg, mert hát ki tudja, miért járok én köztük. Megnyugtattam többször is őket, én csak a régi viseleteket és a kendermunkát írom fel, hogy megmaradjon az utókornak. Nahát erre is volt egy jó mondása a szorosadi öregnek. "Maga is jobban tenné, ha nem ezt irogatná, hanem megtanítaná ezeket /és mutatott a családjára/, hogy "hogyan tiszteltük mi hajdan az öregeket". Nincsen megelégedve az öreg Máyer bácsi, hogy az unoka úgy szól hozzá "szia papa". Hát igen ez a változás. Még sok idő kell ahhoz, hogy megszokjuk a fiatalok könnyed, néha felületes modorát, hogy ne fájjon annyira az öregek magára hagyása.

Fiatalasszonyok 1910-től hozták a pillét addig csak a kendőt kötötték pillésen. Minden fiatalasszonynak az volt a legnagyobb öröme, ha 10-12 sifonból készült péntöle volt. Erre jöttek aztán a sok szép bársony, kasmir és selyem-szoknyák. Aztán maguk elé kerekítették a himzett csipke lekerekített kötényt. Ezen felül vették fel a réklit, - ami passzolt a testhez. Ez olyan hosszú volt, hogy a szoknyára 25-30 cm. ráborult. Nagyon sok szép ruhát láttunk Törökkoppány, Bedegkér, és Szorosadon. Bár ez a legutolsó falu szegényebb volt népviseletben, mivel etek német telepesek. Minden leánynak olyan "staffirja" volt, hogy ma is csodálkozom rajta, hogy tudtak annyit össze fenni-szóni, az asszonyok. Bognár Józsefné Bedegkéről mondta el, hogy staffirban vitt 20 párnát, 4 dunnát mind nagyon szépek, mert 16 db. még a Nagyanyjái volt. Ezek hímes szóttésből vannak. Hat fehér párnát és még két dunnát használatra kapott. Tizenhat vászonlepedőt és két gyolcslepedőt kapott. Ezenkívül 60 db. törölközőt, 40 db. szakasztóruhát,

14 abroszt. Ez mind háziszóttos volt. Még ma is megvan majdnem mind. Ezenkívül kapott 80 m. sima vásznat, hogy tudjon majd az urának is varrni, ha szükség lesz rá. Kapott 30 zsákot, mivel egyes lány volt, még két ponyvát is kapott, amit osépléskor szoktak használni.

Nagyon érdekes, hogy semmiféle kedvet nem mutatnak a kendermunka újra való kezdésére. Pedig amint mondtam nekik, majd akkor tudják meg, hogy mi is volt az a sok szép kender és pamut-szóttos? Elfelejtettem bediktálni - mondja Rózsika, - hogy még kaptam 12 passit kendőt meg 6 komás kötényt. Ezt fiatal asszonyok gyermekágyas barátnéiknak ebédvivéskor szokták használni. A kötényt lakodalmak, dísznótorok, keresztelők, vagy éppen temetés alkalmával használják, mint szakács-asszonyok.

Ugy látszik a somogyi nép mindég szeretett dolgozni és szerették a szépet. Üregasszonyoknak a viselete majdnem mind egyforma. Sok pöntő, pufándli, szüking, fekete klott vagy barhett szoknya. Fekete tutyi, fekete gyapjukapva, testhezálló rékli, a nyakban nagy berliner, vagy fekete selymekendő. Fejükön van egy csepüből, vagy kihullott hajból csinált konty ezen egy kis fehér szük fejkötő, azon felül a kendő. Mindegyiknek nagy fehér zsebkendő van a kezében, - ha valahova mennek- amibe pirossal van belevarrva a neve. Ha templomba mennek az olvasóhoz rozmarin ágat és ezt a zsebkendőt fogják. Olyan méltóságteljesen lépkednek, hogy egészen szép látvány ez is. Most itt három viseletet mutatunk be. Három Cziglerné, a három generáció.

De most már semmit nem hordanak belőle, csak a legidősebb asszony jár ilyen ruhában, aki most 86 éves. Minden háznál van halottas lepedő házi szóttosból kihimezve, szélén csipkével és az öregek igen számon tartják, hogy majd őket azzal takarítsák el.

Fontosnak tartom még, hogy egy családban talált három női viseletet bemutassak. Törökkoppányból ifj. Czigler Ferenoné, majd Czigler Ferenoné, és id. Czigler Ferenoné aki most 86 éves. Ő még ma is a képen

látható öltözéket viseli. A meny és az unokameny már teljesen modernizálódott.

Most már Somogydöröcskéről jegyezzük fel, hogy csak a magyarok hordták a rődösgatyát, de ilyen nem volt a községben csak négy család. A többi mind német telepes. Ahogy elmondta Ferber Andrásné, ők több mint 200 éve viselnek hosszú vászoninget, hozzá vászon pöntőket, bő ráncoszsaknyát, de nem selymet vagy bársonyt, hanem szövetet, klottot és kártont. A bluzuk kívülre kötős. Kötényük körül szegett, fejükön nincsen konyt, csak szögletes behajtással kötik be a fejüket. Tutyiban járnak maguk fonta, szötte vászonnal alátalpalva. Ugyanolyan kapcában, amit maguk fontak és kötnek meg gyapjuból. A férfiak szük gatyában járnak. Magas inggallérral, porcelán gombokkal gombolva és szük német nadrágban. Semmi jellegzetesség a ruhájukon nincsen.

Szeresadról Bósz Gábor igazgató h. tanár segített gyűjtőmunkámban, mivel bejártam a falut és ott tudtuk meg, hogy ott is mindenki magának dolgozta fel a kendert és abból varrták a sok himes férfilinget, rődösgatyát.

Egy kicsit visszatérünk a viseletekre, mert kihagytuk a férfi viseletből a téli "gunyát". Öregemberek hosszú, báránybőrből készült subát viseltek. Amit a faluban egy hozzáértő ember készített el, ha hideg volt belől fordították a szőrét. Ha az eső esett, kívül fordították a bőrét. Ehhez kucsmát is viseltek ugyanilyen bőrből. Most ezeket a subákat iskolás gyerekek Mikulás napján használják. Fiatalabb férfiaknak rövidre nyírt báránybőrből hosszú mellényt varrtak, bőrét barnára pácolták, de ezen sem volt himzés, mint a hajdusági bőrmunkákon. 1886-tól már a fiatalabbak meleg nadrágot is viseltek. Tehát volt a viseletükben téli helmi is.

Most szeretném még a törökkoppányi "leánybucsut" megmutatni 1904-ből. Ezen a képen két menyasszonyt bucsuztatnak a leányok, legények.

Viselet szempontjából, fontos megmutatni a képet.

A nők is elhagyták a selyem és bársony ruhák viselését a sok "péntő"-ből még ma is felvesznek egyet kettőt, bár ha a faluból kimennek már ezek is, nylon, vagy habselyem fehérneműt hordanak. Szóval a szép régi viselet teljesen kivész a Koppányvölgyében, csak az öreg, illetve legöregebb asszonyok viselnek még hosszú ráncos szoknyát, sok vászonpéntőt és fekete tutyit maguk fonta, kötötte gyapjuharisnyával.

Nagyon kár, hogy az a pompás viselet ami még a legsoványabb asszonyt is délceggé tette, így eltűnt a divat hóbortok miatt.

Voltam Bonnyán olyan családnál /Szabó Imréné/, ahol egy ajtófüggöny legalább 120-130 éves halottas lepedő volt, - hogy eltakarja az öreg kamra ajtaját. Mikor megnéztem és megkérdeztem, hogy nem adnák-e oda a múzeumnak? nagy mérgesen rákiáltott az öregmama, - aki 93 éves volt - "hát hogyan megnézi ad érte az a múzeum? mert azt az én édesanyám maga szűtte. Igaz hogyha nem teszik a koporsóba velem, - mint ahogyan nem tette oda az anyám sem, hát akkor.... ugye te?" mondta az unokamenyinek. A leánya ugyanis 14 éve meghalt.

Es az unokájának a felesége volt, hogy megnyugtassa az öreget, azt mondta: "persze, hogy belegöngyöljük a Dédit, ne féljen" nekem meg azt mondta kint megbeszéljük mit ad érte a múzeum. Persze én semmiképpen nem venném meg azt a lepedőt, látva a viszálykodást. Itt is nagyon sok szép vásznat szóttek és viseltek-csak, mint mindenütt - itt is ki maradt az életükből a kendermunka. Mivel ez a vidék török kézen volt nagyon sokáig, nagyon sok érdekes regét hallt az ember. Pl. "Az aranykecske", ami nem is látszik mesének. Öregemberek esküsznek rá ma is, hogy a kő kecske "mint boronaterhelő" még az ő idejükben is házról házra lett hordozva a tavaszi buza boronálásakor. Adat közlóm, üzv. Czigner Jánosné 86 éve asszony azért szolt az aranykecskéről a regé, mert a kákecske tele volt arannyal és drágakövekkel. Mivel Törökkop-

pány és az egész Koppányvölgye a Budai Pasa alá tartozott, itt Török-koppányban egy Bégség volt és ez igen gazdag volt a rablott kincsek-ből. Így került ide a kőkecske is. Mikor a törököket kiűzték 1700 körül, egy turbános török lóháton vágatva kereste a faluban a kőkecskét. Mivel éppen ősz volt, senkinek nem kellett, az ott állt a templom kertben ledobva egy bokor mellé. Mikor meglátta a török a kőkecskét, megfordította egyik oldaláról a másikra és valahénnan a sok lepel közül, -ami a ruhája volt- elővett egy kulcsot és a kőkecske hátuljába dugta és az kétfelé nyílt. Volt abban annyi drágaság, hogy akik látták, -majd elájultak tőle,- így mondta az öreg Örszenéni. Ők évtizedekig semmire sem becsülték. Télen nyáron kint verte az eső, a hó és ez a belend török mennyi temérdek aranyat, drágakövet borított ki belőle az iszákjába. A kőkecskét otthagya és a szájtatóknak kiszórt egy pár aranypénzt, aztán lóra kapott, elnyargalt a drágasággal. Ennyit mesélt el Sebestyén Józsefné is a kőkecskéről, akinek sokáig ott állt az udvarában az üres kőkecske.

Érdekes regét mesélnek a Római Katolikus lelkész lakról is. Ott lakott az Aga és földalatti folyosón járt fürödni a török fürdőbe. Ennek a helye még ma is látható Béke tér 3.sz. alatt Fridrich Győző udvarán. Még nem olyan ségen szedték ki a rézcsöveket, ami a hegyből vezette a vizet a fürdőbe a török kutból. Ez is megvan ma is. Finom hideg, kristálytisztavízéről nevezetes. A faluban meg lehet látni a régi török építkezés nyomait. Kis zeg-zuges utcák, magas árkos dombok. Sok helyen még beszakad ma is a föld a régi alagutak miatt.

Nem akarom tanulmányomat régészettel megtölteni, de leírom azt még a szokások közül, ami még ma is érvényben van.

Kezdődjön ez a leírás a lakodalommal.

A lakodalom, hivogatással kezdődik. Nyolc, tiz nappal az esküvő előtt.

A hivogató még ezelőtt 10-12 évvel is népviseletben öltözött és ugy

járta végig a falut a botjára kötött 3 szép kendővel, amit a menyasszony adott neki. Ma már a kendő helyett csak zsebkendőt kap. Így indul el verselve végig 80-100 családot meghívni. Igaz, hogy ez két részre oszlik, mert egyik felét a menyasszony, másik felét a vőlegény vőfénye hívogatja. Hívogatás után lakodalom előtt két, három nappal elviszik a sok ajándékot a menyasszonyos háshoz, mert hát ott lesz a lakodalom, ebéd, illetve a vacsora. Így mondta el ifj. Ozigler Ferencné sz. Horn Erzsébet. A menyasszonyos háshoz vitték a tyukot, tejját, tejfelt, turót, diót, mákot, lisztet. A menyasszonynak -a módosabbak- egy-egy szép selyem vagy bársonyra valót, vagy edényfélét. Ma már ez is másképpen van. Az élelmiszereken kívül, vagy mosógépet, vagy rádiót, vagy szép villanycsillárt vesznek a fiataloknak.

A lakodalom előtt 2-3 nappal, megkezdték a sütést, főzést. Disznóölés, borjuvágás, baromfi pucolás. A szakácsasszonyok és a böllérek munkálkodtak. Az esküvő napján a násznép sokszor egy km.-nél is hosszabb sorban ment a templomba, párosával. Ezeket kísérte még a kíváncsiak serege. Akik nem lettek meghiva a lakodalomba "tátintóba" mentek a templomhoz és este a lakodalmas ház kerítéséhez.

Nagymise alatt volt az esküvő és akkor van ma is. A cigány csak a "közig" kísérhette a menetet, ott várta meg a visszatérésüket. Nagyon sok érdekes nótát mondott el Őrsse asszony, amiből kettőt föl is jegyeztem. "Est a kislányt esküvőre kísérik, a fejére a fátyolát felteszzi, a fátyola lehajlik a gyenge vállára, jaj de hamar elmúlik a lány-sága". El is falolta Őrsseasszony a dalokat de nem jegyeztem fel a kottát. A másik egy kicsit csufondáros, de följegyeztem. "Elmehetsz már kislány a templomba, jó híred van ebben a faluba, beülhetsz a legelső székbe, elhervad a rózsza a kezében." Nagyon sok vicces mondatot kiabálnak menet közben, de nem tartottam fontosnak feljegyezni, mert a legtöbb a "rosszebbel" végződik.

Esztendő után van a finom ebéd. Ezt a csinos szakácsasszonyok szolgálják fel. Himzett fehér kötényt viselnek és pillésre kötött fejkendőket. Az első fogás becsi nált leves, utána rostélyos, fasírozott hus, rizses-hurka. Hozzá savanyúság és kompót. Kinek mi tetszik. Bor annyi, amennyit a jó ebéd kíván. Rétes turós, káposztás, diós, mákos jó bőven mazsola szöllővel. Utána játék, tánc és később jön a vacsora. Itt már a szakácsasszonyok is felöltöznek, szebb ruhákban, tiszta köténnyel és úgy hordják fel a finom vacsorát. Husleves, paprikás rizzsel, krumplival, peccsenye, kirántott hus, szószos peccsenye. Mindenhez savanyúság, kompót. Kinek mi tetszik. Ezután jönnek a torták, sütemények. A bor "rogyásig", ahogy ezt Őrszésszony mondta. Éjfélkor kocsonya, kuglóf, édespálinka és aki kíván feketekávé. Reggelire a maradékokat adják fel és finom káposztalevest, kolbásszal, disznófarkával.

Keresztelő.

A fiatal szülők és gyermek mellett főszemélyiségek a keresztanya és keresztapa. Ezek hozzák az ajándékot a többi vendég is, mert több mint 60-80 személy van egy keresztelőn.- Az evészet éppen olyan mint egy lakodalomban. A régi világban egy keresztelő paplant vittek a kereszt-szülők a gyereknek és egy szép tortát az Édesanyának. "Ma már más a szokás kérem, ma a kereszt-szülőknek gyermekkoszt kell venni, a többi vendég pedig értékes porcelán és üvegáruval kedveskedik a fiatal párnak. Igaz, hogy nem sok gyerek születik ma. Éppen úgy mint eszelőtt 40 sőt 45 évig, mert akkor az egyke, vagy egy se meggátolta a gyermek-születést, hogy a vagyon ne osztódjék szét. Igaz, hogy ezt ma nagyon sokan siratják, mert Őregségükre nem maradt mellettük senki. Így a régi közmondás rájuk illik "nincs kire maradjon a kisködmön".

A disznótor szintén csá ádi ünnep volt. Bár itt nem voltak olyan sokan, de 25-30 embernek itt is enni kellett adni, mert jött a sógorom, ángyikám, meg annak a sógora meg a keresztanyám férjével és fiával, szóval a

rokonságból kitelt a disznótor. Nagyszerű ételeket készítettek, egyiket magam is megkóstoltam, mivel éppen disznóölés után való nap ott jártam Czigleréknél. Főztek egy levest tyukhúsból, amiben benne maradt a húsz és még a kolbász húsból gombócokat főztek a levesbe. Nagyon finom volt. Mikor szabadkoztam, hogy nem bírom azt a zsíros disznótoros ebédet megenni, a fiatalabb gazda két boros üveget fogott a kezében és úgy mutat-ta. "Tessék nézni a piros lenyomja a zsirt, a fehér meg jókedvet ad."

"Tessék már velünk örülni egy kicsit". Csak annyit mondhatok, hogy amit megkóstoltam, igazán izés és finom volt. Szép hímcs asztalterítő volt feltéve az asztalra és csodálkoztam, hogy nem az én jelenlétemben, mert mikor már adamentem asztalnál ültek, - mindenkinek kanál, kés, villája volt és egy-egy papírszalvéta. De ezeknek már az egyik kislányuk jelesen érettségizett és azt hiszem ő vitte ezt az újítást be a családba.

Most még leírjuk a temetést.

A temetésen a halottas szobában nemigen tartózkodott senki, csak a szép halottas lepedővel letakart halott. A másik szobában meghívott vendégek ebédelnek éppen úgy, mint egy kisebb lakodalomban, húisleves, risseshus, peccsenye, vesevelővel, szivvel, kolbász hússal, pörköltösen megsütve. Aztán hájaskráfli, krémes és hájas pogácsa. Mikor a temetési szertartás megvolt, visszamennek a halottasházhoz, vacsorát adnak, ahová már meghívják a papot, tanítót -vagy mestert- már fel van terítve az asztal és a szakácsasszonyok szép hosszú hímzett fehér kötényekben szolgálják fel a vacsorát. A vacsora töltöttkáposzta dagadóval, disznópecsenye, kolbász, hozzá savanyúság és tésztának feladják a maradék hájas tésztákat. A temetéskor a papnak egy nagyon szép hímcs kendőt kötnek a keresztre.

Még egy ilyen társas összejövetelről tudunk.

A tollfosztás. Ezt már "kalákában" csinálták, mindég más lányos háznál. 25-30 nő jött össze és a nagyasztal közepére kiöntötték a tollat és

marokra szedve egyik kézből a másikba fosztották. Mikor készen voltak a munkával, a háziasszony süteményt "forgácsfánkot" és csokoládés massolás kuglófot adott és bort annyit, amennyit éppen kívántak, mint más összejöveteleken is. Itt a tollfosztáson legények is voltak. Mert a végefele az estének nagy szerényen beszivárogtak és egyet kettőt daltak is. Czigler Ferencné azt mondja, hogy ezek az alkalmak is nagyon jók voltak arra, hogy a fiatalok ismerkedjenek és az öregek kibeszéljék magukat. Ma már nem csinálnak "fosztókát", mert vannak vénasszonyok a falvakban, akik a tollfosztásból élnek.

Mivel a tanulmányomhoz azt a címet kaptam, hogy Kendermunkák és viseletek, én megtoldottam ezt népszokásokkal és azoknak leírásával, mivel elválaszthatatlan ez az előző két dologtól.

Még csak azt írom le, mi kényszerítette a Koppányvölgyi népet a kender termelésre. Mennyire jó lenne, ha ezt újra csinálnák a sok himzéssel, szóttesszel együtt. Micsoda valutát jelentene ez az országnak és keresetet a lakosságnak. Hiszen már a 30-40-es években a külföld annyira megszerette a Magyar Népművészetet, hogy nem győztük himeztetni Szabolcs, Bereg, Szatmár megyékben a sok rendelést.

Szeretnék itt Somogyban a sok felgyült szép mintákból a csökkent munkaképességekkel egy csoportot alakítani és dolgozni külföldre.

Koppányvölgy népének ünneplő szokásait nem véletlenül, vagy téma hiányában részleteztem. E falvak belső életének ősi szokásait, ugyanis mondhatnánk ősi törvényeit, vagy életének törvényszerű menetét, mint a paraszti kultúra mozgató erői itt, ezekben az ünnepeken lehet legjobban meglátni. A paraszti falu nem volt bárdolatlanság terhes jobbágyi nehezékeivel sem, majd a jobbágyságot felváltó apró földtulajdonban a nehéz paraszti életben ezeken az ünnepeken csillant fel a nép lelkének gazdagsága, egy tehetséges nép szellemének megnyilvánulása, akár vidám, akár komoly formáiban, szépség utáni vágya, emberi valója teljesen megmutatkozhatott.

Ezek a belső családi ünnepeken - és a többin is - vonul fel a színek tobzódásában a nép, szemet gyönyörködtetve, szinte harsogva azt a tömörkedő szépséget, ami lelkében élt, amit nemcsak megálmodott, de valóban megvalósított, ez tette életét egy-egy napra ünneppé.

Előbb szükség, szegénység kényszerítik a fonás, szövésre, hogy pórán ne járjon. Ezt a sok évezrede, vagy évtizedes fontos növényt; a kendert és a belőle előállított ruházatot, jól kellett ismerni már a honfoglaló ősöknek is és a legelső, legszükségesebb termelvények között foglalt helyet, "amit" az első faekével szántás után a földet birtokba vették. Az állatbőrökből, majd gyapjuból készült ruhák csak ezek fölé a szőttek fölé kerültek, úgy férfiaknál, mint nőknél egyaránt. Mosása, tisztántartása könnyű volt, így az életszükséglet legelősebb igényeit fedezte. Koppányvölgyéről meg kell jegyeznünk, hogy a honfoglaló magyarság életterejének központja volt - valószínűleg Koppány vezér birtoka.

A kialakult jobbágyrendszerben a földesur nemcsak magának termelte, hanem jobbágyainak is földet kellett juttatnia a termelésre. Annait termelhetett, amennyinek feldolgozására képesnek érezte magát, csak a dízsmát szolgáltatassa be urának. Akár egyházi, akár világi birtokon élte életét, vagy éppen királyi birtokon, mindenkinek egyforma szüksége volt má, jobbágyoknak, földesurnak, királynak, katonának, tudósnak, tudatlannak.

A hímzés a földesur vagy éppen királyi udvarból indult ki és mivel a jobbágyok leányait és asszonyait itt tanították, innen terjedt el a nép között és a nép fantáziája alakította, ennek kezei között születtek az új és új hímés minták, amiket előbb tüvel varrtak, csak később a takácsok leleményessége teremtette meg a szőtt mintákat.

Feltehető, hogy a nyomoruságos jobbágyélet az ország állandó szegénysége miatt némileg több fonásra és szövésre kényszerítette a jobbágy népet s nagy szükségét, nyomoruságát annak vásári eladásából enyhíthet-

te. A török uralom megszűnése a kuruc háborúk után, még lerongyolódottabb és pénztelenebb lett a nép, Koppányvölgyében éppúgy mint máshol, fokozottabb jelentést nyert a fonás, szövés. A Habsburgok és Ausztria politikája volt, az országot mint meghódított gyarmatot, az ipar fejlődésében megakadályozni. A Kossuth-ék politikája által megindított "Védegyelet" a Magyar ipar fejlesztése érdekében, óriási jelentőségű lett volna, ha nem jön a szabadságharc leverése. Még 1890-ben is oly nagy volt a nép ruházati hiánya, hogy - férjem mindenképpen elhíhető értesítése szerint, aki akkor lépett az első elemi osztályba - a gyerekek mezitláb, hosszú ingben - a Hajdúságban és Biharban ezt "kantus"-nak nevezték - mentek iskolába, csak télire kaptak valami olcsó gyártmányu, vagy festett vászon szövetből, kis nadrágocskát és réklit. Olyan silány volt ez az öltözet, hogy ha nem lettek volna megedzódve, télen akár meg is fagyhattak volna.

Nemzetgazdasági szempontból tehát. óriási jelentősége volt a nép ruházati önellátásának. Ilyen szegényes önellátás mellett pénzben, milliók maradtak meg az országban. Így védekezett a nép az osztrák piac zsarolása ellen.

A fő és jómódu köznemesség férfiai és nőinek telt csak, hogy drága pénzen külföldről behozott posztó és selyem ruhákban járjon, azokat briliánsokkal díszítse. A népnél a briliánseket a színes virágokkal szövött és varrt himzett minták helyettesítették. Századunk 20-as 30-as éveiben ébredtek a gazdagabbak a felső társadalom rétegei, mennyi szépséget jelent egy népiesen díszített egyszerű kenderből font és szőtt ruhadarab, főként egy-egy népies himzéssel berendezett szoba: himes asztalterítővel, divánpárnáival, függönyeivel, szettjeivel, ágyterítővel, falvédővel, stb. Ezek külföldön is keresetté lettek már. Kívánatos lenne, hogy a népművészet visszajöjjön, előretörjön. Ne csak muzeális emlékké sorvadjon, hanem újból megszépítse

családok életét. A ma mesterséges propagandával rövid időközökben egymást felváltó, gyakran egészen ferde izlésű divatáramlatok idején nem könnyű ezt elképzelni sem. Ezt a divatörületet egy Internationalis pénztökecs csoport irányítja. Célja a pénzt kiszedni a rövidlátók zsebéből, hogy ne legyen sokszor még a családnak elég élelme sem. Nekik ez a fő, hogy a tömegeket elszegényítsék, míg maguk szinte ravasz öszszesküvéssel a világ népe ellen belapátolják az aranyakat. A divatörület ellen küzdeni ma annyit jelent, mint a tömegek jólétéért küzdeni. Amint a magyar nép asszonyai megmutatták, hogy fáradtságos, kiterítő munkával mit tudnak tenni, családjukért és népükért, ma is őket kellene mozgósítani, hogy barrikádokat emeljenek a pénz hatalma által diktált, népeket szaroló divat ellen. Ez volna ma a legnagyobb és legszükségesebb feladat. Ez volna a legnagyobb férfi vagy női tett Kópányvölgyében és máshol is. Az elszegényítő divatörületet lefékezni, ruházatunkat leegyszerűsíteni, mert ahogy láttuk, az egyszerű öltözködést lehet esztétikai szempontból széppé és gyönyörködtetővé tenni.

1172

MIKLÓSI

Kocsisné - 1968 -

RITZL-KÖNYV-TÁR

1/23/5

Koppányvölgyi kendermunka és viselete

/1700-1968-ig/

Koppányvölgyéhez tartozó falvakat bejártam és az alábbi feljegyzéseket készítettem. Műhez a munkához kilenc község tartozik. Törökpoppány, Szorosad, Somogydöröcske, Gerápuszta, Somogyacsa, Bonnyapuszta, Bonnya, és Miklósi valamint Bedegkér.

Ezekben a falvakban több takácsmester is volt és a ma élő hozzátartozóktól jegyeztem fel az alábbi adatokat.

A kendermunka minden faluban több százados, mert sok helyen még ma is megmaradt, ezáltal fehérneműben járnak, ágyruhában, alusznak, különösen az öregek. Minden háznál száz- százötven, sőt volt olyan hely, ahol még ma is háromszáz n.-nél több vászon áll a káoszban és szekrényben.

Ezekben a falvakban, amint felsoroltam, nagyon sok szép ágyruhák /cuhák/ és takarók vászonból készültek és meg vannak ma is.

A párna és duma szövésével négyzetű vászonban készült, hogy a tollat át ne eressze. Sajnos ezeket a tisztántartás nagyon sok munkát és gondot igényelt, mert belső tok nem volt hozzá.

A kendermunkát a családok egyedül végezték, nem mint más vidéken, ahol a kendernek minden munkája "kalákába" vagyis közönsébe ment.

Kenderföld minden faluban táblás volt, úgy mérték ki családonként a kívánt területet, csupán Somogydöröcskén és Miklósiiban volt a yéni kenderföld. A kenderföldök vagy a rétben temető mellett a legjobb földben volt. Ebből kapott minden család 50-100-200 esetleg 300 n.ö.-et kenderi vetéshez. Ezt a földet jól megtrágyázták, felpuhították és május első hetében vetették el a kendermagot, apróbuzatörökkel beszórták, lapáttal leverték vagy lehengerelték, hogy ne legyen lazsa a föld és a fiatal kender ne fagyjon. Akkor a nagyobb gyekeket kioltották "kerplővel" a föld szélére és azok ott egész nap hajtották a madsrét a vetésről.

Közben játszottak e mindaddig kijárt az e 18-20 gyerek ,míg a kender ki nem kelt, a részben.Ezt legidősebb Czigner Ferencné Eöri Erzsébet 84 éves asszony mesélte el Iötökoppányban.Ugyanigy mondta el a többi falvaknak is legöregebb asszonya, Férfia.

Mikor kikelt a kender,akkor az asszonyok "olyasztókat" csináltak hosszú karókra mindenféle ócska ruhából és azt tűzték a kender földben,hogy a maderak ne fűrődjék ki a kendert.Ezek az ilyesztők ott maradtak egész addig, amíg a kender térdig nem ért. Akkor kiszedték, elégették és hamuját részérték a kenderre,hogy ettől is nőjön, mivel a kenderföldet a község tartotta nyilván,kinek-kinek területéhez mérten adták a kenderföldet. Magából a kenderből a kerülő kapott minden asszonytól egy-két kéve kendert,amikor kinyútták azt a gazdasasszonyok.

A kenderet, mikor megérett vagyis "porzott" kétfele nyútták ki. A "virágos" kenderet hamarabb ki kellett nyútni, mint a "magveset". Akkor sárga volt a kender szára és a virágos kender porzott akkor nyútták ki a virágost szinte szálonként szedve ki a földből,rakták és kötötték kávéba, amit majd az alábbi kép mutat-mert ebből lesz a fánomszösz, amiből ágyruhákat, fehérneműket,abroszokat készítettek az asszonyok. A magvas kenderet még bent hagyták a földben, hogy a mag megérjen és csak majd akkor nyútták ki,kötötték kávéba, szaradni hagyták kitereszve a kávékat, hogy könnyebb legyen a kendermagot kicsépelni..a magból a jövőévi vetőmagot raktározták,a többit kiiltették olajnak,amit ugy használtak fel.A magvas kender szárából készültek a durvább vásznehalmak,zsákok,ponyvák,és kötelek,ami egy háztartásban kellett. Mindenki csak anyi kenderet munkált, ami saját szükségletére kellett. Igen,hogy kendertermelés is régóta folyik a dunántúlon, hiszen uradalmakon 100 holdjával vetették és vetik ma is a kenderet.Régebben Hirdenbérfont is végezték e a gyár.

A kender kinyívása után-természetesen a virágos kenderé-jött az eldiz-
tetés. A kővet két karó közé fogták-smit az a képen is látszik-
-jól összekötötték a kőt "tővel-heggyel" berakták a "cserepcsik"-ba
/a két karó közé/ jól szorosan összekötötték a ruha végét és mind a két
végén meg a közepén a karót egy-egy hosszú karóval a víz talajába
leszorították,leszögelték.Utánna földdel vagy kavicsal az u.
"bálát"leter helték,hogy a víz egészen el epje a kendert. Az előbbi
kép mutatja a kenderk "áztatást"

A kenderáztató vagy ^{egy} árok,vagy egy kiszáradt tó,emibe felgyűlt az
esővíz,mert folyóvízben nem igen szerették áztatni a kendert az asszonyok,
nehogy esőzéskor a megáradt folyó elvigye a kendert.öt-hat nap után
a kenderből "látót" vettek:kihúztak egy marék kenderet azt megszáritották
"tilolóban" eltörték és megázták,hogy tisztul kis szössz. Ha már elégsok
meg volt ázva a kender,akkor másnap kimosták,letisztították róla a sok
zöld levelet,erát,kidőgatták,kitergetták, megszáritották és különféle
törővel,tilolóval vagy "vályuban" /Somogydöröcske, Szorosod/megtörték
a kendert, hogy a pozdorja kihulljon belőle. Az előbbi kép mutatja a ti-
lolót és a szárításhoz felállított kenderet.

Itt a Koppányvölgyben egyedüli közös munka a kendernél a "szösznyomás" /dörzsölés/ volt. A család a kiszáritott kendert tilolás után "kitába" rakta, 24-30 fej szösz került egy kitába. Egy fej szöszbe 3 marék-amit a tilolóval tört el az asszony-és alul, felül kendermazzal kötötték össze a kitát, úgy tették félre erre az időre, amikor sár nem volt és lehetőleg holdvilágos este volt. Ekkor a szomszédasszonyokkal a gazdaszöszny a fejeket szétszedte marékszámra és annak mind a két végét jól betekerték, hogy nyomás vagy dörzsölés közben össze ne kócolódjon a szösz. Ha a családnak volt leány tagja, az összehívta leánybarátait azok hozták magukkal a legényeket, akik természetesen magukkal hozták a citorát és harmónikát, hogy a lányok nótáját azzal kísérik. A lányok a kerítéshez dőltek és az előkészített szösz háromfele összehajtogatva addig dörzsölték a lábukkal míg a szösz megpuhult. Itt aztán volt alkalom a fiataloknak egymással heccelődni, évelődni. A legények megfogták a lányok mezitlábcsőjét-mondván, hogy a szösz nézik meg: elég uha-e már-, ilyenkor volt visítás, nevetés a kis epizód végén. Egy-egy ilyen szösznyomásra 18-20 leány, ugyanannyi gavallér szokott összejönni, akik aztán nótaszóval csevegéssel, töltötték el az őszi estét. Mikor minden szösz megdörzsöltek a lányok, a gazdaszöszny összekötötték a szösz és azon porosan egy-két hétre félretették a kamrába hogy "puhuljon" a szösz. A szösznyomás után a háziasszony a segítőt megvendégelte, kaláccsal, süteménnyel még forráht tej is került az asztalra. Kinek mi tetszett, azt fogyasztott. Mikor vége volt a vendégségnek a fiatalok még táncoltak is egy párat citora, vagy harmónika szó mellett. Két-három hét után a szösz újra kitilolták a portól "meghasogatták" hogy kihulljon a pozdorja, ez volt az előkészítése a "gerebenezésnek". Gerebenezés alatt a szösz négyfele osztályozzák. A gereben kemény fába vert hosszú acélszögéből készült, két vagy három sűrűségben. Egy 1m 20 cm.-es keményfára csinálnak egy lapot, amibe beveri a kovács 18 cm. szélességben 20 cm. hosszúságban az acélszögeket, és ezt a lapot szögezik rá az 1,20-as fára, ami tulajdonképpen a gereben. Egyik felén a fégérec szegszik és lábbal fogják le, másik felén középre szögezik és a fának és székre kötik úgy tisztítják vele a szösz. Az alább közölt kép mutatja a gerebent és a négyfele osztályozott szösz. Első a fejeszösz, ebből készül az ágyruha, női ing, férfi ing, rödőgatya, és abroszok. Második a töveszösz ebből készülnek a kendők, lepedők, harmadik az eprözösöz amiből készül a zsák, ponyva.

Negyedik a csepű. Ebből készítik sodorva "kelepcével" a vastag spárgeszerű fonalat amiből lópokróccokat szőnek. A gerebenezés vagy tisztítás igen gondos munkát kíván, amit a gazdasszony leginkább maga szeretett elvégezni. A kendermunka nagyon aprólékos, igen munkaigényes, de nagyon hasznos dolog volt. Sajnos most, hogy megyét járom, egyedül Nagyberki községben találtam egy öregasszonyt, aki valami meredék szöszből kerekas rokkán fonta a jó fonalat-amit mondta szülő kötözésre, -mert a "ráffia" igen drága. Gerebenezés közben az asszonyok nagyon vigyáznak arra, hogy a szösz jól válogassák össze. Osztályozás után csomókba kötik és kiszámítják kb. mennyi vásznat tudnak szőni. Koppányvölgyi asszonyok maguk már nem szőttek, mert annyi takácsmester volt/minden feluban kettő, három/skik nagyon szép munkát készítettek elég olcsón. Ezek szőttek a szép himes szőtteket is később. Ezeket vásárookra és falvakban háton hordták eladni. Így mondta el nekem Törökkoppányban Tabak Ignác takácsmester felesége, aztán Sebestyén Józsefné szintén Törökkoppányi lakó és takácsmester felesége. Szorosadon Vágneréknál még ma is van szövőszék és ha hozzá tudnak jutni pamutfonáshoz, a 82 éves öregasszony megszó egy-egy szép darabot. A szövőválogatás után csomókba kötve föl volt akasztva a kamrában vagy a padlásra és mivel a fonást minden asszony maga és a lánya végezte, elég sokáig eltartott ez a munka. Szinte egész őszől tavaszig. "Fonóházak" itt Somogyban nemigen voltak és bizony sokszor kis olaj "pipice"nél /mécsesnél/ fontak. Kerekas rokkán font már ez a korosztály, akiknél beszélni tudtam a talpas rokkát nem is ismerte. Csak Bedegkén az öreg Farkasné 89 éves, az ismerte még a talpas rokkát és a kézi orsót. A fonás sorrendje a következő volt: legelőször fonták meg a fejeszösz, amiből a fehérnemű készült, aztán jött a töve, legutoljára jött az aprózösz, amit zeákok készítésére használtak. Fonáshoz az alábbi képen látható két rokkát használták, és amint a képen látható "mottolára" mottolálták fel a fonalat, azt "igékbe" kötötték - egy ige három szál- és ötven ige egypászma. Azért kellett így mottolálni, hogy szövésnél -felvetéskor a gazdasszony meg tudja a számítását csinálni. Fonás után, ami tavaszra lett kész, jött a fonal mosása /szapulás/ amit az asszonyok úgy végeztek, hogy a fölmottolált jól megkötözött fonalatvizibe beáztatják, megrostált fahamuval beszórták és az úgy állt reggelig, reggeli szapuló dézsába rakták és 10-12 üst vizet melegítettek rá, amit folytonos öntözéssel töltöztetik jól a fonálra. Másnap reggel kivitték az árokba, kimosták és mosórával jól megverték, mikor a hamutól teljesen megtisztult, otthon kitergették,

főztek be és megfelelő sűrűségben kavarták tengeri liszttel, vagy ha
ez nem volt jó volt a búzaliszt is. A kifeszített szálakat egy jó
kefével alul tartva a kendőt a markáns-felül kefélték a takács a fonalba
a kendőt, hogy a szöszösséget megakadályozza. Mivel a kendő nedves volt
utánna lapátta tűzes perzsezt vett a takács és vi gázva, hogy el ne

égesse a fonalat, megcsáritotta. Utánna hozzákezdett a szövéshez. Nemcsak egyféle vásznat szóttak én a takácsok, hanem volt simakender vászon, simapamut vászon, feleskender vászon vagyis ennek a felmenő szála pamut volt, a beverő szála pedig fonál volt. Ezenkívül szótták a "vertosiku" kendőket, abrossokat, "parasztosikó" kendőket, abrossokat, ami csak a szines szálaak cszerelésével készült. Semmi különös munkát nem igényelt. Eután jöttek a "himes szóttások, vagyis felcsodott csikok. Amit nagy esélttivel felcsodott a takács és a minta szerint cszerélgette a vetülék fonalat és akkor egy-egy mintarészt lassított, akkor azt vagy vesszőre, vagy spárgára szedték kívül a nyúltsón és úgy ismételték a mintákat.

Itt Somogyban csodálatosan szép és gazdag himes szóttásokat szóttak a takácsok. Törökheppányban Tabak Ignác takács és Sebestyén József. Bedegkőren Csuti Károly takács mester, Szorcsadon Máyer József takácsmester, Somogyörvösökén Drecker György szintén takács mester, Bonnyán és Miklósiban Tollas István és Tollas Károly voltak a takácsmesterek az utolsó évtizedekben, az előzőektől átvett tudással és mintákkal. Ezek készítették a esebbnél esebb himes szóttásokat. Asszonyok nemigen szóttak ekkor már a Koppányvölgyében. Bár Somogy megyének Csurgó környékén asszonyok szótták a legesebb himes szóttásokat. Berzenecén ma is szövik a szép himes szóttásokat. Ugyanigy dolgoznak Lakócsán is, amit itt már Koppányvölgyében sajnos nem lehet látni. Szövés mesterséget tudó takácsok, akiket említettem, nagyon sok szép ripas vásznat, macskanyomos, somos mintájú vásznakat is szóttak. Sok szép abrossot láttam ilyet. Eután "darázsfészes" majd "panama" szövést. Nagy kár, hogy ez a nagyon értékes, bár igen munkaigényes népi munka teljesen kiveszett. Most csak gyapjút dolgoznak fel olyan formán, hogy a két három kis juhockát megnyitják az asszonyok, kimosják a gyapjút, fülfontják és ebből kötik a még ma is használatos "kapcákat" /harisnya/ "tutyikat" /papucsokat/. Mind a két lábbalit dupla vászonnal megtalpálják, vagy régi kalapból vágott darabbal és ezt viselik.

A szövés után az asszonyok a vásznat újra szapuló déssába rakják, tetejére "hamvas" ponyvába megrostált fahamut tesznek és 10-12 üst melegvizet öntenek rá. Reggeli pállani hagyják és reggel kivissik az árokba, vagyis vízre, mosófával dombán, jól kiverik. Utána jön a fehérítés. Ugy mesélte el Árvai Jánosné Törökkoppányban, hogy ilyenkor a réten 50-60 vég vászon van kihúva a gyepre és a fiatalasszonyok, vagy nagylányok egésznap üntörik a vásznat, hogy a nap fehérítse. Ez a fehérítés eltart, ha jó idő van 8-10 napig. Míg a vászon szárad addig a nők varrnak, vagy kötnek. Így az idejük ki van használva. Fehérítés után újra megszapulják a vásznat éppen úgy mossák ki, mint fent leírtuk. Utána kötélre teregetik, hogy el ne piszkoljon, hosszú asztalon meghuzgálják és pontosan kettébe hajtva j- erősen megmángorolják. Utána felgöngyölítik türebe és úgy rakják be a szekrénybe használatig.

Férfi viselet:

Férfi "ung" fehér vászonból készült, magas nyakkal, vállfolttal, kézenvarrva hosszú ujjal, madassattával, hímzve - az ünnepi -, fehér porcelán gombbal gombolódott, mint ahogy azt Bóri János takácsmester képén látjuk.

Az ing hosszú, hogy a gatyába be tudják kötni. Egy ilyen ungre 4,5 - 5 rőf vászon kellett.

Bedegekérről Bognár Jánosról készült ez a kép 1958-ban. A bácsi akkor 82 éves volt. Télen nyáron "rűdös gatyában" járt mint az alábbi kép mutatja. Egy gatyá 11 szélből volt, egy szélre egy méter vászon kellett, mert fent a "korc" duplán és lent a "rolytosás" négyszeresen volt felhajtva. Ugy egy keskeny "suprika" szállal felszegve. 8-10 ilyen gatyája is volt egy-egy férfinak, hogy tudja váltani. Hosszá szegett száru csizmát, fekete posztó kiskabátot és mellényt viseltek.

his kerek kalapot, amint a képen látszik.

Itt egy csoportképet mutatunk, szintén rüdös gatyásokat - fiatal legénykéket - Törökoppányból. És a viselet 1930-38-ban cserélődött le "német" nadrággal vagyis a mostani férfi viselettel.

A rüdös /rácson/ gatyá mellett még ezek gatyák is voltak ún. "komisz-gatyá", amit munkára használtak a férfiak. A menyecskenak valót igen megúrást, lass-e ereje ezeket a viseleti darabokat elkészíteni és tisztán tartani. A gatyákat főledveesen szedték ráncba, mintha lerakták volna apró hajtásokba. Erős kós kellett hozzá. Voltak asszonyok, akik szinte abból éltek, hogy "szedték le" a rüdögatyákat. Mikor le volt szedve az egész, akkor törölköző kendőbe csavarták és spárgával jó szorosan megkötötték és úgy szárították meg.

Most már csizmát nem viselnek 1945-50 óta, a rüdös gatyát is és a hiszett üngöt csak ünnepélyes alkalomra használják. Az ábbi kép ilyen ünnepélyes alkalommal készült.

De azért még ma is van minden háznál egy-egy rüdögatyá, hiszett üng, hogyha éppen szükség van rá.

H ő i v i s e l e t

1907-ben még ilyen fejre kötött "pillé"-vel voltak az asszonyok, míg később jött a cifra, gyöngyös, flitteres pille, amit Kocsolán készítették, egy pillét 100 pengőért adtak, de minden menyecske 5-6 db. volt, különböző ruhákhoz. A pillének még tartóska volt a "konty-csipke" amit aláborítottak a pillének, hogy az majdnem az egész fejet betakarta. Azután tiszták fel a pillét. Minden menyecske az első pillét az esküvője éjszakáján kapta, ha volt, az anyósától - és mikor letette a koszorút - akkor tiszták a fejére.

Most bemutatunk egy régebbi pillés viseletet és egy ujat.

Sorra veszik a női viseleti darabokat. Az asszonyok már leánykorukban varrták a sok szép hinesingűt. Rendszerint pirossal varrták keresztessémmel, egész szűk derékkal, vállfolttal, vagy franciásan. Még 1896-ban ez volt az ünnepi viselő. Leányoknak is, asszonyoknak is. Hosszá jött egy szoros mellény, esintén hási vászonból és három vászon "péntő" rövidebb és arra öt-hat alsósoknya, vagyis péntő, amin már hinesett fedrek voltak. Hogy szélesebbek illetve "faragabbak" legyenek, "buffántlit" - farpárnát varrtak maguknak. Arra a 8-10 péntőre vették föl a ramos selymesoknyát, ami elöl kötődött meg ahol ránc nem volt rajta. Erre jött a szépen kihimesett - a szoknya aljáig érő - kötény, ami vagy fehér sifon, vagy csipke volt, hosszú szalaggal megkötve. A leányoknak a hajuk két "cicába" volt fonva, amit színes szalagokba kötöttek be és ez a szalag majdnem a szoknya aljáig ért. Szépkendőket maguk himesíttek, lehetőleg a szalag mintájával. A leányoknak szépkendőket himesíttek a lányok és amelyik fiú több szépkendőt is mutatott, arra egyenesen rámondták, hogy csapodár. A legény a haragos lány szépkendőjét sokszor csizmába huzta. Nagyon sok szép kendőt rajzolt az egyik leány, ki fiatalon halt meg "aszár" betegségben /tudóbajban/. Nagyon sok szép "kásamér" szoknyát láttam, majdnem földig érő volt és 15-20 cm-el föl volt szegve piros "pipi"-vel hogyha felhajlott a szoknya, az lássák. A taft szoknyák 1890-98-ig voltak divatban. Ehhez nagyon szép "rékliket" varrtak, mit csipkével, szalaggal díszítettek, ahogy a képen is látszik. 1896-ból.

Es egy fiatal párt mutat teljesen Koppányvölgyi viseletben. El tudom képzelni, hogy milyen szép volt ez az öltözet, mert nagyon sok szakrényt néztünk át amikor a Múzeumnak vásároltuk népviseleti darabokat. Elmondta az egyik Bedegkőren lakó magyar: "Egy dolog volt az kérem, hogy minden másra új ruha kellett a lánynak, nyáron - ami nagyon sokba került,- ennek meg kellett lenni még akkor is, ha az utolsó malacot adták el, hogy megvegyék a brokátcselnyet". Egy-egy ilyen ruhára

legalább 8-10 m. brokát kellett és ugyan olyan színi kasmir kendő, vagy rojtos- vagy télen- színes berliner kendő, vagy seenillia kendő. Itt bemutatunk két ruhát abból az időből, amit ma már csak mint lomót, vagy értéktelen darabokat raknak egyik helyről a másikra.

Minden leánynak 8-10 ilyen pompás ruhája volt - nyári - és külön ezzel a szabással piros, kék, barackvirág szín, - vagy ha éppen gyászolt -, fekete bárszty. Téltre munkára barhett ruha és karton, amihez megfelelő kőtényt is hordtak. A lányok és asszonyok maguk fonta és kötötte gyepju tutyiban jártak, amit megfestettek feketére és színes virággal hímesték ki. Vagy maguk talpalták meg dupla vászonnal, vagy a cipészessel talpaltatták meg. A tutyihoz 1935-36-ig színes gőbös "kapcát" /harisnyát/ viseltek, amit szintén maguk kötöttek. 1940-től kezdve már félcipőt hordtak a Koppányvölgyi lányok és téltre gombos egész cipőt. Fehér patent harisnyát viseltek már ehhez. Csak Somogydöröcske a kivétel, ahol még ma is tutyiba járnak az asszonyok, gyepju kapcába a férfiak, de mindenkinek van hozzá "klumpa" /fécipő/, hogy ha már van abba lépnek bele és úgy járnak kint az udvaron. Somogydöröcskén, amint Brecherné elmondta, még nincs 10 éve, hogy a cipő viselés általános lett. Töle kapunk egy pár klumpát, mert volt vagy 8 pár - ott a kamrában. Most már nem igen viselnek a Koppányvölgyében sem kasmirt, sem brokát ruhát az asszonyok és lányok, épp úgy jártak azok a szép színes ruhák is, mint a rüddögatya, hímzett tunc, nem viseli senki, csak rágja vagy a moly vagy a piasok. Töröskoppányban elmondja Sebestyén Józsefné, akinek az ura szintén híres takácsmester volt, hogy neki is mennyi sok szép ágyiruhája van még ma is, rüddögatya is kettő, de nem akarja ezeket elpusztítani, hogy majd ha a kisunokája elvégzi az egyetemet, lássa meg milyen volt a Hagypjuk Széppapjuk ruházata és használati tárgyai. Elmondja, hogy most itt a faluban 20-25 év óta a lakodalmakban csak papírral terítették le az asztalt, pedig mindemitt van bő-

ségesen vissza és himes abron. Mikor az ő fia esküdt, 150 vendég elő himes abronszal volt megterítve. Ő maga még ma is bűssoknyába, tutyiba, "rűpikébe" jár, de a házuk háromszobás és már villamosítva van. Van villantűshely, porszívó, centrifuga és televízió. Nem ellensége az újításnak a Koppányvölgyi nép, csak a viselést hagyták el. Nagyon érdekes, hogy minden háznál rengeteg a nyiló virág és a kézimunka. Szinte csodálkoztam rajta, hogy hogyan tudják úgy tartani, hogy tele van virággal az ablakuk, mintha üvegházi növények volnának. Kálák, amariliszek, pelárgóniák, négy ötféle asparáguss és akkor megkérdeztem, hogy tudják így tartani a virágokat? szinte kinevettek: "hogy hát miért? mert parasztok vagyunk, ne szerezzük a szépet". Templomokat is ők díszítik virággal. Tiszelő van bőven - mondja Hémeš Vincósné Török-koppányban -. Rendesek az udvarok. Mindenütt meglátszik a gondos asszony keszemunkája, csak az a szomorú, hogy az "egyke" vagy sok helyen egy se kipusztítja ezt a nagyon életre való, szépet szerető magyarságot.

Fiu gyermeknek viselőt 5-6 éves koráig hosszú üng visszából meg kis kerek fekete kalap. A kislányok is szeltesben jártak és 7-8 éves korukban, már rűdségatyát kaptak és ahogy nőtt a gyerek, úgy nőtt a ruhásata is. Cifra mellényt csak akkor kaptak, amikor sorozásra kellett menni. Ekkor már szeretője is volt, aki bokrétát és árvalányhaját is tett a kalapjába, erre a nagy utra. Ekkor kaptak két szép szebkendőt a leánytól, amit az édesanyja tett el, hogy el ne vesszen a katonaságnál. Vőlegény korába kapta azután az új kalapot, új mellényt és a szép szegett esőruhá szizmát. Menyasszonyától kapta a himsett üngöt és a subrikált alju rűdségatyát.

A házasságok mind olyan egyformán ütöttek. A vasárnap előtti összejuttek a templom előtt, alig lehetett megkülönböztetni őket egymástól.

Nagyon tiszteletudó még ma is a Koppányválygyi nép. Olyan nagy szeretettel mesélnek a régi időről, de nagyon boldogok, hogy ma könnyebb az élet. Csak egy pár öreg dühöngött Somogyasón "nem kell már se ló se ustor. Nem versenyeznek már, hogy kinek van esebb lova. Ma már a bakter is otomobillal jár a rosszab a derekát". Még is ijedt én a család, hogy így beszélt az öreg, mert hát ki tudja, miért járok én köztük. Megnyugtattam többször is őket, én csak a régi vicseleteket és a kendermunkát írom fel, hogy megmaradjon az utókornak. Nahát erre is volt egy jó mondása a szorosadi öregnek. "Maga is jobban tenné, ha nem est írogatná, hanem megtanítaná ezeket /és mutatott a családjára/, hogy"hogyan tiszteltük mi hajdan az öregeket". Kincsen megelégedve az öreg Máyer bácsi, hogy az unoka úgy szól hozzá "szia papa". Hát igen ez a változás. Még sok idő kell ahhoz, hogy megessékjük a fiatalok könnyed, néha felületese modorát, hogy ne fájjon annyira az öregek magára hagyása.

Fiatalasszonyok 1910-től hozták a pillét addig csak a kendőt kötötték pilléren. Minden fiatalasszonynak az volt a legnagyobb öröme, ha 10-12 sifonból készült péntöle volt. Erre jöttek aztán a sok szép bársony, kassmir és selyem-szoknyák. Aztán maguk elé kerakították a himzett csipke lekerakított kitényt. Ezen felül vették fel a réklit, - ami passzolt a testhez. Ez olyan hosszú volt, hogy a szoknyára 25-30 cm. ráborult. Nagyon sok szép ruhát láttunk Törölköppány, Bedeghér, és Szorosasón. Bár ez a legutolsó falu szegényebb volt népviseletben, mivel ezek német telepesek. Minden leánynak olyan "staffirja" volt, hogy ma is csodálkozom rajta, hogy tudtak annyit össze fanni-szóni, az asszonyok. Bognár Józsefné Bedeghérről mondta el, hogy staffirban vitt 20 párnát, 4 dunnát mind nagyon szépek, mert 16 db. még a Nagymanyjé volt. Ezek himes szőttésből vannak. Hat fehér párnát és még két dunnát használatra kapott. Tizenhat vászonlepedőt és két gyolcslepedőt kapott. Ezenkívül 60 db. törölkösöt, 40 db. szakasztóruhát,

14 abroszt. Ez mind házisszöttes volt. Még ma is megvan majdnem mind. Ezenkívül kapott 30 m. sisa vásznat, hogy tudjon majd az urának is varrni, ha szükség lesz rá. Kapott 30 szakot, mivel egyes lány volt, még két ponyvát is kapott, amit csépléskor szoktak használni.

Nagyon érdekes, hogy semmiféle kedvet nem mutatnak a kendemunka újra való kezdésére. Pedig amint mondtam nekik, majd akkor tudják meg, hogy mi is volt az a sok szép kender és pamut-szöttes? Elfelejtettem bediktálni - mondja Róssika, - hogy még kaptam 12 passit kendőt meg 6 komós kötényt. Ezt fiatal asszonyok gyermekágyas barátnőiknek ebédvívéskor szokták használni. A kötényt lakodalomak, dísznótások, keresztelők, vagy éppen temetés alkalmával használják, mint szakács-asszonyok.

Ugy látszik a somogyi nép mindig szeretett dolgozni és szerették a szépet. Üregasszonyoknak a viselete majdnem mind egyforma. Sok pöntös, pufándli, szűking, fekete klott vagy barhett szoknya. Fekete tutyi, fekete gyapjukapva, testhezálló rékli, a nyakban nagy berliner, vagy fekete selymekendő. Fejükön van egy csepüből, vagy kihullott hajból csinált konty ezen egy kis fehér esők fejkötő, azon felül a kendő. Mindegyiknek nagy fehér szobkendő van a kezében, - ha valahova mennék-onkibe pirossal van belevarrva a neve. Ha templomba mennek az olvasóhoz rozsmaring ágat és ezt a szobkendőt fogják. Olyan méltóságteljesen lépkednek, hogy egészen szép látvány ez is. Most itt három viseletet mutatunk be. Három Csizlerné, a három generáció.

De most már semmit nem hordanak belőle, csak a legidősebb asszony jár ilyen ruhában, aki most 86 éves. Minden háznál van halottas lepedő hási szöttesből kihímelve, szőlén csipkével és az Üregek igen számon tartják, hogy majd őket asszal takarítsák el.

Fontosnak tartom még, hogy egy családban talált három női viseletet bemutassak. Tőrköppányból ifj. Csizler Ferenoné, majd Csizler Ferenoné, és id. Csizler Ferenoné aki most 86 éves. Ő még ma is a képen

látható blúzsket viseli. A meny és az unokameny már teljesen modernizálódott.

Most már Somogyörvöskéről jegyezzük fel, hogy csak a magyarok hordták a rüdögatyát, de ilyen nem volt a községben csak négy család. A többi mind német telepes. Ahogy elmondta Ferber Andrásné, ők több mint 200 éve viselnek hosszú vászoninget, hozzá vászon pöntöket, bő rúccosszoknyát, de nem selymet vagy bársonyt, hanem szövetet, klettot és kártont. A blúzuk kívülre kötős. Estényük körül szegett, fejükön nincsen konyt, csak szögletes behajtással kötik be a fejüket. Tutyiban járnak maguk fönt, szőtte vászonnal alátalpalva. Ugyanolyan kapcában, amit maguk föntek és kötnek meg gyapjuból. A férfiak szük gatyában járnak. Magas inggallérral, porcelán gombokkal gombolva és szük német nadrágban. Semmi jellegzetesség a ruhájukon nincsen.

Szorosadról Böses Gábor igazgató h. tanár segített gyűjtőmunkában, mivel bejártam a falut és ott tudtuk meg, hogy ott is mindenki magának dolgozta fel a kendert és abból varrták a sok hímcs férfiinget, rüdögatyát.

Egy kicsit visszatérünk a viseletekre, mert kihagytuk a férfi viseletből a téli "gunyát". Öregemberek hosszú, báránybőrből készült subát viseltek. Amit a faluban egy hosszárto ember készített el, ha hideg volt belől fordították a szőrét. Ha az eső esett, kívül fordították a bőrt. Ehhez kucsmát is viseltek ugyanilyen bőrből. Most ezeket a subákat iskolás gyerekek Mikulás napján használják. Fiatalabb férfiaknak rövidre nyírt báránybőrből hosszú mellényt varrtak, bőrt barnára pácolták, de ezen sem volt hímzés, mint a hajdusági bőrmunkákon. 1886-tól már a fiatalabbak meleg nadrágot is viseltek. Tehát volt a viseletükben téli helmi is.

Most szeretném még a törökkoppányi "leánybuscut" megmutatni 1904-ből. Ezen a képen két menyasszonyt buscutatnak a leányok, legények.

Viselet szempontjából, fontos megmutatni a képet.

A nők is elhagyták a selyem és bársony ruhák viselését a sok "péntő"-ből még ma is felvesznek egyet kettőt, bár ha a faluból kimennek már ezek is, nylon, vagy habcsolyon fehérneműt hordanak. Szóval a szép régi viselet teljesen kivész a Koppány völgyében, csak az öreg, illetve legöregebb asszonyok viselnek még hosszú ráncos szoknyát, sok vászonpéntőt és fekete tutyit maguk fölé, kötötte gyapjúharisnyával.

Nagyon kár, hogy az a pompás viselet ami még a legsoványabb asszonyt is dílcéggé tette, így eltűnt a divat hóbortok miatt.

Voltam Bonnyán olyan családnál /Szabó Izréék/, ahol egy ajtófüggöny legalább 120-130 éves halottas lepedő volt, - hogy eltakarja az öreg kamra ajtaját. Mikor megnéztem és megkérdeztem, hogy nem adnák-e oda a muséumnak? Nagy mérgesen rákiáltott az öregemre, - aki 95 éves volt - "hát hogyan mennyit ad érte az a múzeum? mert azt az én édesanyám maga szította. Igaz hogyha nem tessék a koporsóba velen, - mint ahogyan nem tette oda az anyám sem-, hát akkor.... ugye te?" mondta az unokanemzemnek. A leánya ugyanis 14 éve meghalt.

Es az unokájának a felesége volt, hogy megnyugtassa az Öreget, azt mondta: "persze, hogy belegöngyöljük a Dédit, ne féljen" nekem meg azt mondta kint megbeszéljük mit ad érte a múzeum. Persze én semmiképpen nem venném meg azt a lepedőt, látva a visszálykodást. Itt is nagyon sok szép vásznat szítottak és visáltak-csak, mint mindenütt - itt is kimaradt az életükből a kendermunka. Mivel ez a vidék török kézen volt nagyon sokáig, nagyon sok érdekes regét hallt itt az ember. Pl. "Az aranykecske", ami nem is látszik megélni. Öregemberek esküsznek rá ma is, hogy a kő kecske "mint boronaterhelő" még az 6 idejükben is házról házra lett hordozva a tavasszi buse boronálásakor. Adat közlöm, úv. Csizner Jánosné 86 éve asszony azért szült az aranykecskékről a regé, mert a kőkecske tele volt arannyal és drágakövekkel. Mivel Törökhop-

pány és az egész Koppányvölgye a Budai Pass alá tartozott, itt Török-koppányban egy Bégség volt és az igen gazdag volt a rablott kincsek-ből. Így került ide a kőkecske is. Mikor a törököket kiűzték 1700 körül, egy turbános török lóháton vágatva kereste a faluban a kőkecskét. Mivel éppen ősz volt, senkinek nem kellett, az ott állt a templom kertben ledobva egy bokor mellé. Mikor meglátta a török a kőkecskét, megfordította egyik oldaláról a másikra és valahánnan a sok lépél közül, -ami a ruhája volt- elővett egy kulcsot és a kőkecske hátuljába dugta és az kétfelé nyílt. Volt abban annyi drágaság, hogy akik látták, -majd elájultak tőle,- így mondta az öreg Örszenéni. Ők évtizedekig semmire sem becsülték. Télen nyáron kint verte az eső, a hó és az a bolond török mennyi tesérdek aranyat, drágakövet borított ki belőle az iszákjába. A kőkecskét otthagya és a szájtátóknak kiszórt egy pár aranypénzt, aztán lóra kapott, elnyargalt a drágasággal. Emmit mesélt el Sebestyén Józsefné is a kőkecskékről, akinek sokáig ott állt az udvarában az öreg kőkecske.

Érdekes regét mesélnek a Római Katolikus lelkész lakról is. Ott lakott az Aga és földalatti folyosón járt fürdőni a török fürdőbe. Ennek a helye még ma is látható Béke tér 3.sz. alatt Fridrich Győző udvarán. Még nem olyan régen eszték ki a rézsűveket, ami a hegyből vezette a vizet a fürdőbe a török kutból. Ez is megvan ma is. Finom hideg, kristálytisztaság-vízről nevezetes. A faluban meg lehet látni a régi török építkezés nyomait. Kis szeg-szeges utcák, magas árkos dombok. Sok helyen még beszakad ma is a föld a régi alagutak miatt.

Nem akarnak tanulmányomat régészettel megtölteni, de leírom azt még a szokások közül, ami még ma is érvényben van.

Kesződjön ez a leírás a lakodalommal.

A lakodalom, hivogatással kezdődik. Nyolc, tíz nappal az esküvő előtt. A hivogató még eszelőtt 10-12 évvel is népviseletben öltöztet és úgy

járta végig a falut a botjára kötött 3 szép kendővel, amit a menyasszony adott neki. Ma már a kendő helyett csak szebkendőt kap. Így indul el verselve végig 80-100 családot meghívni. Igaz, hogy ez két részre oszlik, mert egyik felét a menyasszony, másik felét a vőlegény vőfénye hívogatja. Hívogatás után lakodalom előtt két, három nappal elviszik a sok ajándékot a menyasszonyos háshoz, mert hát ott lesz a lakodalom, ebéd, illetve a vacsora. Így mondta el ifj. Csizler Ferencné sz. Horn Erzsébet. A menyasszonyos háshoz vitték a tyukot, tojást, tejfelt, turót, diót, mákot, lisztet. A menyasszonynak -a módosabbak- egy-egy szép selyem vagy bársonyra valót, vagy edényfélét. Ma már ez is másképpen van. Az élelmiszereken kívül, vagy mosógépet, vagy rádiót, vagy szép villanycsillárt vesznek a fiataloknak.

A lakodalom előtt 2-3 nappal, megkezdték a süttést, főzést. Biznótlás, borjuvágás, baxosfi pucolás. A szakácsasszonyok és a bűllérek munkálkodtak. Az esküvő napján a népszép sokszor egy km.-nél is hosszabb sorban ment a templomba, párosával. Ezeket kísérte még a kíváncsiak serege. Akik nem lettek meghíva a lakodalomba "tátintóba" mentek a templomhoz és este a lakodalmat hárs kerítéséhez.

Hagynice alatt volt az esküvő és akkor van ma is. A cigány csak a "közig" kísérhette a menetet, ott várta meg a visszaférdeket. Hagyon sok érdekes mótát mondott el Őrsze asszony, amiből kettőt föl is jegyeztem. "Ezt a kislányt esküvőre kísérik, a fejére a fátyolát felteszti, a fátyola lehajlik a gyenge vállára, jaj de hamar elmúlik a lány-sága". El is falolta Őrszeasszony a daleket de nem jegyeztem fel a kottát. A másik egy kicsit csufondáros, de följegyeztem. "Elmehetes már kislány a templomba, jó híred van ebben a faluba, beléülhetes a legelő székbe, elhervad a rózsza a kezében." Hagyon sok vicces mondatot kiabálnak menet közben, de nem tartottam fontosnak feljegyezni, mert a legtöbb a "rosszebbel" végződik.

Estívő után van a finom ebéd. Ezt a csinos szakácsasszonyok szolgálják fel. Hímzett fehér kötényt viselnek és pilléres kötött fejkendőt. Az első fogás borsos márt leves, utána rostélyos, faszírozott hús, rizses-hurka. Hozzá savanyúság és kompót. Kinek mi tetszik. Bor annyi, amennyit a jó ebéd kíván. Etes turós, káposztás, diós, mákos jó bőven mazsola szőlővel. Utána játék, tánc és később jön a vacsora. Itt már a szakácsasszonyok is felöltöznek, szebb ruhákban, tiszta köténnyel és úgy hordják fel a finom vacsorát. Húsleves, paprikás rizzsel, krumplival, pecsénye, kirántott hús, szésses pecsénye. Mindenhez savanyúság, kompót. Kinek mi tetszik. Ezután jönnek a torták, sütemények. A bor "rogyásig", ahogy ezt Őrzsasszony mondta. Éjfélkor kocsonya, kuglóf, édespálinka és aki kíván feketekávé. Reggelire a maradékokat adják fel és finom káposztalevest, kolbásszal, disznófarkával.

Keresztelő.

A fiatal szülők és gyermek mellett főszendélyiségek a keresztanya és keresztapa. Ezek hozzák az ajándékot a többi vendég is, mert több mint 60-80 szendély van egy keresztelőn. - Az evészet éppen olyan mint egy lakodalmában. A régi világban egy keresztelő paplant vittek a kereszt-szülők a gyerekek és egy szép tortát az édesanyjának. "Ma már más a szokás kérem, ma a keresztaszülőknek gyermekkoszt kell venni, a többi vendég pedig értékes porcelán és üvegáruval kedveskedik a fiatal párnak. Igaz, hogy nem sok gyerek születik ma. Éppen úgy mint ezelőtt 40 sőt 45 évig, mert akkor az egyke, vagy egy se meggátolta a gyermek-születést, hogy a vagyon ne osztódjék szét. Igaz, hogy ezt ma nagyon sokan siratják, mert öregségükre nem maradt mellettük senki. Így a régi közmondás rájuk illik "nincs kire maradjon a kisködmön".

A disznótor szintén csak ádi ünnep volt. Bár itt nem voltak olyan sokan, de 25-30 embernek itt is enni kellett adni, mert jött a sógorom, ángyikám, meg annak a sógora meg a keresztanyám férjével és fiával, szóval a

rokonságból kitelt a dísznőtor. Nagyszexi ételeket készítették, egyiket magam is megkóstoltam, mivel éppen dísznőtlés után való nap ott jártam Czigleréknél. Főstek egy levest tyukhúsból, amiben benne maradt a húz és még a kolbászhúsból gombócotat főstek a levesbe. Nagyon finom volt. Mikor szabadkóztam, hogy nem bírom azt a szíves dísznőtoros ebédet megenni, a fiatalabb gazda két boros üveget fogott a kezében és úgy mutat-ta. "Tessék nézni a piros lenyomja a szirt, a fehér meg jókedvet ad." "Tessék már velünk örülni egy kicsit". Csak annyit mondhatok, hogy amit megkóstoltam, igazán izés és finom volt. Szép hímes asztalterítő volt feltéve az asztalra és csodálkóztam, hogy nem az én jelenléteomben, mert mikor már adamentem asztalnál ültek, - mindenkinék kanál, kés, villája volt és egy-egy papírszalvéta. De ezeknek már az egyik kislányuk jelen-sen érettegizett és azt hiszem ő vitte ezt az újítást be a családba. Most még leírjuk a temetést.

A temetésen a halottas szobában nemigen tartózkodott senki, csak a szép halottas lepedővel letakart halott. A másik szobában meghívott vendégek ebédelnek éppen úgy, mint egy kisebb lakodalomban, husleves, risseshus, pecsenye, vesevelővel, szivvel, kolbászhússal, pürköltősen megütve. Astán hájaskráfli, krémes és hájaspogácsa. Mikor a temetési szertartás megvolt, visszamennék a halottasházhoz, vacsorát adnak, ahová már meghívják a papot, tanítót -vagy mestert- már fel van terítve az asztal és a szakácsasszonyok szép hosszú himzett fehér kötényekben szolgálják fel a vacsorát. A vacsora töltöttkáposzta dagadóval, dísznőpecse-nye, kolbász, hosszú savanyúság és téstának feladják a maradék hájas téstákat. A temetőkor a papnak egy nagyon szép hímes kendőt kötnek a keresztre.

Még egy ilyen társas összejövetelről tudunk.

A tollfosztás. Ezt már "kalákában" csinálták, mindig más lányos háznál. 25-30 nő jött össze és a nagyasztal középre kiöntötték a tollat és

marokra esedve egyik késből a másikba fosztották. Mikor kézen voltak a munkával, a hásiasszony süteményt "forgósfánkot" és csokoládés süszölés kuglófot adott és bort annyit, amennyit éppen kívántak, mint más ünnepségeteleken is. Itt a tollfosztáson legények is voltak. Mert a végefele az estének nagy eszerényen beszivárogtak és egyet kettőt daltak is. Csizler Ferencné azt mondja, hogy ezek az alkalmak is nagyon jók voltak arra, hogy a fiatalok ismerkedjenek és az öregek kibeszéljék magukat. Ma már nem csinálnak "fosztókat", mert vannak vénesszonyok a falvakban, akik a tollfosztásból élnek.

Mivel a tanulmányomhoz azt a címet kaptam, hogy Kendermunkák és viselőik, én megtoldottam ezt népszokásokkal és azoknak leírásával, mivel elválaszthatatlan és az előző két dologtól.

Még csak azt írom le, mi kényszerítette a Koppányvölgyi népet a kender termelésre. Mennyire jó lenne, ha ezt újra csinálnák a sok himzéssel, szóttással együtt. Micsoda valutát jelentene ez az országnak és keresetet a lakoságnak. Hiszen már a 30-40-es években a külföld annyira megszerette a Magyar Népművészetet, hogy nem győstük himszetni Szabolcs, Bereg, Szatmár megyékben a sok rendelést.

Szeretnék itt Somogyban a sok felgyűlt szép mintákból a csökkent munkaképességekkel egy csoportot alakítani és dolgozni külföldre.

Koppányvölgy népének ünnepi szokásait nem véletlenül, vagy téma hiányában részletestem. E falvak belső életének ősi szokásait, ugyanis mondhatnánk ősi törvényeit, vagy életének törvényszerű menetét, mint a paraszti kultúra mozgató erői itt, ezekben az ünnepekben lehet legjobban meglátni. A paraszti falu nem volt bárdolatlanság terhes jobbágyi nehezékeivel sem, majd a jobbágyiságot felváltó apró földtulajdonban a nehéz paraszti életben ezeken az ünnepeken csillant fel a nép lelkének gazdagsága, egy tehetséges nép szellemének megnyilvánulása, akár vidám, akár komoly formában, szépség utáni vágya, emberi valója teljesen megmutatkozhatott.

Ezek a belső családi ünnepeken - és a többen is - vonul fel a színek többségében a nép, szemet gyönyörködtetve, szinte harsogva azt a tömörkedő szépséget, ami lelkében élt, amit nemcsak megálmodott, de valóban megvalósított, és tette életét egy-egy napra ünneppé.

Előbb szükség, szegénység kényszerítik a földet, szövére, hogy pőrén ne járjon. Ezt a sok évezrede, vagy évtizedes fontos művészt; a kender és a belőle előállított ruházatot, jól kellett ismerni már a honfoglaló őseknél is és a legelső, legszükségesebb termelvények között foglalt helyet, "amit" az első faékével szántás után a földet birtokba vették. Az állatbőrökből, majd gyapjuból készült ruhák csak ezek fölé a szőttek fölé kerültek, úgy férfiaknál, mint nőknél egyaránt. Mosása, tisztántartása könnyű volt, így az élethez szükséges legelenyebb igényeit fedezte. Koppányvölgyéről meg kell jegyeznünk, hogy a honfoglaló magyarság életerejének központja volt - valószínűleg Koppány vásár birtoka.

A kialakult jobbágyrendszerben a földesur nemcsak magának termelte, hanem jobbágyainak is földet kellett juttatnia a termelésre. Annyit termelhetett, amennyinek feldolgozására képesnek érezte magát, csak a dézsmaát szolgáltatása be urának. Akár egyházi, akár világi birtokon élte életét, vagy éppen királyi birtokon, mindenkinek egyforma szüksége volt má, jobbágyoknak, földesurnak, királynak, katonának, tudósak, tudatlannak.

A hímzés a földesur vagy éppen királyi udvarból indult ki és mivel a jobbágyok leányait és asszonyait itt tanították, innen terjedt el a nép között és a nép fantáziája alakította, ennek kezei között születtek az új és új hímzés minták, amiket előbb tüvel varrtak, csak később a takácsok leleményessége teremtette meg a szőtt mintákat.

Feltéhető, hogy a nyomoruságos jobbágyélet az ország állandó szegénysége miatt némileg több fonásra és szövére kényszerítette a jobbágy népet a nagy szükségét, nyomoruságát annak vásári eladásából enyhítet-

te. A török uralom megszűnése a kurus háborúk után, még lehangyolódottabb és pénztelenebb lett a nép, Koppányvölgyében éppugy mint máshol, fokozottabb jelentést nyert a fonás, szövés. A Habsburgok és Ausztria politikája volt, az országot mint meghódított gyarmatot, az ipar fejlődésében megakadályozni. A Kossuth-ék politikája által megindított "Védőegylet" a Magyar ipar fejlesztése érdekében, óriási jelentőségű lett volna, ha nem jön a szabadságharc leverése. Még 1890-ben is oly nagy volt a nép ruházati hiánya, hogy - férjem mindenképpen elhihető értesítése szerint, aki akkor lépett az első elemi osztályba - a gyerekek mezitláb, hosszú ingben - a Hajduságban és Biharban ezt "kantus"-nak nevezték - mentek iskolába, csak télire kaptak valami olcsó gyártdánya, vagy festett vászon szövetből, kis nadrágcskát és réklit. Olyan silány volt az az öltözet, hogy ha nem lettek volna megdedződve, télen akár meg is fagyhattak volna.

Nemzetgazdasági szempontból tehát. óriási jelentősége volt a nép ruházati önellátásának. Ilyen szegényes önellátás mellett pénzben, milliók maradtak meg az országban. Így védekezett a nép az osztrák piac szarolása ellen.

A fő és jómódu köznemesség férfiai és nőinek telt csak, hogy drága pénzen külföldről behozott posztó és selyem ruhákban járjon, azokat briliánsokkal díszítse. A népnél a briliánsokat a színes virágokkal szövétt és varrt hímzett minták helyettesítették. Századunk 20-as 30-as éveiben ébredtek a gazdagabbak a felső társadalom rétegei, mennyi szépséget jelent egy népiesen díszített egyszerű kenderből font és szőtt ruhadarab, főként egy-egy népies hímzéssel berendezett szoba: hímeg asztalterítőivel, divánpárnáival, függönyeivel, szettjeivel, ágyterítőivel, falvédőivel, stb. Ezek külföldön is keresetté lettek már. Kíváncos lenne, hogy a népművészet visszajöjjön, előretörjön. Ne csak múzeális emlékké sorvadjon, hanem újból megélessítse

Családok életét. A ma mesterséges propagandával rövid időközökben egymást felváltó, gyakran egészen ferde iszlési divatáramlatok idején nem könnyű ezt elképzelni sem. Ezt a divatörületet egy Internationális pénzstókeés csoport irányítja. Célja a pénzt kiszélesíteni a rövidlátók serebéből, hogy ne legyen sokszor még a családnak elég élelme sem. Nekik ez a fő, hogy a tömegeket elszegényítsék, míg maguk szinte ravasz özszeesküvéssel a világ népe ellen belapátolják az aranyakat. A divatörület ellen küzdeni ma annyit jelent, mint a tömegek jólétéért küzdeni. Amint a magyar nép asszonyai megmutatták, hogy fáradtságos, kitarító munkával mit tudnak tenni, családjukért és népükért, ma is őket kellene megszívni, hogy barrikádokat emeljenek a pénz hatalma által diktált, népeket szaroló divat ellen. Ez volna ma a legnagyobb és legszükségesebb feladat. Ez volna a legnagyobb férfi vagy női tett koppanyvölgyében és máshol is. Az elszegényítő divatörületet lefőkezni, ruhásatunkat leegyszerűsíteni, mert ahogy láttuk, az egyszeri öltözködést lehet esztétikai szempontból széppé és gyönyörkötetővé tenni.

1/12/4

1172
BONNYA

Kocsisné Szirmai Főrie Mária

EYEL-ÉNYEL MÚZEUM KARBONÁN

"Koppányvölgyi kendermunka és viselete"

/1700-1968-ig/

1968.

Rajzok, fotók Török Koppányval

Koppányvölgyi kendermunka és viselete

/1700-1968-ig/

Koppányvölgyéhez tartozó falvakat bejártam és az alábbi feljegyzéseket készítettem. Ehhez a munkához kilenc község tartozik. Törökkoppány, Szorosad, Somogydöröcske, Gerédpusztá, Somogyaces, Bonnyapuszta, Bonnya, és Miklósá valamint Bedegkér.

Ezekben a falvakban több takácsmester is volt és a ma élő hozzátartozóktól jegyeztem fel az alábbi adatokat.

A kendermunka minden faluban több százados, mert sok helyen még ma is magu. fonte, szótta fehérnebűben járnak, ágyruhában, alusznak, különösen az öregek. Minden háznál száz-százötven, sőt volt olyan hely, ahol még ma is háromszáz n.-nél több vászon áll a kászliban és szekrényben.

Ezekben a falvakban, amint felsoroltam, nagyon sok szép ágyruhák /cihák/ és takarók vászonból készültek és meg vannak ma is.

A párna és dunna szövésnél négy nyitós vászonban készült, hogy a tollat át ne eressze. Sajnos ezeket a tisztántartása nagyon sok munkát és gondot igényelt, mert belső tok nem volt hozzá.

A kendermunkát a családok egyedül végezték, nem mint más vidéken, ahol a kendernek minden munkája "kalákába" vagyis közösbbe ment.

Kenderföld minden faluban táblás volt, úgy mérték ki családonként a kívánt területet, csupán Somogydöröcskén és Miklósiban volt egyéni kenderföld. A kenderföldök vagy a rétbena temető melletti legjobb földben volt. Ebből kapot-t minden család 50-100-200 esetleg 300 n.ö.-et kendervetéshez. Ezt a földet jól megtrágyázták, felújították és május első hetében vetették el a kendermagot, apró buzatörökkel beszórták, lapáttal leverték vagy lehengerelték, hogy ne legyen laza a föld és a fiatal kender ne ne fegyjon. Ekkor a nagyobb gherekeket kiültették "ker-plővel" a föld szélére és azok ott egésznap hajtották a madarat a vetésről.

Közben játszottak s mindaddig kijárt az a 18-20 gyerek ,míg a kender ki nem kelt, a rásben.Ezt legidősebb Czignar Ferencné Bóri Erzsébet 84 éves asszony mesélte el Törökóppányben.Ugyanigy mondta el a többi falvának is legöregebb asszonya, férfia.

Mikor kikelt a kender,akkor az asszonyok "ilyesztőket" csináltak hosszú karókra mindenféle ócska ruhából és azt tűzték a kender földben,hogy a madarak ne fúródják ki a kendert.Ezek az ilyesztők ott maradtak egész addig, amíg a kender térdig nem ért. Akkor kiezették, elégették és hamuját rászórták a kenderre,hogy attól is nőjön. Mivel a kenderföldet a község tartotta nyilván,kinek-kinek területéhez mértén adták a kenderföldet. Magából a kenderből a kerülő kapott minden asszonytól egy-két kéve kendert,amikor kinyűtték azt a gazdasszonyok.

A kendert, mikor megérett vagyis "porzott" kétféle nyűtték ki. A "virágos"kendert hamarabb ki kellett nyűteni, mint a "megvast". Akkor sárga volt a kender szára és a virágos kender porzott ekkor nyűtték ki a virágost szinte szálánként szedve ki a földből,rakták és kötötték kévébe, amit majd az alábbi kép mutat-mert ebből lesz a fánomszösz, amiből ágyruhákat, fehéreneműket,abroszokat készítettek az asszonyok. A magvaskendert még bent hagyták a földben, hogy a mag megérjen és csak majd akkor nyűtték ki,kötötték kévébe. Szaradni hagyták kitergetve a kévéket, hogy könnyebb legyen a kendermagot kicsépelni.A magból a jövőévi vetőmagot raktározták,a többit kiültették olajnak,amit ugy használtak fel.A magvas kender szárából készültek a durvább vászonholmik,zsákok,ponyvák,és kötelek,ami egy háztartásban kellett. Mindenki csak anyi kendert munkált, ami saját szákaágletére kellett. Igaz,hogy kendertermelés is régóta folyik a dunántúlon, hiszen uradalomban 100 holdjával vetették és vetik ma is a kendert.Régebben Hirderbérfontást is végeztek a gyár.

A kender kinyúvése után-természetesen a virágos kenderé-jött az eláz-
tatás. A kővékat két karó közé fogták-amit ez a képen is látszik-
-jól összekötötték a krót "tővel-heggyel" berakták a "cserépcsík"-ba
/a két karó közé/ jól szorosan összekötötték a rud végét és mind a két
végén meg a kösepén a karót egy-egy hosszú karóval a víz talajába
leszorították, leszögezték. Utánna földdel vagy kavicssal az u.n.

"bálát" leter-helték, hogy a víz egészen ellepje a kendert. Az előbbi
kép mutatja a kender aztatást"

A kenderáztató vagy ¹⁹⁷árok, vagy egy kiszáradt tó, amibe felgyült az
esővíz, mert folyóvízben nem igen szerették áztatni a kendert az asszonyok
nehogy esőzéskor a megáradt folyó elvigye a kendert. Öt-hat nap után
a kenderből "látót" vettek: kihuztak egy merék kenderét azt megszáritották
"tilolóban" eltörték és megnézték, hogy tisztul kis szősz. Ha már elégek
meg volt azve a kender, akkor másnap kimosták, letisztították róla a sok
zöld levelet, ^aat, kiálogatták, kitergették, megszáritották és különféle
törővel, tilolóval vagy "vályuban" /Somogydöröcske, Szorossal/megtörték
a kendert, hogy a pozdorja kihulljon belőle. Az előbbi kép mutatja a ti-
lolót és a száritáshoz felállított kenderét.

megszáritották. Száritás után jött a tekerés falunként más-más formára tekertek vagy "vakgombolyok" vagy fára "lyukasgombolyog" vagy a képen látható "csévelővel" orsóra gombolyították a levélkéről, a fonalat. Ezeket az orsókat felvetésnél negyszerden tudták használni a takácsok is mert 20-24 szállal tudták felvetni így a fonalat. 1860-tól már lehetett kapni gyapotot, illetve fonalat is, amit az asszonyok nagyon szerettek, mert éppen kétszer annyi vásznat tudtak készíteni, ha gyapot volt a felvető szál. Amikor az asszonyok föltekerték a fonalat és megcsinálták a számítást, előkészítették a felvetéshez a fonalat. Ha már tudtak pamutot is szerezni, akkor felvetésnél pamutot vetettek fel a láncfonálnak és a beverő szál lett a kenderfonál. A felvetést megelőzőleg kiszámították az asszony milyen széles és milyen hosszú vásznat akar egy végbe szőni. Ha jó volt a fonal, akkor felvetett a takács 70-80 rőföt is egy végre, de gyengébb fonalból 30-32 rőfnél többet nem vehetett fel. Amikor pamut volt már bőven 1880 körül, 150-180 rőföt is felvetett a takács. Most a felvető szót szálvezető lapocskát és az orsóárványt mutatjuk be. Ha a takács pamutot vetett 20-24 csévrével is vetett a pamutot. Fonalfelvetésnél két legfeljebb négy szállal vetett, hogy a fonal össze ne kócolódjon. A felvetésnél pászmákban szedik a fonalat. Egy pászma 30 ige, egy ige 3 szál. Minden pászmát keresztül kötnek egy spárgával, a vetőkaró fogánál, mert ez fogja adni szövéskor a fonál nyílását, amin keresztül a vetőfej, vagyis a fonál szalad. A háziasszonyok számítást tudtak tenni, hány rőf vásznat szőhetnek egy-egy időben, mert a motolla hét markos-vagyis egy rőf hosszú, ami négy rőföt számít egyezál, mivel a motollának két osztott foga van és arra nékták fel a fonalat, amit szántén pászmákba kötöttek, 10-12 pászma egy darabot jelentett. Mivel a takács vagy maga a háziasszony is ki tudta számítani, hogy egy 60 cm.-es vászonhoz 14-es bordába hány szál fonál kellett: a hosszúságot megszorozták a szál, illetve a szélesség számával és így jött ki pontosan a szükséges mennyiség. Két bordafog közé két szál fonál kellett, ha sima vásznat szőttek. A szövés után a felvetett lánc 6-8 %-ot veszített illetve felvett az anyagból hosszában, szélességben pedig 4-5 cm-t a borda a 800-as évektől kezdve készült, de később acélbordákba szőttek, amit a "Record" Szövőkellékek Gyára készített Budapesten. Készítettek 80 cm-es bordákat különféle vastag-ságu fonálnak és 150 cm. széleset lepedőbrotyoknak, szöveteknek. Ha a láncfonál sűrűségét úgy állítjuk be, hogy a vászon minden centiben egyforma számszáma, akkor jó a vásznunk.

Itt a Koppányvölgyében egyedüli közös munka a kendernél a "szösznyomás" /dörzsölés/ volt. A család a kiszáritott kendert tilolás után "kitába" rakta, 24-30 fej szösz került egy kitába. Egy fej szöszbe 3 marék-amit a tilolóval tört el az szony-és alul, felül kendermazzal kötötték össze a kitát, úgy teték félre erre az időre, amikor már nem volt és lehetőleg holdválágos este volt. Ekkor a szomszédasszonyokkal a gazdasszony a fejeket szétszedte marékszámra és annak mind két végét jól betekerték, hogy nyomás vagy dörzsölés közben össze ne kócolódjon a szösz. Ha a családnak volt leány tagja, az összehívta leánybarátját azok hozták magukkal a legényeket, akik természetesen magukkal hozták a citorát és hermónikát, hogy a lányok nótáját ezzel kísérik. A lányok a kerítéshez dőltek és az előkészített szösz háromfele összehajtogatva eddig dörzsölték míg a szösz megpuhult. Itt aztán volt alkalom a fiataloknak egymással heccelődni, évelődni. A legények megfogták a lányok mezitlábazárát-mondván, hogy a szösz nézik meg: elég puha-e már-, ilyenkor volt visítás, nevetés a kis epizód végén. Egy-egy ilyen szösznyomásra 18-20 leány, ugyanannyi gavallér szokott összegyűlni, akik aztán nótával csevegéssel, töltötték el az őszi estéket. Mikor minden szösz megdörzsölték a leányok, a gazdasszonyok összejöttek a szöszt és azon porosanegy-két hétre félretették a kamrába, hogy "puhuljon" a szösz. A szösznyomás után a háziasszony a segítőköt megvendégelte, kaláscsal, süteménnyel még forralt tej is került az asztalra. Kinek mi tetszett, azt fogyasztott. Mikor vége volt a vendégségnek a fiatalok még táncoltak is egy párat citora, vagy harmonika szó mellett. Két-három hét után a szösz újra kitilolták a portól "meghasogatták", hogy kihulljon a pozdorja ez volt az előkészítése a "gerebenezésnek". Gerebenezés alatt a szösz négyfelé osztályozzák. A gereben kemény fára vert hosszú acélszögéből készült, két vagy három sorúságban. Egy kb. 1m 20cm-es keményfára csinálnak egy lapot, amibe beverik a kovács 18 cm. szélességben 20 cm. hosszúságban az acélszögeket és ezt a lapot szögezik rá arra az 1,20-as fára, ami tulajdonképpen a gereben. Egyik felén a végére szegezik és lábbal fogják le, másik felén középre szegezik afának és székre kötik úgy tisztítják vele a szösz. Az alább közölt kép mutatja a gerebent és a négyfele osztályozott szösz. Első a fejeszösz, ebből készül az ágyruha, női ing, férfi ing, rödögatyó, és abroszok. Második a töveszösz ebből készülnek a kendők, lepedők, harmadik az aprószösz amiből készül a zsák, ponyva.

Negyedik a csepü. Ebből készítik sodorva "kelepcével" a vastag spárga-szerű fonalat amiből lópokrócot szőnek. A gerebenezés vagy tisztítás igen gondos munkát kíván, amit a gazdasszony leginkább maga szeretett elvégezni. A gerebenezés nagyon aprólékos, igen munkaigényes, de nagyon hasznos dolog volt. Sajnos most, hogy a megyét járóm, egyedül Nagyberki községben találtam egy öregasszonyt, aki valami maradék szöszből kerekas rokkán fonta a jó fonalat - amit mondta szülő kötözésre, - mert a "ráffia" igen drága. Gerebenezés közben az asszonyok nagyon vigyáznak arra, hogy a szösz jól válogassák össze. Osztályozás után csomókba kötik és kiszámítják kb. mennyi vásznat tudnak szőni. Koppányvölgyi asszonyok maguk már nem szőttek, mert annyi takácsmester volt /minden faluban kettő, három/ akik nagyon szép munkát készítettek elég olcsón. Ezek szőtték a szép himes szöttéseket is később. Ezeket vásárookra és falvakban hátton hordták eladni. Így mondtam nekem Törökkoppányban Tabak Ignác takácsmester felesége, aztán Sebestyén Vágnerné szintén Törökkoppányi lakos és takácsmester felesége. Szorosadon Vágneréknál még ma is van szövészék és ha hozzá tudnak jutni pamutfonalhoz, a 82 éves öregasszony megszöví egy-egy szép darabot.

A szövészálogatás után csomókba kötve föl volt akasztva a kamrába vagy a padlásra és mivel a fonás minden asszony maga és a leánya végezte, elég sokáig eltartott ez a munka. Szinte egész ősztől tavaszig.

"Fonóházak" itt Somogyban szinte nemigen voltak és bizony sokszor kis olaj "pipics"-nél /mácesnél/ fontak. Kerekas rokkán font már ez a korosztály, akikkel beszélni tudtam a talpas rokkát nem is ismerte. Csak Bedegkéri az öreg Farkasné 89 éves, az ismerte még a talpasrokkát és a kézi orsót.

A fonás sorrendje a következő volt: legalőször fonták meg a fejeszöszt, amiből a fehérnemű készült, aztán jött a töve, Jegutoljára jött az aprószösz, amit zsákok készítésére használtak. Fonáshoz az előbbi képen látható két rokkát használták, és amint a képen látható "mottolára"

mottolálták fel a fonalat, azt "igékbe" kötötték - egy íge három szál- és ötven íge egy pászma. Azért kellett így mottolálni, hogy szövésnél fekvéskor a gazdasszony meg tudja a számítást csinálni.

Fonás után, ami tavaszra lett kész, jött a fonal /szapulás/ amit az asszonyok úgy végezték, hogy a fölmottolált jól megkötött fonalat vízbe beáztatják, megmossák fahamuval beszórták és az úgy állt reggelig, reggel szapuló - dézsába rakták és 10-12 üst vizet melegítettek rá, amit folyamatos öntözéssel töltögettek a fonálra. Másnap reggel kivitték az árokba, kimosták és mosófával jól megverték, mikor a hamutól teljesen megtisztult, otthon kitergették.

Láncfonal készítés mindig olyan helységben történt, ahol a vetőkarót ki tudták kötni, illetve, szögezni a mestergerendához vagy másik gerendához, az alsó részében egy közepén lyukas keményfát tettek, azt jól megsirozták, hogy könnyen forogjon a vetőkaró, ami négyleveles részből állt, szétnyilva úgy nézett ki, mint a 15 sz. rajz. A vetőlapockát jobb kézben tartotta a felvető, a szálakat a csévéállványról annak a csonttal bélelt lyukába fűtték, az összes szálakat egy görccsel összekötötték és úgy tették fel a vetőkaró fogára, hogy keresztbe essen, ami majd adja a "csinnyát" ami szövés közben a nyílást adja. Mikor gondolta a felvető, hogy megvan egy pászma, az egyik oldalon ott a keresztveződésnél akkor azt is ze kötötte. Ez ismétlődött a felvetés végéig. Mikor a felvetés készen volt a szálakat újból összekötötték, mint az elején - azután még az alsó fogon megcsinálták még a keresztveződés összekötését, hogyha véletlenül "felhuzás" közben kiszakadt a pászma madzag akkor az alsó csinnyát használták felső szövőszálakat rendezésére. Amikor a vetés teljesen kész volt "láncba" szedték le a fonalat, vagy pamutot. Ezt összekötötték és feltették a rufra, hogy egy két nap muljon. Utána bekészítették a szövőszéket amit az alábbi rajz mutat. Ugyancsak odaerősítjük a gerendához a szövőszéket, hogy az ne mozogjon munkaközben, mert akkor a vászon ferde lesz. Mikor a szövőszéket pontosan beállították, akkor jött a láncfonál feltekerése. Egy erős manka ember ahogy mesélte Eöri Erzsébet Czigner Ferncné - rendszeren az ura fogta a láncfonalat és egyik kézből a másikba átadva engedte a tekerést. A feltekeréshez fontos eszköz volt a "szálirányító", amint az alábbi kép mutat. Mikor feltekerték a fonalat megkeresték, illetve kidolgozták a pászmát, "csépfát" tettek közé a keresztveződésnek, amit alul a fonal alatt átlűtöttek egy hosszú spárgával, hogy ki ne essen a láncfonálból egészen a szövés befejezéséig. Mikor ezzel készen voltak, akkor "nyüstbe" szedték - rendszerint két nyüsttel szöttek - a szálakat a keresztveződésnél elválasztották - kettésével - és egyik szál az első, másik szál a második nyüstbe lett behuzva. Mikor végig behuzták a nyüstbe a fonalakat, akkor szedték be bordaszedő tüvel vagy v kony késsel a fonalakat a bordába. Már ekkor a "bordahaj" be volt állítva és a fonalat felkötötték egy "kötővászon"-ra - ami egy 60-70 cm. hosszú vászon egy vesszőbe behuzva, ugyancsak 60-70 cm. spárgákkal ellátva a "mellszövő" fára tekerődött. Utána felkötötték a "lábitéket" a nyüsthöz és megkezdődött a szövés a képen látható vetéssel.

Amiben bent van a kió orsó a fonaállal. Most megkezdtek a szövést, ha fonalat szöttek, fonalalal/kenderrel/, akkor azt előbb megkenték /irizelték

Ami úgy történt, hogy forró vízben medarált tükmagot egykevés mézlepet

főztek be és megfelelő sűrűségben kavarták tengeri liszttel, vagy ha ez nem volt jó volt a búzaliszt is. A kifeszített szálakat egy jó kefével alul tartva a kenőt - a markába - felül kefélték a takács a fonálna a kendőt, hogy a szöszösödést megakadályozza. Mivel a kendő nedves volt utána lapátta tüzes parcszat vett a takács és vizsgálva, hogy el ne

égesse a fonalat, megcsáritotta. Utánna hozzákezdett a szövéshez. Nemcsak egyféle vásznat szóttek ám a takácsok, hanem volt simakender vászon, simapanut vászon, feleskender vászon vagyis ennek a felmenő szála panut volt, a beverő szála pedig fonál volt. Ezenkívül szóttek a "vertosiku" kendőket, abrossokat, "parasztcsikó" kendőket, abrossokat, ami csak a szines szálaak cserdülésével készült. Semmi különös munkát nem igényelt. Ezután jöttek a "himes szóttések, vagyis felcsédett csikok. Amit nagy acéltüvel felcsédett a takács és a minta szerint cserdélgette a vetülék fonalat és mikor egy-egy mintarészt leszótt, akkor azt vagy vesszőre, vagy spárgára szedték kívül a nyületön és úgy ismételték a mintákat.

Itt Somogyban csodálatosan szép és gazdag himes szóttéseket szóttek a takácsok. Törökkoppányban Tabak Ignác takács és Sebestyén József. Bedegkőre Csuti Károly takács mester, Szorosadon Máyer József takácsmester, Somogydörbenkén Drecker György szintén takács mester, Bennyán és Miklósiban Tollas István és Tollas Károly voltak a takácsmesterek az utolsó évtizedekben, az előzőktől átvett tudással és mintákkal. Ezek készítették a esebbnél esebb himes szóttéseket. Asszonyok nemigen szóttek ekkor már a Koppányvölgyében. Bár Somogy megyének Csurgó környékén asszonyok szótták a legesebb himes szóttéseket. Berzenecén ma is szövik a szép himes szóttéseket. Ugyanígy dolgoznak Lakócsán is, amit itt már Koppányvölgyében sajnos nem lehet látni. Szövésmesterséget tudó takácsok, akiket említettem, nagyon sok szép ripes vásznat, macskanyomos, sonos mintájú vásznakat is szóttek. Sok szép abrossat láttam ilyet. Ezután "darásfészes" majd "panama" szövést. Nagy kár, hogy ez a nagyon értékes, bár igen munkaigényes népi munka teljesen kiveszett. Most csak gyapjut dolgoznak fel olyan formán, hogy a két három kis juhockát megnyitják az asszonyok, kimossák a gyapjut, fölfonják és ebből kötik a még ma is használatos "kapcákat" /harienya/ "tutyikat" /papucsokat/. Mind a két lábbelit dupla vászonnal megtalpálják, vagy régi kalapból vágott darabba és ezt viselik.

A szövés után az asszonyok a vásznat újra szapuló désszába rakják, tetejére "hamvas" ponyvába megrostált fahamut tesznek és 10-12 üst melegvizet öntenek rá. Reggeli pállani hagyják és reggel kivisszik az árokba, vagyis vízre, mosófával dombán, jól kiverik. Utána jön a fehérítés, Ugy mesélte el Árvai Jánosné Törökkoppányban, hogy ilyenkor a réten 50-60 vég vászon van kihuzva a gyepre és a fiatalasszonyok, vagy nagylányok egésznap üntözik a vásznat, hogy a nap fehérítse. Ez a fehérítés eltart, ha jó idő van 8-10 napig. Míg a vászon szárad addig a nők varrnak, vagy kötnek. Így az idejük ki van használva. Fehérítés után újra megszapulják a vásznat éppen úgy mossák ki, mint fent leírtuk. Utána kötélre teregetik, hogy el ne piszkoljon, hosszú asztalon meghuzgálják és pontosan kettőbe hajtva jó erősen megmángorolják. Utána felgöngyölitik türetbe és úgy rakják be a szekrénybe használatig.

F é r f i v i s e l e t:

Férfi "ing" fehér vászonból készült, magas nyakkal, vállfolttal, késevarrva hosszú ujjal, madzsettával, himesve - az ünnepi -, fehér porcelán gombbal gombolódott, mint ahogy azt Bóri János takácsmester képen látjuk.

Az ing hosszú, hogy a gatyába be tudják kötni. Egy ilyen ingre 4,5 - 5 xőf vászon kellett.

Bedegkéről Bognár Jánosról készült ez a kép 1952-ben. A bácsi akkor 82 éves volt. Télen nyáron "rődös gatyában" járt emint az alábbi kép mutatja. Egy gatyá 11 szélből volt, egy szélre egy méter vászon kellett, mert fent a "koro" duplán és lent a "rolytosás" négyszeresen volt felhajtva. Ugy egy keskeny "suprika" szállal felszegve. 8-10 ilyen gatyája is volt egy-egy férfinak, hogy tudja váltani. Hosszá szegett száru csizmát, fekete posztó kiskabátot és mellényt viseltek,

arra vegssük a női viseleti darabokat. Az asszonyok már leánykorukban varrták a sok szép hímestűngőt. Rendszerint pirossal varrták keresztessenel, egész szűk derékkal, vállfolttal, vagy franciásan. Még 1896-ban ez volt az ünnepi viselet. Leányoknak is, asszonyoknak is. Hosszá jött egy szoros mellény, szintén hási vászonból és három vászon "péntő" rövidebb és arra öt-hat alsósoknya, vagyis péntő, amin már hímestű fodrok voltak. Hogy szélesebbek illetve "farsabbak" legyenek, "buffántlit" - farpárnát varrtak maguknak. Arra a 8-10 péntőre vették föl a ráncos selyemsoknyát, ami elöl kötődött meg ahol ránc nem volt rajta. Erre jött a szépen kihímestű - a soknya aljáig érő - kötény, ami vagy fehér sifon, vagy csipke volt, hosszú szalaggal megkötve. A leányoknak a hajuk két "cicába" volt fonva, amit színes szalagokba kötöttek be és ez a szalag majdnem a soknya aljáig ért. Szobkendőket maguk hímestek, lehetőleg a szalag mintájával. A legényeknek szobkendőket hímestek a lányok és amelyik fiú több szobkendőt is mutatott, arra egyenesen rámondták, hogy csapodár. A legény a haragos lány szobkendőjét sokszor csizmába huzta. Nagyon sok szép kendőt rajzolt az egyik leány, ki fiatalon halt meg "száras" betegségben /tudóbajban/. Nagyon sok szép "kiszemér" soknyát láttam, majdnem földig érő volt és 15-20 cm-el föl volt szegve piros "pipi"-vel hogyha felhajlott a soknya, az lássék. A taft soknyák 1890-92-ig voltak divatban. Ehhez nagyon szép "rékliket" varrtak, mit csipkével, szalaggal díszítettek, ahogy a képen is látszik. 1896-ból.

Ez egy fiatal párt mutat teljesen Koppányvölgyi viseletben. El tudom képzelni, hogy milyen szép volt ez az öltözet, mert nagyon sok szekrényt néztünk át amikor a Múzeumnak vásároltunk népviseleti darabokat. Elmondta az egyik Bedegkőren lakó magyar: "Nagy dolgot volt az kérem, hogy minden nőre új ruha kellett a lánynak, nyáron - ami nagyon sokba került, - ennek meg kellett lenni még akkor is, ha az utolsó malacot adták el, hogy megvegyék a brokátselymet". Egy-egy ilyen ruhára

legalább 8-10 m. brokát kellett és ugyan olyan színi kasmir kendő, vagy rojtos- vagy télen- színes berliner kendő, vagy seenilia kendő. Itt bemutatunk két ruhát abból az időből, amit ma már csak mint lenget, vagy értéktelen darabokat raknak egyik helyről a másikra.

Minden leánynak 8-10 ilyen pompás ruhája volt - nyári - és külön ezzel a szabással piros, kék, barackvirág szín, - vagy ha éppen gyászolt -, fekete bársony. Téltre munkára barhett ruha és karton, amihez megfelelő kötényt is hordtak. A leányok és asszonyok maguk fonta és kötötte gypju tutyiban jártak, amit megfestettek feketére és színes virággal hímesték ki. Vagy maguk talpalták meg dupla vászonnal, vagy a cipésszel talpaltatták meg. A tutyihoz 1935-36-ig színes gőbűs "kapcát" /harienyát/ viseltek, amit szintén maguk kötöttek. 1940-től kezdve már félcipőt hordtak a Koppányvölgyi leányok és téldre gombos egész cipőt. Fehér patent harienyát viseltek már ehhez. Csak Somogydöröcske a kivétel, ahol még ma is tutyiba járnak az asszonyok, gypju kapcába a férfiak, de mindenkinek van hozzá "klumpa" /facipő/, hogy ha sár van abba lépnek bele és úgy járnak kint az udvaron. Somogydöröcskén, amint Brecherné elmondta, még nincs 10 éve, hogy a cipő viselet általános lett. Tőle kaptam egy pár klumpát, mert volt vagy 8 pár - ott a kaszárban. Most már nem igen viselnek a Koppányvölgyében sem kasmirt, sem brokát ruhát az asszonyok és leányok, épp úgy jártak azok a szép színes ruhák is, mint a rüddögatya, hímzett üng, nem viseli senki, csak rágja vagy a moly vagy a pászok. Törökkeppányban elmondja Sebestyén Józsefné, akinak az ura szintén híres takácsmester volt, hogy neki is mennyi sok szép ágyiruhája van még ma is, rüddögatya is kettő, de nem akarja ezeket elpusztítani, hogy majd ha a kisunokája elvégzi az egyetemet, lássa meg milyen volt a Nagypapjuk Széppapjuk ruházata és használati tárgyai. Elmondja, hogy most itt a faluban 20-25 év óta a lakodalmakban csak papírral terítették le az asztalt, pedig mindenütt van bő-

ségesen vászon és himes abross. Mikor az 6 fia esküdött, 150 vendég elé himes abrosszal volt megterítve. Ő maga még ma is bűszoknyába, tutyiba, "röpkébe" jár, de a házuk háromszobás és már villamosítva van. Van villantűzhely, porszívó, centrifuga és televízió. Nem ellensége az újításnak a Koppányvölgyi nép, csak a viselést hagyták el. Nagyon érdekes, hogy minden háznál rengeteg a nyíló virág és a kősimunka. Szinte csodálkoztam rajta, hogy hogyan tudják úgy tartani, hogy tele van virággal az ablakuk, mintha üvegházi növények volnának. Kálák, amariliszek, pelárgóniák, négy ötféle aszparáguss és mikor megkérdeztem, hogy tudják így tartani a virágokat? szinte kinevettek: "hogy hát miért? mert parasztok vagyunk, ne szeressük a szépet". Templomokat is ők díszítik virággal. Tízelő van bőven - mondja Németh Vincéné Török-koppányban -. Rendesek az udvarok. Mindenütt meglátszik a gondos asszony kesemunkája, csak az a szomorú, hogy az "egyke" vagy sok helyen egy se kipusztítja ezt a nagyon életre való, szépet szerető magyarságot.

Fiu gyermeknek viselést 5-6 éves korig hosszú üng vászonból meg kis kerek fekete kalap. A kislányok is szitában jártak és 7-8 éves korukban, már rüdös-gatyát kaptak és ahogy nőtt a gyerek, úgy nőtt a ruházata is. Cifra mellényt csak akkor kapott, amikor sorosásra kellett menni. Ekkor már szeretője is volt, aki bokrétát és árvalányhajat is tett a kalapjába, erre a nagy utra. Ekkor kapott két szép szebkendőt a leánytól, amit az édesanyja tett el, hogy el ne vesszen a katonaságnál. Vőlegény korába kapta azután az új kalapot, új mellényt és a szép szeggett szőlő csizmát. Menyasszonyától kapta a hiaszt üngöt és a subrikált alju rüdögatyát.

A házasemberek mind olyan egyformán öltöztek. A vasárnapji mise előtt összegyűltek a templom előtt, alig lehetett megkülönböztetni őket egymástól.

Nagyon tiszteltudó még ma is a Koppányválygyi nép. Olyan nagy szeretettel mesélnek a régi időről, de nagyon boldogok, hogy ma könnyebb az élet. Csak egy pár öreg dünyögött Somogyassán "nem kell már se ló se ustor. Nem versenyeznek már, hogy kinek van szebb lova. Ma már a bakter is otomobillal jár a rössz a derekát". Még is ijedt én a család, hogy így beszélt az öreg, mert hát ki tudja, miért járok én köztük. Megnyugtattam többször is őket, én csak a régi viseleteket és a kendermunkát írom fel, hogy megmaradjon az utókornak. Nahát erre is volt egy jó mondása a szorosadi öregnek. "Maga is jobban tenné, ha nem est irogatná, hanem megtanítaná ezeket /és mutatott a családjára/, hogy"hogyan tiszteltük mi hajdan az öregeket". Mincsen megelégedve az öreg Máyer bácsi, hogy az unoka úgy szól hozzá "szia papa". Hát igen ez a változás. Még sok idő kell ahhoz, hogy megszokjuk a fiatalok könnyed, néha felületese modorát, hogy ne fájjon annyira az öregek magára hagyása.

Fiatalasszonyok 1910-től hozták a pillét addig csak a kendőt kötötték pilléren. Minden fiatalasszonynak az volt a legnagyobb öröme, ha 10-12 sifonból készült péntüle volt. Erre jöttek aztán a sok szép bársony, kasszir és selyem-szoknyák. Aztán maguk elé kerekítették a himzett csipke lekerakított kötényt. Ezen felül vették fel a réklit, - ami passzolt a testhez. Ez olyan hosszú volt, hogy a szoknyára 25-30 cm. ráberult. Nagyon sok szép ruhát láttunk Török-koppány, Bedegkér, és Szorosadán. Bár ez a legutolsó falu szegényebb volt népviseletben, mivel ezek német telepesek. Minden leánynak olyan "staffirja" volt, hogy ma is csodálkozom rajta, hogy tudtak annyit össze fenni-szóni, az asszonyok. Bognár Józsefné Bedegkéről mondta el, hogy staffirban vitt 20 párnát, 4 dunnát mind nagyon szépek, mert 16 db. még a Nagyanyjé volt. Ezek himes szőttesből vannak. Hat fehér párnát és még két dunnát használatra kapott. Tizenhat vászonlepedőt és két gyolcslepedőt kapott. Ezenkívül 60 db. törölközőt, 40 db. szakasztóruhát,

14 abroszt. Es mind háziszőttés volt. Még ma is megvan majdnem mind. Ezenkívül kapott 30 m. sima vásznat, hogy tudjon majd az urának is varrni, ha szükség lesz rá. Kapott 30 zeákot, mivel egyes lány volt, még két penyvét is kapott, amit csépléskor szoktak használni.

Nagyon érdekes, hogy semmiféle kedvet nem mutatnak a kendermunka újra való kezdésére. Pedig amint mondtam nekik, majd akkor tudják meg, hogy mi is volt az a sok szép kender és pamut-szőttés? Elfelejtettem bediktálni - mondja Rózsika, - hogy még kaptam 18 paszit kender meg 6 komás kőtényt. Ezt fiatal asszonyok gyermekégyas barátnéiknak ebédvívéskor szokták használni. A kőtényt lakodalmak, dísznótások, keresztelők, vagy éppen temetés alkalmával használják, mint szakács-asszonyok.

Ugy látszik a somogyi nép mindig szeretett dolgozni és szeretették a szépet. Öregasszonyoknak a viselete majdnem mind egyforma. Sok pémű, pufándi, szűking, fekete klott vagy barnett szoknya. Fekete tutyi, fekete gyapjukapva, testhezálló rékli, a nyakban nagy berliner, vagy fekete selyemkendő. Fejükön van egy csepűből, vagy kihullott hajból csinált konty ezen egy kis fehér szők fejkötő, ezen felül a kendő. Mindegyiknek nagy fehér szőbkendő van a kezében, - ha valahova mennék-anibe pirossal van belevarrva a neve. Ha templomba mennek az olvasóhoz rozmarin ágat és ezt a szőbkendőt fogják. Olyan méltóságteljesen lépkednek, hogy egészen szép látvány ez is. Most itt három viseletet mutatunk be. Három Cziglerné, a három generáció.

De most már semmit nem hordanak belőle, csak a legidősebb asszony jár ilyen ruhában, aki most 86 éves. Minden háznál van halottas lepedő hási szőttésből kihímésve, szélén csipkével és az öregek igen számon tartják, hogy majd őket azszal takarítsák el.

Fontosnak tartom még, hogy egy családban talált három női viseletet bemutassak. Törökheppányból ifj. Czigler Ferencné, majd Czigler Ferencné, és id. Czigler Ferencné aki most 86 éves. Ő még ma is a képen

látható ütőszáket viseli. A meny és az unokameny már teljesen modernizálódott.

Most már Somogydőröcskéről jegyezzük fel, hogy csak a magyarok hordták a rüdögatyát, de ilyen nem volt a községben csak négy család. A többi mind német telepes. Ahogy elmondta Ferber Andrásné, ők több mint 200 éve viselnek hosszú vászoningot, hosszú vászon pöntöket, bő ráncosszaknyát, de nem selymet vagy bársonyt, hanem szövetet, klottot és kártyot. A bluzuk kívülre kötős. Estényük körül szegett, fejükön nincsen konyt, csak szögletes behajtással kötik be a fejüket. Tutyiban járnak maguk fent, esőtte vászonnal elátalpalva. Ugyanolyan kapcában, amit maguk fentak és kötnek meg gypjuból. A férfiak szük gatyában járnak. Hags inggallérral, porcelán gombokkal gombolva és szük német nadrágban. Semmi jellegzetesség a ruhájukon nincsen.

Szorosadról Böses Gábor igazgató h. tanár segített gyűjtőmunkámban, mivel bejártam a falut és ott tudtuk meg, hogy ott is mindenki magának dolgozta fel a kendert és abból varrták a sok hímös férfilingot, rüdögatyát.

Egy kicsit visszatérünk a viseletekre, mert kihagytuk a férfi viseletből a téli "gunyát". Öregemberek hosszú, báránybőrből készült subát viseltek. Amit a faluban egy hozzáértő ember készített el, ha hideg volt belől fordították a szőrét. Ha az eső esett, kívül fordították a bőrt. Ehhez kucsmát is viseltek ugyanilyen bőrből. Most ezeket a subákat iskolás gyerekek Mikulás napján használják. Fiatalabb férfiaknak rövidre nyírt báránybőrből hosszú mellényt varrtak, bőrt barnára pácolták, de ezen sem volt hímzés, mint a hajdusági bőrmunkákon. 1886-tól már a fiatalabbak meleg nadrágot is viseltek. Tehát volt a viseletükben téli holmi is.

Most szeretném még a törökkoppányi "leánybuszut" megmutatni 1904-ből. Ezen a képen két menyasszonyt buszgatnak a leányok, legények.

Viselet szempontjából, fontos megmutatni a képet.

A nők is elhagyták a selyem és bársony ruhák viselését a sok "péntő"-ből még ma is felvesznek egyet kettőt, bár ha a faluból kimennek már ezek is, nylon, vagy habcselyem fehérneműt hordanak. Szóval a szép régi viselet teljesen kivész a Koppányvölgyében, csak az öreg, illetve legöregebb asszonyok viselnek még hosszú ráncosseknyát, sok vászonpéntőt és fekete tutyit maguk fonta, kötötte gypjuharisnyával.

Nagyon kár, hogy az a pompás viselet ami még a legsoványabb asszonyt is dőlceggé tette, így eltűnt a divat hóbortok miatt.

Voltam Bonnyán olyan családnál /Szabó Izaréék/, ahol egy ajtófüggöny legalább 120-130 éves halottas lepedő volt, - hogy eltakarja az öreg kamra ajtaját. Mikor megnéztem és megkérdeztem, hogy nem adnák-e oda a múzeumnak? nagy mérgesen rákiáltott az öregnema, - aki 95 éves volt - "hát hogyan mennyit ad érte az a múzeum? mert azt az én édesanyám maga szűtte. Igen hogyha nem tessék a koporsóba valem, - mint ahogyan nem tette oda az anyám sem-, hát akkor.... ugye te?" mondta az unokamenyinek. A leánya ugyanis 14 éve meghalt.

Es az unokájának a felelősége volt, hogy megnyugtassa az Öreget, azt mondta: "persze, hogy belegöngyöljük a Dédit, ne féljen" nekem meg azt mondta kint megbeszéljük mit ad érte a múzeum. Persze én semmiképpen nem venném meg azt a lepedőt, látva a visszálykodást. Itt is nagyon sok szép vásznat szűttek és visáltak-csak, mint mindenütt - itt is ki maradt az életükből a kendermunka. Mivel ez a vidék török kézen volt nagyon sokáig, nagyon sok érdekes regét hallt az ember. Pl. "Az aranykecske", ami nem is látszik megénekelni. Öregemberek esküsznek rá ma is, hogy a kő kecske "mint boronaterhelő" még az ő idejükben is házról házra lett hordozva a tavasszi busa boronálásakor. Adat külsőn, úzv. Csizner Jánosné 86 éve asszony azért szolt az aranykecskéről a regé, mert a kákecske tele volt arannyal és drágakövekkel. Mivel Törökhop-

pány és az egész Koppányvölgye a Budai Pasa alá tartozott, itt Török-koppányban egy Bégség volt és az igen gazdag volt a rablott kincsek-ből. Így került ide a kőkecske is. Mikor a törököket kiűzték 1700 körül, egy turbános török lóháton vágatva kereste a faluban a kőkecskét. Mivel éppen ősz volt, senkinek nem kellett, az ott állt a templom kertben ledobva egy bokor mellé. Mikor meglátta a török a kőkecskét, megfordította egyik oldaláról a másikra és valahánnan a sok lepel közül, -ami a ruhája volt- elővett egy kulcsot és a kőkecske hátuljába dugta és az kétfelé nyílt. Volt abban annyi drágaság, hogy akik látták, -majd elájultak tőle,- így mondta az öreg Őrszenéni. Ők évtizedekig semmire sem becsülték. Télen nyáron kint verte az eső, a hó és az a bolond török mennyi temérdek aranyat, drágakövet beritott ki belőle az issákjába. A kőkecskét otthagyta és a szájtatóknak kiszórt egy pár aranypénzt, aztán lóra kapott, elnyargalt a drágasággal. Emmit mesélt el Sebestyén Józsefné is a kőkecskééről, akinek sokáig ott állt az udvarában az üres kőkecske.

Érdekes regét mesélnek a Római Katolikus lelkész lakról is. Ott lakott az Aga és földalatti folyosón járt fürödni a török fürdőbe. Ennek a helye még ma is látható Béke tér 3.sz. alatt Fridrich Győző udvarán. Még nem olyan régen szedték ki a részecskéket, ami a hegyből vezette a vizet a fürdőbe a török kutból. Ez is megvan ma is. Finom hideg, kristálytisztavízről nevezetes. A faluban meg lehet látni a régi török építkezés nyomait. Kis szeg-szeges utcák, magas árkos dombok. Sok helyen még beszakad ma is a föld a régi alagutak miatt.

Nem akarom tanulmányomat régészettel megtölteni, de leírom azt még a szokások közül, ami még ma is érvényben van.

Kesődjün ez a leírás a lakodalommal.

A lakodalmat, hívogatással kezdődik. Nyolc, tíz nappal az esküvő előtt.

A hívogató még eselőtt 10-12 évvel is népviseletben öltözött és úgy

járta végig a falut a botjára kötött 3 szép kendővel, amit a menyasszony adott neki. Ma már a kendő helyett csak szebkendőt kap. Így indul el verselve végig 80-100 családot meghívni. Igas, hogy ez két részre oszlik, mert egyik felét a menyasszony, másik felét a vőlegény vőfénye hívogatja. Hívogatás után lakodalom előtt két, három nappal elvisszik a sok ajándékot a menyasszonyos házhoz, mert hát ott lesz a lakodalom, ebéd, illetve a vacsora. Így mondta el ifj. Czigler Ferencné sz. Horn Erzsébet. A menyasszonyos házhoz vitték a tyukot, tejt, tejfelt, turót, diót, mákot, lisztet. A menyasszonynak -a módosabbak- egy-egy szép selyem vagy bársonyra valót, vagy edényfélét. Ma már ez is másképpen van. Az élelmiszereken kívül, vagy mosógépet, vagy rádiót, vagy szép villanyosillárt vesznek a fiataloknak.

A lakodalom előtt 2-3 nappal, megkezdték a sütést, főzést. Díszölés, borjuvágás, baromfi pucolás. A szakácsasszonyok és a höllyérek munkálkodtak. Az esküvő napján a násznép sokszor egy km.-nél is hosszabb sorban ment a templomba, párosával. Ezeket kísérte még a kíváncsiak serege. Akik nem lettek meghiva a lakodalomba "tátintóba" mentek a templomhoz és este a lakodalmas ház kerítéséhez.

Nagymise alatt volt az esküvő és akkor van ma is. A cigány csak a "közig" kísérhette a menetet, ott várta meg a visszatérésüket. Nagyon sok érdekes nótát mondott el Őrsze asszony, amiből kettőt föl is jegyeztem. "Est a kislányt esküvőre kísérik, a fejére a fátyolát felteszti, a fátyola lehajlik a gyenge vállára, jaj de hamar elmúlik a lány-sága". El is falolta Őrszeasszony a dalokat de nem jegyeztem fel a kettőt. A másik egy kicsit egufondáros, de följegyeztem. "Elcsúszhat már kislány a templomba, jó híred van ebben a faluba, beülhetes a legelső székbe, elhervad a rózsá a kezében." Nagyon sok vicces mondatot kiabálnak menet közben, de nem tartottam fontosnak feljegyezni, mert a legtöbb a "rosszebbel" végződik.

Estüvő után van a finom ebéd. Ezt a csinos szakácsasszonyok szolgálják fel. Himzett fehér kötényt viselnek és pillékre kötött fejkendőt. Az első fogás becsánált leves, utána rostélyos, faszírozott hús, rizses-hurka. Hozzá savanyúság és kompót. Kinek mi tetszik. Bor annyi, amennyit a jó ebéd kíván. Rétes turós, káposztás, diós, mákos jó bőven megszola szállóval. Utána játék, tánc és később jön a vacsora. Itt már a szakácsasszonyok is felöltöznek, szebb ruhákban, tiszta köténnel és úgy hordják fel a finom vacsorát. Husleves, paprikás rizzsal, krumplival, peccsenye, kirántott hús, szószos peccsenye. Mindenhez savanyúság, kompót. Kinek mi tetszik. Ezután jönnek a torták, sütemények. A bor "rogyásig", ahogy ezt Őrzsasszony mondta. Éjfélkor kocsonya, kuglóf, édespálinka és aki kíván feketekávé. Reggelire a maradékokat adják fel és finom káposztalevest, kolbással, disznófarkával.

Keresztelés.

A fiatal szülők és gyermek mellett főszendélyiségek a keresztanya és keresztapa. Ezek hozzák az ajándékot a többi vendég is, mert több mint 60-80 szendély van egy keresztelésén.- Az evészet éppen olyan mint egy lakodalomban. A régi világban egy keresztelő paplant vittek a kereszt-szülők a gyerekek és egy szép tortát az édesanyának. "Ma már más a szokás kérem, ma a keresztaszülőknek gyermekeköt kell venni, a többi vendég pedig értékes porcelán és üvegáruval kedveskedik a fiatal párnak. Igaz, hogy nem sok gyerek születik ma. Éppen úgy mint eselőtt 40 sőt 45 évig, mert akkor az egyke, vagy egy se meggátolta a gyermek-születést, hogy a vagyon ne osztódjék szét. Igaz, hogy ezt ma nagyon sokan siratják, mert Őregségükre nem maradt mellettük senki. Így a régi köszöndés rájuk illik "nincs kire maradjon a kisködmön".

A disznótör szintén csúszó ünnep volt. Bár itt nem voltak olyan sokan, de 25-30 embernek itt is enni kellett adni, mert jött a sógorom, ángyikám, meg annak a sógora meg a keresztanyám férjével és fiával, szóval a

rokonságból kitelt a disznótor. Nagyszerű ételeket készítettek, egyiket magam is megkóstoltam, mivel éppen disznóölés után való nap ott jártam Czigleréknél. Főztek egy levest tyukhúsból, amiben benne maradt a húsz és még a kolbászhúsból gombócokat főztek a levesbe. Nagyon finom volt. Mikor szabadkostam, hogy nem bírom azt a szíves disznóteres ebédet megenni, a fiatalabb gazda két boros üveget fogott a kezében és úgy mutatott. "Tessék nézni a piros lenyomja a szirt, a fehér meg jókedvet ad." "Tessék már velünk örülni egy kicsit". Csak annyit mondhatok, hogy amit megkóstoltam, igazán izos és finom volt. Szép hímcs asztalterítő volt feltéve az asztalra és csodálkoztam, hogy nem ez én jelenlétemben, mert mikor már edamentem asztalnál ültek, - mindenkinek kanál, kés, villája volt és egy-egy papírszalvéta. De ezeknek már az egyik kiadványuk jelenesen érettségizett és azt hiszem ő vitte ezt az újítást be a családba. Most még leírjuk a temetést.

A temetésen a halottas szobában nemigen tartózkodott senki, csak a szép halottas lepedővel letakart halott. A másik szobában meghívott vendégek ebédelnek éppen úgy, mint egy kisebb lakodalomban, húisleves, risseghus, pacsenye, vegevelővel, szivvel, kolbászhússal, pörköltösen megítve. Astán hájaskráflí, krémes és hájaspegácsa. Mikor a temetési szertartás megvolt, visszamennék a halottasháshoz, vacsorát adnak, ahová már meghívják a papot, tanítót -vagy mestert- már fel van terítve az asztal és a szakácsasszonyok szép hosszú hímcs fehér kötényekben szolgálják fel a vacsorát. A vacsora töltöttkáposzta dagadóval, disznópecsenye, kolbász, hozzá savanyúság és técsának feladják a maradék hájas técsákat. A temetésekor a papnak egy nagyon szép hímcs kendőt kötnek a keresztre.

Még egy ilyen társas összejövetről tudunk.

A tollfosztás. Ezt már "kalákában" csinálták, mindég más lányos háznál. 25-30 nő jött össze és a nagyasztal közepére kiöntötték a tollat és

marokra szedve egyik késből a másikba fosztották. Mikor kézen voltak a munkával, a háziasszony süteményt "forgácsfánkot" és csokoládés mazsolás kuglófot adott és bort annyit, amennyit éppen kívántak, mint más ünnepségek alkalmán is. Itt a tollfosztáson legények is voltak. Mert a végefele az estének nagy eszerényen becsivárogtak és egyet kettőt daltak is. Csizler Ferencné azt mondja, hogy ezek az alkalmak is nagyon jók voltak arra, hogy a fiatalok ismerkedjenek és az öregek kibesséljék magukat. Ma már nem csinálnak "fosztókát", mert vannak vénasszonyok a falvakban, akik a tollfosztásból élnek.

Mivel a tanulmányomhoz azt a címet kaptam, hogy Kendermunkák és viseletek, én megtelődtem ezt népszokásokkal és azoknak leírásával, mivel elválaszthatatlan ez az előző két dologtól.

Még csak azt írom le, mi kényszerítette a Koppányvölgyi népet a kender termelésre. Mennyire jó lenne, ha ezt újra csinálnák a sok himszéssel, szóttéssal együtt. Micsoda valutát jelentene ez az országnak és keresetet a lakosoknak. Hiszen már a 30-40-es években a külföld anyira megsemmisítette a Magyar Népuhászatot, hogy nem győztük himszéteni Szabolcs, Bereg, Szatmár megyékben a sok rendelőt.

Szeretnék itt Somogyban a sok felgyűlt szép mintákból a csökkent munkaképességekkel egy csoportot alakítani és dolgozni külföldre.

Koppányvölgy népének ünnepi szokásait nem véletlenül, vagy téma hiányában részleteztem. E falvak belső életének ősi szokásait, ugyis mondhatnánk ősi törvényeit, vagy életének törvényszerű menetét, mint a paraszti kultúra mozgató erői itt, ezekben az ünnepekben lehet legjobban meglátni. A paraszti falu nem volt bárdolatlanság terhes jobbágyi nehezékeivel sem, majd a jobbágyságot felváltó apró föltulajdonban a nehéz paraszti életben ezeken az ünnepeken csillant fel a népléleknek gazdagsága, egy tehetséges nép szellemének megnyilvánulása, akár vidám, akár komoly formában, szépség utáni vágya, emberi valója teljesen megmutatkozhatott.

Ezeken a belső családi ünnepeken - és a többin is - vonul fel a színek többségében a nép, szemet gyönyörkötetve, szinte harsogva azt a tömörkedő szépséget, amit lelkében élt, amit nemcsak megálmodott, de valóban megvalósított, az tette életét egy-egy napra ünneppé.

Előbb szükség, szegénység kényszerítik a fonás, szövésre, hogy póréra ne járjon. Ezt a sok évesre, vagy évtizedes fontos növényt; a kendert és a belőle előállított ruházatot, jól kellett ismerni már a herceglő őseknél is és a legelső, legszükségesebb termelvények között foglalt helyet, "amit" az első faékével esztendő után a földet birtokba vettek. Az állatbőrökből, majd gyapjuból készült ruhák csak ezek főlé a szőttek fölé kerültek, úgy férfiaknál, mint nőknél egyaránt. Mosás, tisztántartása könnyű volt, így az életszükséglet legelenyebb igényeit fedezte. Koppányvölgyéről meg kell jegyeznünk, hogy a herceglő magyarországi életerejének központja volt - valószínűleg Koppány vésze birtokán.

A kialakult jobbágyrendszerben a földesur nemcsak magának termelte, hanem jobbágyainak is földet kellett juttatnia a termelésre. Annnyit termelhetett, amennyinek feldolgozására képesnek érezte magát, csak a dősszámát szolgáltatassa be urának. Akár egyházi, akár világi birtokon élte életét, vagy éppen királyi birtokon, mindenkinek egyforma szüksége volt rá, jobbágyoknak, földesurnak, királynak, katonának, tudósoknak, tudatlannak.

A hímzés a földesur vagy éppen királyi udvarból indult ki és mivel a jobbágyok leányait és asszonyait itt tanították, innen terjedt el a nép között és a nép fantáziája alakította, ennek kezei között születtek az új és új hímzés minták, amiket előbb tüvel varrtak, csak később a takácsok leleményessége teremtette meg a szőtt mintákat.

Feltehető, hogy a nyomoruságos jobbágyélet az ország állandó szegénysége miatt némileg több fonásra és szövésre kényszerítette a jobbágy népet a nagy szükségét, nyomoruságát annak vásári eladásából enyhíttet-

te. A török uralom megszűnése a kuruc háborúk után, még lerongyolódottabb és pánstelenebb lett a nép, Koppányvölgyében éppúgy mint máshol, fokozottabb jelentést nyert a fonás, szövés. A Habsburgok és Ausztria politikája volt, az országot mint meghódított gyarmatot, az ipar fejlődésében megakadályozni. A Kossuth-ék politikája által megindított "Védegyelet" a Magyar ipar fejlesztése érdekében, óriási jelentőségű lett volna, ha nem jön a szabadságharc leverése. Még 1890-ben is oly nagy volt a nép ruhászati hiánya, hogy - férjem mindenképpen elhíhető értesítése szerint, aki akkor lépett az első elemi osztályba - a gyerekek mezítláb, hosszú ingben - a Hajdúságban és Biharban ezt "kantus"-nak nevezték - mentek iskolába, csak télire kaptak valami olcsó gyártaányu, vagy festett vászon szövetből, kis nadrágoeskát és rékít. Olyan silány volt ez az öltözet, hogy ha nem lettek volna megdedződve, télen akár meg is fagyhattak volna.

Nemzetgazdasági szempontból tehát. óriási jelentősége volt a nép ruhászati ünellátásának. Ilyen szegényes ünellátás mellett pénzben, milliók maradtak meg az országban. Így védekezett a nép az osztrák piac szorolása ellen.

A fő és jómódu köznemesség férfiai és nőinek telt csak, hogy drága pénzen külföldről behozott posztó és selyem ruhákban járjon, azokat briliánsokkal díszítse. A népnél a briliánsokat a színes virágokkal szövétt és varrt himzett minták helyettesítették. Századunk 20-as 30-as éveiben ébredtek a gazdagabbak a felső társadalom rétegei, mennyi szépséget jelent egy népiesen díszített egyszerű kenderből font és szőtt ruhadarab, főként egy-egy népies himsszel berendezett szoba: himes asztalterítővel, dívánpárnáival, függönyeivel, szettjeivel, ágysterítővel, falvédővel, stb. Ezek külföldön is keresetté lettek már. Kívánatos lenne, hogy a népművészet visszajöjjön, előretörjön. Ne csak muzeális emlékké sorvadjon, hanem újból megszépítse

családok életét. A ma mesterséges propagandával rövid időközökben egymást felváltó, gyakran egészen ferde ízlésű divatáramlatok idején nem könnyű ezt elképzelni sem. Ezt a divatörületet egy Internationális pénzstókec csoport irányítja. Célja a pénst kiszéni a rövidlátók serebéből, hogy ne legyen sokszor még a családnak elég élelme sem. Nekik ez a fő, hogy a tömegeket elszegényítsék, míg maguk szinte ravasz úszeszeküvéssel a világ népe ellen belspátolják az aranyakat. A divatörület ellen küzdeni ma annyit jelent, mint a tömegek jólétéért küzdeni. Amint a magyar nép asszonyai megmutatták, hogy fáradtságos, kitarató munkával mit tudnak tenni, családjukért és népükért, ma is őket kellene mozgósítani, hogy barrikádokat emeljenek a pénz hatalma által diktált, népeket szaroló divat ellen. Ez volna ma a legnagyobb és legszükségesebb feladat. Ez volna a legnagyobb férfi vagy női tett Koppányvölgyében és máshol is. Az elszegényítő divatörületet lefékezni, ruhásatunkat leegyszerűsíteni, mert ahogy láttuk, az egyszerű öltözködést lehet esztétikai szempontból széppé és gyönyörkötetővé tenni.

T/34/2

1172

SOMOGYDÖRÖCSKE

Kocsisné Szirmai Főris Mária

NYITELÉSI MŰKÖNYV

"Koppányvályi kendermunka és viselete"

/1700-1968-ig/

1968.

Rajzok, fotók Törökloppány-
nál
28 o.

Koppányvölgyi kendermunka és viselete

/1700-1968-ig/

NYITL-ÉRTÉKELŐ KÖZPONT

Koppányvölgyéhez tartozó falvakat bejártam és az alábbi feljegyzéseket készítettem. Ehhez a munkához kilenc község tartozik. Börökkoppány, Szorosad, Somogydöröcske, Gerédpusztá, Somogyacsa, Bonnyapuszta, Bonnya, és Miklósi valamint Bedegkér.

Ezekben a falvakban több takácsmester is volt és a ma élő hozzátartozóktól jegyeztem fel az alábbi adatokat.

A kendermunka minden faluban több százados, mert sok helyen még ma is maguk fonta, szötte fehérneubben járnak, ágyruhában, alusznak, különösen az öregek. Minden háznál száz-százötven, sőt volt olyan hely, ahol még ma is háromszáz m.-nél több vászon áll a kászliban és szekrényben.

Ezekben a falvakban, amint felsoroltam, nagyon sok szép ágyiruhák /cihák/ és takarók vászonból készültek és meg vannak ma is.

A párna és dunna szövással négygyüstös vászonban készült, hogy a tollat át ne eressze. Sajnos ezeket a tisztántartása nagyon sok munkát és gondot igényelt, mert belső tok nem volt hozzá.

A kendermunkát a családok egyedül végezték, nem mint más vidéken, ahol a kendernek minden munkája "kalákába" vagyis közösbe ment.

Kenderföld minden faluban táblás volt, úgy mérték ki családonként a kívánt területet, csupán Somogydöröcskén és Miklósiiban volt egyéni kenderföld. A kenderföldek vagy a rétbena temető melletti legjobb földben volt. Ebből kapott minden család 50-100-200 esetleg 300 n.ö.-et kender vetéshez. Ezt a földet jól megtrágyázták, felpuhították és május első hetében vetették el a kendermagot, apróbuzatörökkel beszórták, lapáttal leverték vagy lehengerelték, hogy ne legyen laza a föld és a fiatal kender le ne fagyjon. Ekkor a nagyobb gyerekeket kiültették "kereplővel" a föld szélére és azok ott egésznap hajtották a madarat a vetésről.

Közben játszottak s mindaddig kijárt az a 18-20 gyerek ,míg a kender ki nem kelt, a rélben.Ezt legidősebb Czignar Ferencné Eőri Erzsébet 84 éves asszony mesélte el Törökkoppányban.Ugyanígy mondta el a többi falvaknak is legöregebb asszonya, férfis.

Mikor kikelt a kender,akkor az asszonyok "olyesztőket" csináltak hosszú karókra mindenféle ócska ruhából és azt tűzték a kender földben,hogy a madarak ne fürödjék ki a kendert.Ezek az ilyesztők ott maradtak egész addig, amíg a kender térdig nem ért. Ekkor kiszedték, elégették és hamuját rászórták a kenderre,hogy attól is nőjön, Mivel a kenderföldet a község tartotta nyilván,kinek-kinek területéhez mérten adták a kenderföldet. Magából a kenderből a kerülő kapott minden asszonytól egy-két kéve kendert,amikor kinyűtték azt a gazdasszonyok.

A kenderet, mikor megérett vagyis "porzott" kétféle nyűtték ki. A "virágos"kendert hamarabb ki kellett nyűnni, mint a "magvast". Akkor sárga volt a kender szára és a virágos kender porzott akkor nyűtték ki a virágost szinte szálánként szedve ki a földből,rakták és kötötték kévébe, amit majd az alábbi kép mutat-mert ebből lesz a finomszész, amiből ágyruhákat, fehérneműket,abroszokat készítettek az asszonyok. A magvaskendert még bent hagyták a földben, hogy a mag megérjen és csak majd akkor nyűtték ki,kötötték kévébe. Szaradni hagyták kitergetve a kévéket, hogy könnyebb legyen a kendermagot kicsépelni.A magból a jövőévi vetőmagot raktározták,s többit kiültették olajnak,amit ugy használtak fel.A magvas kender szárából készültek a durvább vászonholmik,zsákok,ponyvák,és kötelek,ami egy háztartásban kellett. Mindenki csak annyi kendert munkált, ami saját szükségletére kellett. Igaz,hogy kendertermelés is régóta folyik a dunántulon, hiszen uradalmakban 100 holdjával vetették és vetik ma is a kendert.Régebben Hirdenbérfonást is végeztek s gyár.

A kender kinyüvése után-természetesen a virágos kenderé-jött az eláz-
tatás. A kényeket két karó közé fogták-amit az a képen is látszik-
-jól összekötötték a krót "tővel-heggyel" berakták a "cserépcsik"-ba
/a két karó közé/ jól szorosan összekötötték a rud végét és mind a két
végén meg a közepén a karót egy-egy hosszú karóval a víz talajába
leszorították,leszögezték.Utánna földdel vagy keviccsal az u.

"bálát"leter helték,hogy a víz egészen ellepje a kendert. Az alábbi
kép mutatja a kenderk "áztatást"

A kenderáztató vagy^{egy} várok,vagy egy kiszáradt tó,emibe felgyült az
esővíz,mert folyóvízben nem igen szerették áztatni a kendert az asszonyok ,
nehogy esőzéskor a megáradt folyó elvigye a kendert.Öt-hat nap után
a kenderből "látót" vettek:kihuztak egy marék kenderet azt megszáritották
"tilolóban" eltörték és megnézték,hogy tisztul kis szösz. Ha már elégsok
meg volt ázva a kender,akkor másnap kimosták,letisztították róla a sok
zöld levelet,srat,kiálogatták,kiteregetták,megszáritották és különféle
törővel,tilolóval vagy "vályuban" /Somogydöröcske, Szorosad/megtörték
a kendert, hogy a pozdorja kihulljon belőle. Az alábbi kép mutatja a ti-
lolót és a száritáshoz felállított kendert.

megszáritották. Száritás után jött a tekerés falunként más-más formára tekertek vagy "vakgombolyok" vagy fára "lyukasgombolyog" vagy a képen látható "csévelővel" orsóra gombolyították a levélkéről, a fonalat. Ezeket az orsókat felvetésnél nagyszerűen tudták használni a takácsok is mert 20-24 szállal tudták felvetni így a fonalat. 1860-tól már lehetett kapni gyapotot, illetve fonalat is, amit az asszonyok nagyon szerettek, mert éppen kétszer annyi vásznat tudtak készíteni, ha gyapot volt a felvető szál. Amikor az asszonyok föltekerték a fonalat és megcsinálták a számítást, előkészítették a felvetéshez a fonalat. Ha már tudtak pamutot is szerezni, akkor felvetésnél apamutot vetették fel u. láncfonálnak és a beverő szál lett a kenderfonál. A felvetést megelőzőleg kiszámították a gazdaszöny milyen széles és milyen hosszú vásznat akar egy végbe szőni. Ha jó volt a fonál, akkor felvetett a takács 70-80 rőföt is egy végre, de gyengébb fonalból 30-32 rőfnél többet nem vehetett fel. Amikor pamut volt már bőven 1880 körül, 150-180 rőföt is felvetett a takács, Most a felvető karót szálvezető lapocskát és az orsóálványt mutatjuk be, Ha a tkács pamutot vetett 20-24 csével is vetett a pamutot. Fonalofelvetésnél két legfeljebb négy szállal vetett, hogy a fonál össze ne kócolódjon. A felvetésnél pászmákban szedik a fonalat. Egy pászma 30 ige, egy ige 3 szál. Minden pásumát keresztül kötnek egy spárgával, a vetőkaró fogánál, mert ez fogja adni szövéskor a fonál nyílását, amin keresztül a vetőfej, vagyis a fonál szalad. A háziasszonyok számítást tudtak tenni, hány rőf vásznat szőhetnek egy-egy időben, mert a motolla hét markos-vagyis egy rőf hosszú, ami négy rőföt számít egyszál, mivel a motollának két osztott foga van és arra rekták fel a fonalat, amit szintén pászmákba kötöztek, 10-12 pászma egy darabot jelentett. Mivel a takács vagy maga a háziasszony is ki tudta számítani, hogy egy 60 cm.-es vászonhoz 14-es bordába hány szál fonál kellett: a hosszúságot megszorozták a szál, illetve a szélesség számával és így jött ki pontosan a szükséges mennyiség. Két bordafog közé két szál fonál kellett, ha sima vásznat szőttek. A szövés után a felvetett lánc 6-8 %-ot veszített illetve felvett az anyagból hosszában, szélességben pedig 4-5 cm-t a borda a 800-as évektől csak nádból készült, de később acélbordákba szőttek, amit a "Record" Szövőkéllékek Gyára készített Budapestén. Készítettek 80 cm-es bordákat különféle vastag ságu fonálnak és 150 cm. széleset lepedőabroszoknak, szöveteknek. Ha a láncfonál sűrűségét úgy állítjuk be, hogy a vászon minden centiben egyforma számarányu, akkor jó a vásznunk.

Itt a Koppányvölgyében egyedüli közös munka a kendernél a "szösznyomás" /dörzsölés/ volt. A család a kiszáritott kendert tilolás után "kitába" rakta, 24-30 fej szösz került egy kitába. Egy fej szöszbe 3 marék- amit a tilolóval tört el az szony-és alul, felül kendermazzaggal kötötték össze a kitát, úgy teték félre arra az időre, amikor sár nem volt és kehetőleg holdvilágos este volt. Ekkor a szomszédasszonyokkal a gazdasszony a fejeket szétszedte marékszámra és annak mind két végét jól betekerték, hogy nyomás vagy dörzsölés közben össze ne kócolódjon a szösz. Ha a családnak volt leány tagja, az összehívta leánybarátnőit azok hozták magukkal a legényeket, akik természetesen magukkal hozták a citorát és hermónikát, hogy a lányok nótáját azzal kísérik. A lányok a kerítéshez dőltek és az előkészített szösz háromfele összehajtogatva addig dörzsölték míg a szösz megpuhult. Itt aztán volt alkalom a fiataloknak egymással heccelődni, évelődni. A legények megfogták a lányok mezitlábcsőjét-mondván, hogy a szösz nézik meg: elég puha-e már-, ilyenkor volt visitás, nevetés a kis epizód végén. Egy-egy ilyen szösznyomásra 18-20 leány, ugyanannyi gavallér szokott összegyűlni, akik aztán nótázóval csevegéssel, töltötték el az őszi estéket. Mikor minden szösz megdörzsöltek a lányok, a gazdasszonyok összekötötték a szösz és azon porosanegy-két hétre félretették a kamrába, hogy "puhuljon" a szösz. A szösznyomás után a háziasszony a segítőköt megvendégelte, kalácsal, süteménnyel még forralt tej is került az asztalra. Kinek mi tetszett, azt fogyasztott. Mikor vége volt a vendégségnek a fiatalok még táncoltak is egy párat citora, vagy harmonika szó mellett. Két-három hét után a szösz újra kitilolták a portól "meghasogatták", hogy kihulljon a pozdorje, ez volt az előkészítése a "gerebenezésnek". Gerebenezés alatt a szösz négyfelé osztályozzák. A gereben kemény fára vert hosszú acélszögből készült, két vagy három sűrűségben. Egy kb 1m 20cm-es keményfára csinálnak egy lapot, amibe beverik a kovács 18 cm. szélességben 20 cm. hosszúságban az acélszögeket és ezt a lapot szögezik rá arra az 1,20-as fára, ami tulajdonképpen a gereben. Egyik felém a végére szegeznek és lábbal fogják le, másik felén középre szegeznek afának és székre kötik úgy tisztítják vele a szösz. Az alább közölt kép mutatja a gerebent és a négyfele osztályozott szösz. Első a fejeszösz, ebből készül az ágyiruha, női ing, férfi ing, rödösgetyű, és abroszok. Második a töveszösz ebből készülnek a kendők, lepedők, harmadik az aprószösz amiből készül a zsák, ponyva.

Negyedik a csepü. Ebből készítik sodorva "kelepcével" a vastag spárga-szerű fonalat amiből lópokrócokat szőnek. A gerebenezés vagy tisztítás igen gondos munkát kíván, amit a gazdasszony leginkább maga szeretett elvégezni. A gerebenezés nagyon aprólékos, igen munkaigényes, de nagyon hasznos dolog volt. Sajnos most, hogy a megyét járóm, egyedül Nagyberki községben találtam egy öregasszonyt, aki valami maradék szöszből kerek rokkán fonta a jó fonalat - amit mondta szőlő kötözésre, - mert a "ráffia" igen drága. Gerebenezés közben az asszonyok nagyon vigyáznak arra, hogy a szösz jól válogassák össze. Osztályozás után csomókba kötik és kiszámítják kb. mennyi vásznat tudnak szőni. Koppányvölgyi asszonyok maguk már nem szőttek, mert annyi takácsmester volt /minden faluban kettő, három/ akik nagyon szép munkát készítettek elég olcsón. Ezek szőtték a szép himes szötteket is később. Ezeket vásárookra és felvukban hátton hordtak eladni. Így mondtam nekem Törökkoppányban Tabak Ignác takácsmester felesége, aztán Sebestyén Vágnerné szintén Törökkoppányi lakos és takácsmester felesége. Szorosodon Vágneráknál még ma is van szövőszék és ha hozzá tudnak jutni pamutfonálhoz, a 82 éves öregasszony megszö egy-egy szép darabot.

A szövőválogatás után csomókba kötve föl volt akasztva a kamrába vagy a padlásra és mivel a fonás minden asszony maga és a leánya végezte, elég sokáig eltartott ez a munka. Szinte egész ősztől tavaszig.

"Fonóházak" itt Somogyban szinte nemigen voltak és bizony sokszor kis olaj "pipics"-nél /mácsesnél/ fontak. Kerek rokkán font már ez a korosztály, akikkel beszélni tudtam a talpas rokkát nem is ismerte. Csak Bedegkén az öreg Farkasné 89 éves, az ismerte maga talpasrokkát és a kézi orsót. A fonás sorrendje a következő volt: legelőször lonták meg a fejeszösz, amiből a fehérnemű készült, aztán jött a töve, legutoljára jött az aprószösz, amit zsákok készítésére használtak. Fonáshoz az alábbi képen látható két rokkát használták, és amint a képen látható "mottolára" mottolálták fel a fonalat, azt "igékbe" kötötték - egy ige három szál- és ötven ige egy pászma. Azért kellett így mottollálni, hogy szövésnél fekvéskor a gazdasszony meg tudja a számítást csinálni.

Fonás után, ami tavaszra lett kész, jött a fonal /szapulás/ amit az asszonyok úgy végezték, hogy a föl-mottolált jól megkötött fonalat vízbe beáztatták, megrostált fahamuval beszórták és az úgy állt reggelig, reggel az apuló dézsába rakták és 10-12 üst vizet melsgitettek rá, amit folyamatos öntözéssel töltögettek a fonálra. Másnap reggel kivitték az árokba, kimosták és mosófával jól megverték, mikor a hamutól teljesen megtisztult, otthon kitergették,

Láncfonal készítés mindig olyan helységben történt, ahol a vetőkarót ki tudták kötni, illetve, szögezni a mestergerndához vagy másik gerendához, az alsó részében egy közepen lyukas keményfát tettek, azt jól megsirozták, hogy könnyen forogjon a vetőkaró, ami négyleveles részből állt, szétnyilva úgy nézett ki, mint a 15 sz. rajz. A vetőlapockát jobb kézben tartotta a felvető, a szálakat a cséveállványról annak a csonttal bélelt lyukába fűzték, az összes szálakat egy görccsel összekötötték és úgy tették fel a vetőkaró fogára, hogy keresztbe essen, ami majd adja a "csinnyát" ami szövés közben a nyilást adja. Mikor gondolta a felvető, hogy megvan egy pászma, az egyik oldalon ott a keresztveződésnél akkor azt össze kötötte. Ez ismétlődött a felvetés végéig. Mikor a felvetés készen volt a szálakat újból összekötötték, mint az elején - azután még az alsó fogon megcsinálták még a keresztveződés összekötését, hogyha véletlenül "felhuzás" közben kiszakadt a pászma madzag akkor az alsó csinyját használták fel a szövőszálak rendezésére. Amikor a vetés teljesen kész volt "láncba" szedték le a fonalat, vagy pamutot. Ezt összekötötték és feltették a rudra, hogy egy két nap muljon. Utánna bekészítették a szövőszéket amit az alábbi rajz mutat. Ugyancsak odaerősítjük a gerendához a szövőszéket, hogy az ne mozogjon munkaközben, mert akkor a vászon ferde lesz. Mikor a szövőszéket pontosan beállították, akkor jött a láncfonál feltekerése. Egy erős marku ember ahogy mesélte Eőri Erzsébet Czigner Ferncné - rendszeren az ura fogta a láncfonalat és egyik kézből a másikba átadva engedte a tekerést. A feltekeréshez fontos eszköz volt a "szálirányító", amint az alábbi kép mutat. Mikor feltekerték a fonalat megkeresték, illetve kidolgozták a pászmát, "csépfát" tettek közé a keresztveződésnek, amit alul a fonal alatt átlütöttek egy hosszú spárgával, hogy ki ne essen a láncfonalból egészen a szövés befejezéséig. Mikor ezzel készen voltak, akkor "nyüstbe" szedték - rendszerint két nyüsttel szöttek - a szálakat a keresztveződésnél elválasztották - kettésével - és egyik szál az első, másik szál a második nyüstbe lett behuzva. Mikor végig behúzták a nyüstbe a fonalakat, akkor szedték be bordaszedő tüvel vagy vékony késsel a fonalakat a bordába. Már ekkor a "bordahaj" be volt állítva és a fonalat felkötözték egy "kötővászon"-ra - ami egy 60-70 cm. hosszú vászon egy vesszőbe behuzva, ugyancsak 60-70 cm. spárgákkal ellátva a "mellszövő" fára tekerődött. Utánna felkötötték a "lábitékat" a nyüsthöz és megkezdődött a szövés a képen látható veélővel. Amiben bent van a kiá orsó a fonaállal. Most megkezdték a szövést, ha fonalat szöttek, fonállal/kenderrel/, akkor azt előbb megkenték /irizelték. Ami úgy történt, hogy forró vízben medarált tökmagot egykevés mézlepet

főztek be és megfelelő sűrűségben kavarták tengeri liszttel, vagy ha ez nem volt jó volt a búzaliszt is. A kifeszített szálakat egy jó kefével alul tartva a kenőt a markába-felül kefélték a takács a fonalszál a kenőt, hogy a szöszösödést megakadályozza. Mivel a kenőnedves volt utána lapátta tizen percet vett a takács és vi gázva, hogy el ne

égesse a fonalat, megszáritotta. Utánna hozzákezdett a szövéshez. Nemcsak egyféle vásznat szóttek ám a takácsok, hanem volt simakender vászon, simapanut vászon, feleskender vászon vagyis ennek a felmenő szála panut volt, a beverő szál pedig fonál volt. Ezenkívül szótták a "vertosiku" kendőket, abroszokat, "parasztcsikó" kendőket, abroszokat, ami csak a színes szálak cserélésével készült. Semmi különös munkát nem igényelt. Ezután jöttek a "himes szóttések, vagyis felszedett csikok. Amit nagy acéltűvel felszedett a takács és a minta szerint cserélgette a vetülék fonalat és mikor egy-egy mintarészt leszótt, akkor azt vagy vesszőre, vagy spárgára szedték kívül a nyústön és úgy ismételték a mintákat.

Itt Somogyban csodálatosan szép és gazdag himes szóttéseket szóttek a takácsok. Törökroppányban Tabak Ignác takács és Sebestyén József. Bedegkén Csuti Károly takács mester, Szorosadon Máyer József takácsmester, Somogydöröcskén Drecker György szintén takács mester, Bonyán és Miklósiban Tollas István és Tollas Károly voltak a takácsmesterek az utolsó évtizedekben, az előzőektől átvett tudással és mintákkal. Ezek készítették a szebbnél szebb himes szóttéseket. Asszonyok nemigen szóttek ekkor már a Koppányvölgyében. Bár Somogy megyének Csurgó környékén asszonyok szótták a legszebb himes szóttéseket. Bersencén ma is szövik a szép himes szóttéseket. Ugyanígy dolgoznak Lakócsán is, amit itt már Koppányvölgyében sajnos nem lehet látni. Szövésmesterséget tudó takácsok, akiket említettem, nagyon sok szép ripes vásznat, macskanyomos, somos mintájú vásznakát is szóttek. Sok szép abroszt láttam ilyen. Azután "darásfészes" majd "panama" szövést. Nagy kár, hogy ez a nagyon értékes, bár igen munkaigényes népi munka teljesen kiveszett. Most csak gyapjut dolgoznak fel olyan formán, hogy a két három kis juhockát megnyitják az asszonyok, kimossák a gyapjut, fölfonják és ebből kötik a még ma is használatos "kapcákat" /harisnya/ "tutyikat" /papucsokat/. Mind a két lábbalit dupla vászonnal megtalpalják, vagy régi kalapból vágott darabbal és ezt viselik.

A szövés után az asszonyok a vásznat újra szapuló dézsába rakják, tetejére "hamvas" ponyvába megrostált fahamut tesznek és 10-12 üst melegvizet öntenek rá. Reggeli pállani hagyják és reggel kivisszik az árokba, vagyis vízre, mosófával dombán, jól kiverik. Utána jön a fehérítés. Ugy mesélte el Árvai Jánosné Törökkoppányban, hogy ilyenkor a réten 50-60 vég vászon van kihuzva a gyepre és a fiatalasszonyok, vagy nagylányok egésznap öntözik a vásznat, hogy a nap fehérítse. És a fehérítés eltart, ha jó idő van 8-10 napig. Míg a vászon szárad addig a nők varrnak, vagy kötnek. Így az idejük ki van használva. Fehérités után újra megszapulják a vásznat éppen úgy mossák ki, mint fent leirtuk. Utána kötélre teregetik, hogy el ne piszkoljon, hosszú asztalon meghuzgálják és pontosan kettébe hajtva j- erősen megmángorolják. Utána felgöngyölitik türeibe és úgy rakják be a szekrénybe használatig.

F é r f i v í s e l e t:

Férfi "üng" fehér vászonból készült, magas nyakkal, vállfolttal, késenvarrva hosszú ujjal, madzsettával, hímézve - az ünnepi -, fehér porcelán gombbal gombelődött, mint ahogy azt Eőri János takácsmester képén látjuk.

As ing hosszú, hogy a gatyába be tudják kötni. Egy ilyen üngre 4,5 - 5 rőf vászon kellett.

Bedegkéről Bognár Jánosról készült ez a kép 1952-ben. A bácsi akkor 82 éves volt. Télen nyáron "rődös gatyában" járt emint az alábbi kép mutatja. Egy gatyá 11 szálból volt, egy szálra egy méter vászon kellett, mert fent a "korc" duplán és lent a "relytozás" négyszeresen volt felhajtva. Ugy egy keskeny "suprika" szállal felszegve. 8-10 ilyen gatyája is volt egy-egy férfinak, hogy tudja váltani. Hozzá szegett száru csizmát, fekete posztó kiskabátot és mellényt viseltek,

kis kerek kalapot, amint a képen látszik.

Itt egy csoportképet mutatunk, szintén rövids gatyásokat - fiatal legénykákat - Törökroppányból. Ez a viselet 1930-38-ban cserélődött le "német" nadrággal vagyis a mostani férfi viselettel.

A rövids /ránca/ gatyá mellett még szűk gatyák is voltak un. "komiss-gatya", amit munkára használtak a férfiak. A menyasszonynak valót igen megnézték, lesz-e ereje ezeket a viseleti darabokat elkészíteni és tisztán tartani. A gatyákat félmedvegen szedték ráncba, mintha lerakták volna apró hajtásokba. Erős kéz kellett hozzá. Voltak asszonyok, akik szinte abból éltek, hogy "szedték le" a rövidsgatyákat. Mikor le volt szedve az egész, akkor törölköző kendőbe csavarták és spárgával jó szorosan megkötötték és úgy szárították meg.

Most már csizmát nem viselnek 1945-50 óta, a rövids gatyát is és a himzett üngöt csak ünnepélyes alkalomra használják. Az á ábbi kép ilyen ünnepélyes alkalommal készült.

De azért még ma is van minden háznál egy-egy rövidsgatya, himzett üng, hogyha éppen szükség van rá.

N ő i v i s e l e t

1907-ben még ilyen fejre kötött "pillé"-vel voltak az asszonyok, míg később jött a cifra, gyöngyös, flitteres pille, amit Kocsolán készítettek, egy pillét 100 pengőért adtak, de minden menyecske 5-6 db. volt, különböző ruhákhoz. A pillének még tartozéka volt a "konty-csipke" amit aláborítottak a pillének, hogy az majdnem az egész fejet betakarta. Azután tüsték fel a pillét. Minden menyecske az első pillét az esküvője éjszakáján kapta, ha volt, az anyósától - és mikor letette a koszorút - akkor tüsték a fejére.

Most bemutatunk egy régebbi pillés viseletet és egy ujat.

Sorra vesszük a női viseleti darabokat. Az asszonyok már leánykorukban varrták a sok szép hímestűngöt. Rendszerint pirossal varrták keresztessémmel, egész szűk derékkal, vállfolttal, vagy franciásan. Még 1896-ban ez volt az ünnepi viselet. Leányoknak is, asszonyoknak is. Hosszá jött egy szoros mellény, szintén házi vászonból és három vászon "péntő" rövidebb és arra öt-hat alsósoknya, vagyis péntő, amin már hímzett fedrok voltak. Hogy szélesebbek illetve "farosabbak" legyenek, "buffántlit" - farpárnát varrtak maguknak. Arra a 8-10 péntőre vették föl a ráncos selyemsoknyát, ami elől kötődött meg ahol ránc nem volt rajta. Erre jött a szépen kihímestű - a soknya aljáig érő - kötény, ami vagy fehér sifon, vagy csipke volt, hosszú szalaggal megkötve. A leányoknak a hajuk két "cicába" volt fonva, amit színes szalagokba kötöttek be és ez a szalag majdnem a soknya aljáig ért. Szobkendőket maguk hímestű, lehetőleg a szalag mintájával. A legényeknek szobkendőket hímestű a lányok és amelyik fiú több szobkendőt is mutatott, arra egyenesen rámondták, hogy csapodár. A legény a haragos lány szobkendőjét sokszor csizmába hűtötte. Nagyon sok szép kendőt rajzolt az egyik leány, ki fiatalon halt meg "száras" betegségben /tüdőbajban/. Nagyon sok szép "kassmér" soknyát láttam, majdnem földig érő volt és 15-20 cm-el föl volt szegve piros "pipi"-vel hogyha felhajlott a soknya, az lássék. A taft soknyák 1890-98-ig voltak divatban. Ehhez nagyon szép "réklit" varrtak, mit csipkével, szalaggal díszítettek, ahogy a képen is látszik. 1896-ból.

Ez egy fiatal párt mutat teljesen Koppányvölgyi viseletben. El tudom képzelni, hogy milyen szép volt ez az öltözet, mert nagyon sok szekrényt néstünk át amikor a Múzeumnak vásároltunk népviseleti darabokat. Elmondta az egyik Bedegkőre lakó magyar: "Nagy dolog volt az kérem, hogy minden nőre új ruha kellett a lánynak, nyáron - ami nagyon sokba került, - ennek meg kellett lenni még akkor is, ha az utolsó malacot adták el, hogy megvegyék a brokatselymet". Egy-egy ilyen ruhára

legalább 8-10 m. brokát kellett és ugyan olyan színi kásmir kendő, vagy rojtos- vagy télen- színes berliner kendő, vagy szenilia kendő. Itt bemutatunk két ruhát abból az időből, amit ma már csak mint lomot, vagy értéktelen darabokat raknak egyik helyről a másikra.

Minden leánynak 8-10 ilyen pompás ruhája volt - nyári - és külön eszé a szabással piros, kék, barackvirág szín, - vagy ha éppen gyászolt -, fekete bársony. Téltre munkára barhett ruha és karton, amihez megfelelő kötényt is hordtak. A leányok és asszonyok maguk fonta és kötötte gyapju tutyiban jártak, amit megfestettek feketére és színes virággal himéztek ki. Vagy maguk talpalták meg dupla vászonnal, vagy a cipésszel talpaltatták meg. A tutyihoz 1935-36-ig színes gűbös "kapcát" /harisnyát/ viseltek, amit szintén maguk kötöttek. 1940-től kezdve már félcipőt hordtak a Koppányvölgyi leányok és téltre gombos egész cipőt. Fehér patent harisnyát viseltek már ehhez. Csak Somogydöröcske a kivétel, ahol még ma is tutyiba járnak az asszonyok, gyapju kapcsába a férfiak, de mindenkinek van hozzá "klumpa" /facipő/, hogy ha sár van abba lépnek bele és úgy járnak kint az udvaron. Somogydöröcskén, amint Drecherné elmondta, még nincs 10 éve, hogy a cipő viselés általános lett. Tőle kaptam egy pár klumpát, mert volt vagy 8 pár - ott a kamrában. Most már nem igen viselnek a Koppányvölgyében sem kásmirt, sem brokát ruhát az asszonyok és leányok, épp úgy jártak azok a szép színes ruhák is, mint a rűdögatya, himzett üng, nem viseli senki, csak rágja vagy a moly vagy a piszok. Törökkoppányban elmondja Sebestyén Józsefné, akinek az ura szintén híres takácsmester volt, hogy neki is mennyi sok szép ágyiruhája van még ma is, rűdös-gatya is kettő, de nem akarja ezeket elpusztítani, hogy majd ha a kisunokája elvégzi az egyetemet, lássa meg milyen volt a Nagypapjuk Széppapjuk ruházata és használati tárgyai. Elmondja, hogy most itt a faluban 20-25 év óta a lakodalmakban csak papírral textítették le az asztalt, pedig mindenütt van bő-

ségeen vászon és himes abross. Mikor az ő fia esküdt, 150 vendég elé himes abrosszal volt megterítve. Ő maga még ma is bűszeknyába, tutyiba, "röpikébe" jár, de a házuk háromszobás és már villamosítva van. Van villantűshely, perszívó, centrifuga és televízió. Nem ellensége az újításnak a Koppányvölgyi nép, csak a viséletet hagyták el. Nagyon érdekes, hogy minden háznál rengeteg a nyíló virág és a kézimunka. Szinte csodálkoztam rajta, hogy hogyan tudják úgy tartani, hogy tele van virággal az ablakuk, mintha üvegházi növények volnának. Kálák, amariliszek, pelárgóniák, négy öt féle aszparáguss és mikor megkérdeztem, hogy tudják így tartani a virágokat? szinte kinévttek: "hogy hát miért? mert parasztek vagyunk, ne szeressük a szépet". Templomokat is ők díszítik virággal. Tízaló van bőven - mondja Németh Vincéné Török-koppányban -. Rendesek az udvarok. Mindenütt meglátszik a gondos asszony kesemunkája, csak az a szomorú, hogy az "egyke" vagy sok helyen egy se kipusztítja ezt a nagyon életre való, szépet szerető magyarságot.

Fiu gyermeknek visélet 5-6 éves korig hosszú üng vászonból meg kis kerek fekete kalap. A kisfiuk is szitnában jártak és 7-8 éves korukban, már rödös-gatyát kaptak és ahogy nőtt a gyerek, úgy nőtt a ruházata is. Cifra mellényt csak akkor kapott, amikor sorozásra kellett menni. Ekkor már szeretője is volt, aki bokkrétát és árvalányhaját is tett a kalapjába, erre a nagy utra. Ekkor kapott két szép szebkendőt a leánytól, amit az édesanyja tett el, hogy el ne vesszen a katonaságnál. Vőlegény korába kapta azután az új kalapot, új mellényt és a szép szegett szélű csizmát. Menyasszonyától kapta a himzett üngöt és a subrikált alju rödösgatyát.

A házasemberek mind olyan egyformán ültöztek. A vasárnap mielőtt összegyűltek a templom előtt, alig lehetett megkülönböztetni őket egymástól.

Nagyon tisztelettudó még ma is a Koppányvölgyi nép. Olyan nagy szeretettel mesélnek a régi időről, de nagyon boldogok, hogy ma könnyebb az élet. Csak egy pár öreg dünyögött Somogyassán "nem kell már se ló se ustor. Nem versenyeznek már, hogy kinek van szebb lova. Ma már a bakter is otomobillal jár a rosszab a derekát". Meg is ijedt ám a család, hogy így beszélt az öreg, mert hát ki tudja, miért járok én köztük. Megnyugtattam többször is őket, én csak a régi viseleteket és a kendermunkát írem fel, hogy megmaradjon az utókornak. Nahát erre is volt egy jó mondása a szorosadi öregnek. "Maga is jobban tenné, ha nem ezt irogatná, hanem megtanítaná ezeket /és mutatott a családjára/, hogy"hogyan tiszteltük mi hajdan az öregeket". Nincsen megelégedve az öreg Máyer bácsi, hogy az unoka úgy szól hozzá "szia papa". Hát igen ez a változás. Még sok idő kell ahhoz, hogy megszokjuk a fiatalok könnyed, néha felületese modorát, hogy ne fájjon annyira az öregek magára hagyása.

Fiatalasszonyok 1910-től hozták a pillét addig csak a kendőt kötötték pillésen. Minden fiatalasszonynak az volt a legnagyobb öröme, ha 10-12 sifonból készült péntüle volt. Erre jöttek aztán a sok szép bársony, kassmir és selyem-szoknyák. Astán maguk elé kerekítették a himzett csipke lekerekített kötényt. Ezen felül vették fel a réklit, - ami passzolt a testhez. Ez olyan hosszú volt, hogy a szoknyára 25-30 cm. ráborult. Nagyon sok szép ruhát láttunk Törökkoppány, Bedegkér, és Szorosadon. Bár ez a legutolsó falu szegényebb volt népviseletben, mivel etek német telepesek. Minden leánynak olyan "staffirja" volt, hogy ma is csodálkozom rajta, hogy tudtak annyit össze fanni-szóni, az asszonyok. Bognár Józsefné Bedegkéről mondta el, hogy staffirban vitt 20 párnát, 4 dunnát mind nagyon szépek, mert 16 db. még a Nagyanyjéé volt. Ezek himes szóttésből vannak. Hat fehér párnát és még két dunnát használatra kapott. Tizenhat vászonlepedőt és két gyolcslepedőt kapott. Ezenkívül 60 db. törölközőt, 40 db. szakasztóruhát,

14 abroszt. Es mind háziszőttos volt. Még ma is megvan majdnem mind. Ezenkívül kapott 30 m. sima vásznat, hogy tudjon majd az urának is varrni, ha szükség lesz rá. Kapott 30 zsákot, mivel egyes lány volt, még két ponyvát is kapott, amit csépléskor szoktak használni.

Nagyon érdekes, hogy semmiféle kedvet nem mutatnak a kendermunka újra való kezdésére. Pedig amint mondtam nekik, majd akkor tudják meg, hogy mi is volt az a sok szép kender és pamut-szőttos? Elfelejtettem bediktálni - mondja Rózsika, - hogy még kaptam 12 passit kendőt meg 6 komás kötényt. Ezt fiatal asszonyok gyermekágyas barátnéiknak ebédvívéskor szokták használni. A kötényt lakodalmak, dísznótorok, keresztelők, vagy éppen temetés alkalmával használják, mint szakács-asszonyok.

Ugy látszik a somogyi nép mindég szeretett dolgozni és szerették a szépet. Öregasszonyoknak a viselete majdnem mind egyforma. Sok pöntő, pufándi, sküking, fekete klett vagy barhett szoknya. Fekete tutyi, fekete gyapjukapva, testhezálló rékli, a nyakban nagy berliner, vagy fekete selyenkendő. Fejükön van egy csepüből, vagy kihullott hajból csinált konty ezen egy kis fehér szük fejkötő, azon felül a kendő. Mindegyiknek nagy fehér zsebkendő van a kezében, - ha valahova mennek-amibe pirossal van belevarrva a neve. Ha templomba mennek az olvasóhoz rozsmaring ágat és ezt a zsebkendőt fogják. Olyan méltóságteljesen lépkednek, hogy egészen szép látvány ez is. Most itt három viseletet mutatunk be. Három Cziglerné, a három generáció.

De most már semmit nem herdanak belőle, csak a legidősebb asszony jár ilyen ruhában, aki most 86 éves. Minden háznál van halottas lepedő házi szőttosból kihimezve, szélén csipkével és az öregek igen számon tartják, hogy majd őket asszal takarítsák el.

Fontosnak tartom még, hogy egy családban talált három női viseletet bemutassak. Törökkoppányból ifj. Czigler Ferencné, majd Czigler Ferencné, és id. Czigler Ferencné aki most 86 éves. Ő még ma is a képen

látható öltözéket viseli. A meny és az unokameny már teljesen modernizálódott.

Most már Somogydöröcskéről jegyezzük fel, hogy csak a magyarok hordták a rüdögatyát, de ilyen nem volt a községben csak négy család. A többi mind német telepes. Ahogy elmondta Ferber Andrásné, ők több mint 200 éve viselnek hosszú vászoninget, hozzá vászon pöntókat, bő ráncosszoknyát, de nem selymet vagy bársonyt, hanem szövetet, klottot és kártent. A bluzuk kívülre kötős. Kötényük körül szegett, fejükön nincsen konyt, csak szögletes behajtással kötik be a fejüket. Tutyiban járnak maguk fent, szőtte vászonnal alátalpalva. Ugyanolyan kapcában, amit maguk fontak és kötnek meg gypjuból. A férfiak szűk gatyában járnak. Magas inggallérral, porcelán gombokkal gombolva és szűk német nadrágban. Semmi jellegzetesség a ruhájukon nincsen.

Szorosadról Bócsa Gábor igazgató h. tanár segített gyűjtőmunkámban, mivel bejártam a falut és ott tudtuk meg, hogy ott is mindenki magának dolgozta fel a kendert és abból varrták a sok hímes férfilinget, rüdögatyát.

Egy kicsit visszatérünk a viseletekre, mert kihagytuk a férfi viseletből a téli "gunyát". Öregemberek hosszú, báránybőrből készült subát viseltek. Amit a faluban egy hozzáértő ember készített el, ha hideg volt belől fordították a szőrét. Ha az eső esett, kívül fordították a bőrt. Ehhez kucsmát is viseltek ugyanilyen bőrből. Most ezeket a subákat iskolás gyerekek Mikulás napján használják. Fiatalabb férfiaknak rövidre nyírt báránybőrből hosszú mellényt varrtak, bőrt barnára pácolták, de ezen sem volt hímzés, mint a hajdusági bőrmunkákon. 1886-tól már a fiatalabbak meleg nadrágot is viseltek. Tehát volt a viseletükben téli holmi is.

Most szeretném még a törökkoppányi "leánybucsut" megmutatni 1904-ből. Ezen a képen két menyasszonyt bucsuztatnak a leányok, legények.

Viselet szempontjából, fontos megmutatni a képet.

A nők is elhagyták a selyem és bársony ruhák viselését a sok "péntő"-ből még ma is felvesznek egyet kettőt, bár ha a faluból kimennek már ezek is, nylon, vagy habcselyem fehérneműt hordanak. Szóval a szép régi viselet teljesen kivész a Koppányvölgyében, csak az öreg, illetve legöregebb asszonyok viselnek még hosszú ráncos szoknyát, sok vászonpéntőt és fekete tutyit maguk fönta, kötötte gypjuharisnyával.

Nagyon kár, hogy az a pompás viselet ami még a legsoványabb asszonyt is dőlceggé tette, így eltűnt a divat hóbortok miatt.

Voltam Bonnyán olyan családnál /Szabó Imréné/, ahol egy ajtófüggöny legalább 120-130 éves halottas lepedő volt, - hogy eltakarja az öreg kamra ajtaját. Mikor megnéztem és megkérdeztem, hogy nem adnák-e oda a múzeumnak? nagy mérgesen rákiáltott az öregnema, - aki 93 éves volt - "hát hogyné mennyit ad érte az a múzeum? mert azt az én édesanyám maga szűtte. Iges hogyné nem teszük a koporsóba velem, - mint ahogyné nem tette oda az anyám sem-, hát akkor.... ugye te?" mondta az unokamenyinek. A leányka ugyanis 14 éve meghalt.

Es az unokájának a felesége volt, hogy megnyugtassa az öreget, azt mondta: "persze, hogy belegöngyöljük a Dédit, ne féljen" nekem meg azt mondta kint megbeszéljük mit ad érte a múzeum. Persze én semmiképpen nem venném meg azt a lepedőt, látva a viszálykodást. Itt is nagyon sok szép vásznat szűttek és visáltak-csak, mint mindenütt - itt is kimaradt az életükből a kendermunka. Mivel ez a vidék török kézen volt nagyon sokáig, nagyon sok érdekes regét hallt az ember. Pl. "Az aranykecske", ami nem is látszik mesének. Öregemberek esküsznek rá ma is, hogy a kő kecske "mint boronaterhelő" még az ő idejükben is hásról házra lett hordozva a tavaszi busa boronálásakor. Adat kőalóm, üzv. Csigner Jánosné 86 éve asszony azért szűlt az aranykecskéről a regé, mert a kőkecske tele volt arannyal és drágakövekkel. Mivel Törökkep-

pány és az egész Koppányvölgye a Budai Pasa alá tartozott, itt Török-koppányban egy Bégség volt és ez igen gazdag volt a rablott kincsek-ből. Így került ide a kőkecske is. Mikor a törököket kiűsték 1700 körül, egy turbános török lóháton vágatva kereste a faluban a kőkecskét. Mivel éppen ősz volt, senkinek nem kellett, az ott állt a templom kertben ledobva egy bokor mellé. Mikor meglátta a török a kőkecskét, megfordította egyik oldaláról a másikra és valahánnan a sok lepel közül, -ami a ruhája volt- elővett egy kulcsot és a kőkecske hátuljába dugta és az kétfelé nyílt. Volt abban annyi drágaság, hogy akik látták, -majd elájultak tőle,- így mondta az öreg Őrzenéni. Ők évtizedekig semmire sem becsülték. Télen nyáron kint verte az eső, a hó és ez a bolond török mennyi temérdek aranyat, drágakövet borított ki belőle az issákjába. A kőkecskét otthagya és a szájtátóknak kiszórt egy pár aranypénzt, aztán lóra kapott, elnyargalt a drágasággal. Emmit mesélt el Sebestyén Józsefné is a kőkecskékről, akinek sokáig ott állt az udvarában az öreg kőkecske.

Érdekes regét mesélnek a Római Katolikus lelkész lakról is. Ott lakott az Aga és földalatti folyosón járt fürödni a török fürdőbe. Ennek a helye még ma is látható Béke tér 3.sz. alatt Fridrich Győző udvarán. Még nem olyan régen szedték ki a rézcsöveket, ami a hegyből vezette a vizet a fürdőbe a török kutból. Ez is megvan ma is. Finom hideg, kristálytisztaság-vízéről nevezetes. A faluban meg lehet látni a régi török építkezés nyomait. Kis szeg-szeges utcák, magas árkos dombok. Sok helyen még beszakad ma is a föld a régi alagutak miatt.

Nem akarom tanulmányomat régészettel megtölteni, de leírom azt még a szokások közül, ami még ma is érvényben van.

Kezdődjön ez a leírás a lakodalommal.

A lakodalom, hívogatással kezdődik. Nyolc, tíz nappal az esküvő előtt.

A hívogató még ezelőtt 10-12 évvel is népviseletben öltözött és ugy

járta végig a falut a botjára kötött 3 szép kendővel, amit a menyasszony adott neki. Ma már a kendő helyett csak zsebkendőt kap. Így indul el verselve végig 80-100 családot meghívni. Igaz, hogy ez két részre oszlik, mert egyik felét a menyasszony, másik felét a vőlegény vőfénye hívogatja. Hívogatás után lakodalom előtt két, három nappal elviszik a sok ajándékot a menyasszonyos háshoz, mert hát ott lesz a lakodalom, ebéd, illetve a vacsora. Így mondta el ifj. Oszigler Ferencné sz. Horn Erzsébet. A menyasszonyos háshoz vitték a tyukot, tejját, tejfelt, turót, diót, mákot, lisztet. A menyasszonynak -a módosabbak- egy-egy szép selyem vagy bársonyra valót, vagy edényfélét. Ma már ez is másképpen van. Az élelmiszereken kívül, vagy mosógépet, vagy rádiót, vagy szép villanyórákat vesznek a fiataloknak.

A lakodalom előtt 2-3 nappal, megkezdték a sütést, főzést. Disznóölés, borjuvágás, baromfi pucolás. A szakácsasszonyok és a bűllérek munkálkodtak. Az esküvő napján a násznép sokszor egy km.-nél is hosszabb sorban ment a templomba, párosával. Ezeket kísérte még a kíváncsiak serege. Akik nem lettek meghíva a lakodalomba "tátintóba" mentek a templomhoz és este a lakodalmas ház kerítéséhez.

Nagymise előtt volt az esküvő és akkor van ma is. A cigány csak a "közig" kísérhette a menetet, ott várta meg a visszatérésüket. Nagyon sok érdekes nótát mondott el Őrsze asszony, amiből kettőt föl is jegyeztem. "Est a kislányt esküvőre kísérik, a fejére a fátyolát feltesszi, a fátyola lehajlik a gyenge vállára, jaj de hamar elmúlik a lány-sága". El is falolta Őrszeasszony a dalokat de nem jegyeztem fel a kettőt. A másik egy kicsit csufondáros, de följegyeztem. "Elmehetes már kislány a templomba, jó híred van ebben a faluba, beleülhetsz a legelső székbe, elhervad a róssa a kezében." Nagyon sok vicces mondatot kiabálnak menet közben, de nem tartottam fontosnak feljegyezni, mert a legtöbb a "rosszebbel" végződik.

Bekülvő után van a finom ebéd. Ezt a csinos szakácsasszonyok szolgálják fel. Himzett fehér kötényt viselnek és pillésre kötött fejkendő. Az első fogás becsánált leves, utána rostélyos, faszírozott hus, rizzes-hurka. Hozzá savanyúság és kompót. Kinek mi tetszik. Bor annyi, amennyit a jó ebéd kíván. Rétes turós, káposztás, diós, mákos jó bőven massola szöllővel. Utána játék, tánc és később jön a vacsora. Itt már a szakácsasszonyok is felöltöznek, szebb ruhákban, tiszta köténnyel és úgy hordják fel a finom vacsorát. Husleves, paprikás rizzsel, krumplival, peccsenye, kirántott hus, szószos peccsenye. Mindenhez savanyúság, kompót. Kinek mi tetszik. Ezután jönnek a torták, sütemények. A bor "rogyásig", ahogy ezt Őrzsasszony mondta. Éjfélkor kocsonya, kuglóf, édespálinka és aki kíván feketekávé. Reggelire a maradékokat adják fel és finom káposztalevest, kolbásszal, disznófarkával.

Keresztelő.

A fiatal szülők és gyermek mellett főszemélyiségek a keresztanya és keresztapa. Ezek hozzák az ajándékot a többi vendég is, mert több mint 60-80 személy van egy keresztelőn.- Az evészet éppen olyan mint egy lakodalomban. A régi világban egy keresztelő paplant vittek a kereszt-szülők a gyerekek és egy szép tortát az Édesanyának. "Ma már más a szokás kérem, ma a kereszt-szülőknek gyermekkoszt kell venni, a többi vendég pedig értékes porcelán és üvegáruval kedveskedik a fiatal párnak. Igaz, hogy nem sok gyerek születik ma. Éppen úgy mint eszelőtt 40 sőt 45 évig, mert akkor az egyke, vagy egy se meggátolta a gyermek-születést, hogy a vagyon ne osztódjék szét. Igaz, hogy ezt ma nagyon sokan siratják, mert Őregségükre nem maradt mellettük senki. Így a régi köszmondás rájuk illik "nincs kire maradjon a kisködmön".

A disznótor szintén csá ádi ünnep volt. Bár itt nem voltak olyan sokan, de 25-30 embernek itt is enni kellett adni, mert jött a sógorom, ángyikán, meg annak a sógora meg a keresztanyám férjével és fiával, szóval a

rokonságból kitelt a disznótor. Nagyszerű ételeket készítettek, egyiket magam is megkóstoltam, mivel éppen disznóölés után való nap ott jártam Czigleréknél. Főstek egy levest tyukhusból, amiben benne maradt a hus és még a kolbászhusból gombócokat főstek a levesbe. Nagyon finom volt. Mikor szabadkoztam, hogy nem bírom azt a zsíros disznótoros ebédet megenni, a fiatalabb gazda két boros üveget fogott a kezében és úgy mutat-
ta. "Tessék nézni a piros lenyomja a zsirt, a fehér meg jókedvet ad."
"Tessék már velünk örülni egy kicsit". Csak annyit mondhatok, hogy amit megkóstoltam, igazán izos és finom volt. Szép himes asztalterítő volt feltéve az asztalra és csodálkoztam, hogy nem az én jelenlétemben, mert mikor már adamentem asztalnál ültek, - mindenkinek kanál, kés, villája volt és egy-egy papírszalvéta. De ezeknek már az egyik kislányuk jelen-
sen érettségizett és azt hiszem ő vitte ezt az újítást be a családba.
Most még leírjuk a temetést.

A temetésen a halottas szobában nemigen tartózkodott senki, csak a szép halottas lepedővel letakart halott. A másik szobában meghívott vendégek ebédelnek éppen úgy, mint egy kisebb lakodalomban, husleves, risseshus, peccsenye, vesevelővel, szívval, kolbászussal, pörköltösen megítve. Astán hájaskráfli, krémes és hájaspogácsa. Mikor a temetési szertartás megvolt, visszamennak a halottasházhoz, vacsorát adnak, ahová már meghívják a papot, tanítót -vagy mestert- már fel van terítve az asztal és a szakácsasszonyok szép hosszú himzett fehér kötényekben szolgálják fel a vacsorát. A vacsora töltöttkáposzta dagadóval, disznópecse-
nye, kolbász, hozzá savanyúság és tésztának feladják a maradék hájas tésztákat. A temetésekor a papnak egy nagyon szép himes kendőt kötnek a keresztre.

Még egy ilyen társas összejövetelről tudunk.

A tollfosztás. Ezt már "kalákában" csinálták, mindig más lányos háznál. 25-30 nő jött össze és a nagyasztal közepére kiöntötték a tollat és

marokra szedve egyik késből a másikba fosztották. Mikor kézen voltak a munkával, a hásiasszony süteményt "forgácsfánkot" és csokoládés mazsolás kuglófot adott és bort annyit, amennyit éppen kívántak, mint más üssejöveteleken is. Itt a tollfosztáson legények is voltak. Mert a végefele az estének nagy szerényen beazivárogtak és egyet kettőt daltak is. Czigler Ferencné azt mondja, hogy ezek az alkalmak is nagyon jók voltak arra, hogy a fiatalok ismerkedjenek és az öregek kibeszéljék magukat. Ma már nem csinálnak "fosztókát", mert vannak vénasszonyok a falvakban, akik a tollfosztásból élnek.

Mivel a tanulmányomhoz azt a címet kaptam, hogy Kendermunkák és viseltek, én megtoldottam ezt népszokásokkal és azoknak leírásával, mivel elválaszthatatlan ez az előző két dologtól.

Még csak azt írom le, mi kényszerítette a Koppányvölgyi népet a kender termelésre. Mennyire jó lenne, ha ezt újra csinálnák a sok himzéssel, szóttesszel együtt. Micsoda valutát jelentene ez az országnak és keresetet a lakoságnak. Hiszen már a 30-40-es években a külföld annyira megszerette a Magyar Népművészetet, hogy nem győztük himézteni Szabolcs, Bereg, Szatmár megyékben a sok rendelést.

Szeretnék itt Somogyban a sok felgyült szép mintákból a csökkent munkaképességekkel egy csoportot alakítani és dolgozni külföldre.

Koppányvölgy népének ünneplő szokásait nem véletlenül, vagy téma hiányában részleteztem. E falvak belső életének ősi szokásait, ugyanis mondhatnánk ősi törvényeit, vagy életének törvényszerű menetét, mint a paraszti kultúra mozgató erői itt, ezekben az ünnepekben lehet legjobban meglátni. A paraszti falu nem volt bárdolatlanság terhes jobbágyi nehézségeivel sem, majd a jobbágyságot felváltó apró földtulajdonban a nehéz paraszti életben ezeken az ünnepeken csillant fel a nép lelkének gazdagsága, egy tehetséges nép szellemének megnyilvánulása, akár vidám, akár komoly formában, szépség utáni vágya, emberi valója teljesen megmutatkozhatott.

Ezek a belső családi ünnepeken - és a többen is - vonul fel a színek tobzódásában a nép, szemet gyönyörködtetve, szinte harsogva azt a tömörkedés szépséget, ami lelkében élt, amit nemcsak megálmodott, de valójában megvalósított, és tette életét egy-egy napra ünneppé.

Előbb szükség, szegénység kényszerítik a fonás, szövésre, hogy pőrén ne járjon. Ezt a sok évezredes, vagy évtizedes fontos növényt; a kendert és a belőle előállított ruházatot, jól kellett ismerni már a honfoglaló őseknek is és a legelső, legszükségesebb termelvények között foglalt helyet, "amit" az első fackével szántás után a földet birtokba vették. Az állatbőrökből, majd gyapjuból készült ruhák csak ezek fölé a szőttek fölé kerültek, úgy férfiaknál, mint nőknél egyaránt. Mosása, tisztántartása könnyű volt, így az életszükséglet legelősebb igényeit fedeste. Koppányvölgyéről meg kell jegyeznünk, hogy a honfoglaló magyarság életerejének központja volt - valószínűleg Koppány véső birtokán.

A kialakult jobbágyrendszerben a földesur nemcsak magának termelte, hanem jobbágyainak is földet kellett juttatnia a termelésre. Amennyit termelhetett, amennyinek feldolgozására képesnek érezte magát, csak a dízsmát szolgáltatassa be urának. Akár egyházi, akár világi birtokon élte életét, vagy éppen királyi birtokon, mindenkinek egyforma szüksége volt rá, jobbágyoknak, földesuroknak, királynak, katonának, tudósoknak, tudatlannak.

A hímzés a földesur vagy éppen királyi udvarból indult ki és mivel a jobbágyok leányait és asszonyait itt tanították, innen terjedt el a nép között és a nép fantáziája alakította, ennek kezei között születtek az új és új hímzés minták, amiket előbb tüvel varrtak, csak később a takácsok leleményessége teremtette meg a szőtt mintákat.

Feltehető, hogy a nyomoruságos jobbágyélet az ország állandó szegénysége miatt némileg több fonásra és szövésre kényszerítette a jobbágy népet s nagy szükségét, nyomoruságát annak vásári eladásából enyhíthet-

te. A török uralom megszűnése a kuruc háborúk után, még lerongyolódottabb és pénztelenebb lett a nép, Koppányvölgyében éppugy mint máshol, fokozottabb jelentést nyert a fonás, szövés. A Habsburgok és Ausztria politikája volt, az országot mint meghódított gyarmatot, az ipar fejlődésében megakadályozni. A Kossuth-ék politikája által megindított "Védegyelet" a Magyar ipar fejlesztése érdekében, óriási jelentőségű lett volna, ha nem jön a szabadságharc leverése. Még 1890-ben is oly nagy volt a nép ruházati hiánya, hogy - férjem mindenképpen elhihető értesítése szerint, aki akkor lépett az első elemi osztályba - a gyerekek mezitláb, hosszú ingben - a Hajduságban és Biharban est "kantus"-nak nevezték - mentek iskolába, csak télire kaptak valami olcsó gyártaányu, vagy festett vászon szövetből, kis nadrágoeskát és réklit. Olyan silány volt ez az öltözet, hogy ha nem lettek volna megedsődve, télen akár meg is fagyhattak volna.

Nemzetgazdasági szempontból tehát. óriási jelentősége volt a nép ruházati önellátásának. Ilyen szegényes önellátás mellett pénzben, milliók maradtak meg az országban. Így védekezett a nép az osztrák piac szarolása ellen.

A fő és jómódu köznemesség férfiai és nőinek telt csak, hogy drága pénzen külföldről behozott posztó és selyem ruhákban járjon, azokat briliánsokkal díszítse. A népnél a briliánsokat a színes virágokkal szövött és varrt himzett minták helyettesítették. Szásadunk 20-as 30-as éveiben ébredtek a gazdagabbak a felső társadalom rétegei, mennyi szépséget jelent egy népiesen díszített egyszerű kenderből font és szövött ruhadarab, főként egy-egy népies himzéssel berendezett szoba: hímes asztalterítővel, divánpárnáival, függönyeivel, szettjeivel, ágyterítővel, falvédővel, stb. Ezek külföldön is keresetté lettek már. Kivánatos lenne, hogy a népművészet visszajöjjön, előretörjön. Ne csak muzeális emlékké sorvadjon, hanem újból megszépítse